

**TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA
POLİTİKALARINDA KALKINMA AJANSLARININ ROLÜ ve İSTİHDAMA
ETKİSİ:**

ZAFER KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ

Melek İLHAN

Yüksek Lisans Tezi

UŞAK - 2016

**TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA
POLİTİKALARINDA KALKINMA AJANSLARININ ROLÜ ve
İSTİHDAMA ETKİSİ:
ZAFER KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ**

MELEK İLHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisat Anabilim Dalı

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. ŞAHİN ÇETİNKAYA

UŞAK

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

2016

ÖZET

Bu çalışmada Sanayi Devrimiyle ortaya çıkan ve 1929 Ekonomik Krizi ile derinleşen bölgesel dengesizlik sorununa yönelik tarihsel sürece değinilmiştir. Geçmişten günümüze bu soruna yönelik ortaya çıkan politikalar incelenerek özellikle son dönemlerde büyük önem kazanan Kalkınma Ajanslarına yer verilmiştir. Çalışmada Türkiye’de kurulan kalkınma ajanslarından, Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak illerini kapsayan, Zafer Kalkınma Ajansı örnek alınarak kalkınma ajanslarının bölge istihdamı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu kapsamda Zafer Kalkınma Ajansı’nın proje türlerinden biri olan Rekabetçi KOBİ Mali Destek Programı(RKMDP) ile yapılan projeler baz alınmış ve bu projelerin bölge istihdamı üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Çalışmanın sonucunda, RKMDP projelerinin bölge istihdamını olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Bu projelerle (Sonuçlanan projelere göre) bölgede 100 kişi istihdam edilmiştir. Ayrıca tüm projeler tamamlandığında bu sayının 200 kişiye ulaşacağı beklenmektedir. Bu projelerle hedeflenenin üstünde bir başarı elde edildiği sadece istihdam değil makine, ekipman ve yeni ürün sayısı ile de ispatlanmıştır. Bu sonuca göre, ajansın projelerinde istenilen sonuca ulaşabildiği ve RKMDP projeleriyle istihdam da etkin olduğu görülmüştür. Türkiye’de kalkınma ajanslarının uyguladığı projelerle bölge istihdamlarının özellikle bölgede ve genel anlamda da ülkede istihdam sayısının artmasında etkisi olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ajans, Avrupa Birliği, Bölge, Bölgesel Kalkınma, Kalkınma Ajansları, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması

ABSTRACT

REGIONAL DEVELOPMENT IN TURKEY ROLE OF DEVELOPMENT AGENCY EMPLOYMENT POLITICS AND IN EFFECT: ZAFER DEVELOPMENT AGENCY SAMPLE

In this study, according to regional imbalance problem, which emerged with Industrial Revolution and with the deepening crisis of 1929, has addressed the historical process. From past to present examining the policy appeared to address this issue, to development agencies is given place that especially recently attained great importance. In the study, taken as an example of Victory Development Agency, including from agency that established in Turkey to Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa and Uşak provinces, the impact on region employment of the development agencies were investigated. In this context, the projects were based on with Competitive SME Financial Support Program, which is one of the types of projects of Victory Development Agency's, and examined the effect on the region employment of these projects.

The result of this study, it has been shown that the projects of Competitive SME Financial Support Program (RKMDP) are positively effecting the region employment. With these projects (by concluded projects), 100 persons were employed in region. It is also expected that when all projects completed, this number will reach to 200 persons. By this project , it has been a success over the target has been proven with not only number of employment but also with the number of machinery, equipment and new product. According to these results, it has been shown that the agency achieves the desired result in its projects and it was found to be effective in employment with RKMDP projects. With the projects implemented by development agencies in Turkey, it was determined that region employments, especially in the area and in general, affect the increasing number of employment in the country.

Keywords: Agency, European Union, Region, Regional Development, Development Agencies, Statistical Regional Units Classification

GİRİŞ

19. yüzyılda Sanayi Devrimiyle yaşanan hızlı gelişim ve değişimler bölgesel dengesizliğin temelini oluşturmuştur. Ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal olarak büyük bir değişim geçirmesine neden olan bu süreç dünya genelinde gelişmişlik farklılıklarının da kendini göstermesiyle devam etmiştir. Dünya genelinde hızla yayılan bu olumsuz etkiye müdahale için çeşitli politikalar uygulamaya konulmuştur. Bu politikalar kapsamında Türkiye’de plansız bir dönem yaşanmış ve 1960’lı yıllarda da planlı kalkınma anlayışı benimsenmiştir. İlk beş yıllık kalkınma planı, 1958’deki ekonomik bunalım ve 1960’daki darbe sonrası oluşan sosyal ve ekonomik sorunların giderilmesine yönelik olarak 1963’de uygulanmaya başlanmıştır. Her beş yıllık dönemleri kapsayan kalkınma planları günümüze kadar yapılmaya devam etmiştir. Avrupa Birliği İstatistik Ofisi 1970’lerde, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması(İBBS)’ni geliştirmeye başlamıştır. Böylece 1988’de Avrupa Birliği mevzuatında yer almış ve 2003’de Avrupa Parlamentosu ve Konseyi tarafından onaylanmış İBBS, Türkiye’de de 2002’de Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe konulmuştur. Uygulamayla Türkiye, 12 düzey-1 bölge, 26 düzey-2 alt bölgeye ayrılmıştır. Düzey-2 kapsamında Türkiye’de 26 Kalkınma Ajansı oluşturulması planlanmıştır. Bu ajanslardan biri de Zafer Kalkınma Ajansı (ZEKA)’dır. ZEKA, TR33 bölgesi olarak adlandırılan Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya ve Uşak illeri için oluşturulmuştur.

Çalışmada Kalkınma Ajansları kurulmadan önceki teorik yapıya yer verilmiştir. Ajansların kuruluşu ve uygulanma süreci tanımlandıktan sonra AB ülkelerinden ajans örnekleri gösterilmiştir. Çalışmanın asıl amacı olan ZEKA’nın kuruluş süreci ve kurumsal yapısı incelenmiş ve bölge kapsamındaki illerin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısından bahsedilmiştir. Türkiye’de kurulan 26 adet kalkınma ajansı içinden ZEKA’nın seçilmesindeki neden ise ajans ile daha kolay irtibat saplayıp verilere ulaşma ve görüşme olanaklarının daha mümkün olmasından dolayıdır. ZEKA’nın bölgeye sağladığı avantajlar açısından ajansın Rekabetçi KOBİ Mali Destek Programı (RKMDP) çerçevesinde yapılan projelere değinilmiş ve sonuçlanan projelerin sonuçları değerlendirilmiştir. Nitel araştırma yönteminden görüşme ve doküman analizi yöntemi uygulanmıştır. Bu çerçevede proje sonuçlarının değerlendirilmesi için ajansla görüşmeler sağlanmış ve firmaların hazırladığı proje sonrası değerlendirme raporlarına ajansın onayı sayesinde

ulaşılmıştır. Ayrıca nitel araştırma yöntemi olarak örnek olay metoduna uyularak ajansın uyguladığı birçok proje türünden RKMDP çerçevesinde yapılan projeler ile ajansın genel olarak bölgeye etkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak çalışmada, ajansın gerek bölge ekonomisine gerekse sosyal yapısına sağladığı faydalar belirtilmiş ve önerilerde bulunulmuştur.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Melek İLHAN
Doğum Yeri ve Tarihi : İspir/ERZURUM – 16.09.1988
Lisans Öğrenimi : Uşak Üniversitesi İktisat Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi : Uşak Üniversitesi SBE İktisat Anabilim Dalı
Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimleri

2013 – Uşak Üniversitesi Araştırma Görevlisi

İletişim Bilgileri

melek.akkurt@usak.edu.tr

ÖNSÖZ

Çalışmam boyunca her türlü sıkıntıda yanımda olan maddi manevi desteğini esirgemeyen sevgili ailem ve kıymetli eşim Mehmet İlhan'a, değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Şahin Çetinkaya'ya, çalışmada yararlanılacak verilere ulaşmamda katkı ve ilgilerinden dolayı Zafer Kalkınma Ajansı İzleme ve Değerlendirme Birimi'nden Birim Başkanı Taylan Uygun Bey'e, Uzman Murat Şener ve Uzman Sinan Çırpan'a, destekleri ile her zaman varlığını hissettiğim çok değerli hocalarıma, arkadaşlarıma ve öğrencilerime teşekkür ederim.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 3 Düzeyli İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması.....	79
Tablo 2: Kalkınma Ajanslarının Türleri.....	86
Tablo 3: Zafer Kalkınma Ajansı (ZEKA) Yıllar İtibariyle Gelir Tablosu.....	99
Tablo 4: Zafer Kalkınma Ajansı (ZEKA) Yıllar İtibariyle Gider Tablosu.....	100
Tablo 5: Yıllara Göre Afyonkarahisar Kadın-Erkek Nüfusu.....	102
Tablo 6: Afyonkarahisar İlçelerinin 2014 Yılı Kadın-Erkek Nüfus Oranları..	103
Tablo 7: Yıllara Göre Kütahya Kadın-Erkek Nüfus Oranı.....	104
Tablo 8: Kütahya İlçeleri Kadın-Erkek Nüfus Oranları.....	105
Tablo 9: Yıllara Göre Manisa Kadın-Erkek Nüfus Oranı.....	105
Tablo 10: Manisa İlçelerinin Kadın-Erkek Nüfus Oranı.....	106
Tablo 11: Yıllara Göre Uşak Kadın-Erkek Nüfus Oranları.....	108
Tablo 12: Uşak İlçeleri Kadın-Erkek Nüfus Oranı.....	108
Tablo 13: 2013 Türkiye - TR33 Bölgesi Eğitim Göstergeleri, Okullaşma Oranları.....	109
Tablo 14: Türkiye ve TR33 Bölgesi Eğitim Göstergeleri.....	109
Tablo 15: 2013 Yılı Türkiye ve TR33 Bölgesi Sağlık Göstergeleri.....	110
Tablo 16: 2013 Yılı Türkiye ve TR33 Bölgesi Doğum Oranları ve Bebek Ölüm Oranları.....	110
Tablo 17: 2013 Yılı Ekonomik Faaliyetlerine Göre İhracat (Bin \$).....	111
Tablo 18: 2013 Yılı Ekonomik Faaliyetlerine Göre İthalat (Bin \$).....	111
Tablo 19: 2009-2013 Yılları Türkiye-TR33 Bölgesi İşlenen Tarım Alanları... 	112
Tablo 20: 2009-2013 Yılları Türkiye-TR33 Bölgesi Uzun Ömürlü Bitki Alanları.....	112

Tablo 21: 2012 Yılı Kültür Göstergeleri.....	113
Tablo 22: 2012 Yılı Kültür Göstergeleri: Sinema Salonu, Gösteri ve Koltuk Sayıları.....	113
Tablo 23: 2012 Yılı Kültür Göstergeleri: Tiyatro Salonu, Gösteri ve Seyirci Sayıları.....	114
Tablo 24: 2008-2013 Yılları Türkiye ve TR33 Bölgesinin Aldığı ve Verdiği Göç Oranları.....	115
Tablo 25: 2013 Yılı Ulaştırma Göstergeleri.....	116
Tablo 26: 2008-2012 Yılları Harcama Türlerine Göre Harcamalar (% Oranlar).....	116
Tablo 27: Sermak Robotik Makine Üretimine Geçiyor Projesi.....	128
Tablo 28: Bemka Tekstil, Yenilikçi Üretim, Yüksek Rekabet Gücü.....	128
Tablo 29: Mikronize Glass Frit Üretimi ve Ar-ge İmkanlarının İyileştirilmesi.....	129
Tablo 30: Hassas Kesim, Kaliteli Üretim Projesi.....	129
Tablo 31: Düz ve Oto Cam Boyası Üretimi Artık Kütahya'da Projesi.....	130
Tablo 32: Mermere Katma Değer Projesi.....	130
Tablo 33: Sanayi Üretiyor Özçınarlar Ambalajlıyor Projesi.....	131
Tablo 34: Altın Çini ve Seramik Kazanıyor Kazandırıyor Projesi.....	131
Tablo 35: Uluslar Arası Tanınırlık İle İhracatı Arttırmak Adına, Yenilikçi Üretime Yönelik Teknolojik Odaklı Yatırım Projesi.....	132
Tablo 36: Tarımsal İlaçlama Makineleri İmalatında İthalat Bağımsızlığını Azaltmak ve İhracatı Arttırmak Projesi.....	132
Tablo 37: Bölgemiz Yeni Nesil Monoblok Redüktörlerle Tanışıyor Projesi....	133
Tablo 38: Deri İmalatında Ürün ve Pazar Çeşitliliğinin Artırılması Projesi....	133

Tablo 39:Otomasyona Dayalı Üretim, Yüksek Kalite, Yüksek Verim Projesi.134

Tablo 40: 2010 – 2015 Yılları ZEKA İllere Göre Toplam Proje ve Destekler..135

Tablo 41: RKMDP Kapsamında Ele Alınan 13 Proje Sonuçları.....135/136

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Kesnesyen Modele Göre Bölgesel Büyüme.....	18
Şekil 2: Ulusal Rekabetçiliğin Belirleyicileri (Elmas Modeli).....	28
Şekil 3: Kalkınma Ajansı Personel Yapısı Şeması.....	88
Şekil 4: Ajanslarının Verdiği Destekler Şeması.....	90
Şekil 5: Zafer Kalkınma Ajansı (ZEKA) Organizasyon Şeması.....	95
Şekil 6: TR33 Bölgesi Destek Şeması.....	116
Şekil 7: BPHGMDP Kapsamında Yapılacak Projelerin İller ve Sektörel Bazda Dağılımı.....	118

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AK	:Avrupa Komisyonu
Ar – Ge	: Araştırma ve Geliştirme
A.ř.	: Anonim şirketi
	: Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
BKA	: Bölgesel Kalkınma Ajansı
BPHGMDP	: Bölgesel Potansiyelin Harekete Geçirilmesi Mali Destek Programı
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
ÇDP	: Çevre Düzeni Planı
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DATAR	: Délégation Interministérielle À L'aménagement Du Territoire Et À L'attractivité Régionale (Ekonomik Kalkınma ve Bölgesel Planlama Kurumu)
DFD	: Doğrudan Faaliyet Desteği
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DOKAP	: Doğu Karadeniz Projesi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	:Devlet Su İşleri
EAGGF	: European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu)
ECSC	: European Coal and Steel Community (Avrupa Kömür Çelik Topluluğu)
EIP	: European Invest Bank (Avrupa Yatırım Bankası)

ERDF	: European Regional Development Fund (Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu)
ESF	: European Social Fund (Avrupa Sosyal Fonu)
EURADA	: European Association of Development Agencies (Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansı Birliği)
EUROSTAT	: European Community Statistical Office (Avrupa Birliği İstatistik Ofisi)
FIFG	: Financial Instrument for Fisheries Guidance (Balıkçılığın Yönlendirilmesi için Mali Aracı)
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GZW	: Wirtschaftliche und Wissenschaftliche Zusammenarbeit Agentur (Ekonomik ve Bilimsel İşbirliği Ajansı)
IPA	: Instrument for Pre-Accession (Kalkınma Öncesi Araçlar)
ISPA	: Instrument for Structural Policies for Pre-Accession (Katılım Öncesi Yapısal Politika Araçları)
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
İhr.	: İhracat
İnş.	: İnşaat
İth.	: İthalat
JICA	: Japan International Cooperation Agency (Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı)
KOB	: Katılım Ortaklığı Belgesi
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KÖY	: Kalkınmada Öncelikli Yöreler

LDA	: London Development Agency (Londra Kalkınma Ajansı)
Ltd.	: Limited
Mad.	: Maden
MGK	: Milli Güvenlik Kurumu
Moz.	: Mozaik
Nak.	: Nakliyat
NUTS	: Nomenclature of Territorial Units for Statistics (Avrupa Birliği İstatistik Birim Sınıflandırması)
ODAK	: Odak Sektörler Mali Destek Programı
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
Oto.	: Otomotiv
OTP	: Ortak Tarım Politikası
PHARE	: Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies (Ekonominin Yeniden Yapılandırılması Eylemi)
RDA	: Regional Development Agency (Bölgesel Kalkınma Ajansları)
RKMDP	: Rekabetçi KOBİ Mali Destek Programı
San.	: Sanayi
SAPARD	: Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development (Tarımsal ve Kırsal Kalkınma Özel Eylem Programı)
SEA	: Single European Act (Tek Avrupa Senedi)
SÜKAP	: Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Altyapı Mali Destek Programı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları

Œti.	: Œirketi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Tic.	: Ticaret
TTK	: Türkiye TaŒkmr Kurumu
TVA	: Tennessee Valley Authority
USA	: United States of America (Amerika BirleŒik Devleti)
YDO	: Yatırım Destek Ofisleri
YEGEP	: Yerel Ekonomik GeliŒme Programları
YTL	: Yeni Türk Lirası
ZEKA	: Zafer Kalkınma Ajansı

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
GİRİŞ	v
ÖZGEÇMİŞ.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	vii
TABLO LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR	xii
İÇİNDEKİLER	xvi
BÖLÜM I.....	1
TEMEL KAVRAMLAR VE TEORİLER.....	1
1.1. Temel Kavramlar ve Tanımlar	1
1.1.1. Bölge	1
1.1.1.1.Makro Ekonomik Açıdan Bölge	2
1.1.1.2. Ekonomik Gelişme Düzeyi Bakımından Bölge Çeşitleri	4
1.1.2. Kalkınma	4
1.1.3. Büyüme	5
1.1.4. Planlama.....	6
1.2. Bölgesel Kalkınma Sorunu ve Ortaya Çıkış Süreci	7
1.2.1. Bölgesel Dengesizlik	7
1.2.2. Bölgesel Planlama.....	8
1.2.3. Bölgesel Kalkınma	8
1.3. Bölgesel Kalkınma Politikaları	11
1.3.1. Bölgesel Kalkınma Politikalarının İlkeleri	11
1.3.1.1. Sosyal Fayda İlkesi	11
1.3.1.2. Kalkınma Kutbu İlkesi.....	12
1.3.1.3. Halkın Katılımı İlkesi	12
1.3.2. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Amaçları	13
1.3.2.1. Ülke Nüfusunun Rasyonel Dağılımı	13
1.3.2.2. Geri Kalmış Bölgelerin Ekonomik ve Sosyal Kalkınması.....	14

1.3.3. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Araçları.....	14
1.3.3.1. Girişimciliğin Teşvik Edilmesi.....	14
1.3.3.2. Bölge Planlaması	15
1.3.3.3. Kamu Yatırımlarının Gerçekleştirilmesi.....	16
1.3.3.4. Yönetimsel Örgütün Bölgesel Kalkınma Sorunlarına Adaptasyonunu Sağlamak	17
1.3.3.5. Metropol Bölgelerin Gelişmesinin Sınırlandırılması.....	17
1.4. Bölgesel Kalkınma Teorileri	18
1.4.1. Geleneksel Bölgesel Büyüme Modelleri.....	18
1.4.1.1. Keynesyen Bölgesel Büyüme Teorisi.....	18
1.4.1.2. Neoklasik Bölgesel Büyüme Modeli	20
1.4.1.3. Harrod-Domar Modeli	21
1.4.2. Kutuplaşmış Bölgesel Kalkınma Modelleri	22
1.4.2.1. F. Perroux Yaklaşımı.....	22
1.4.2.2. Olumlu Yayılma ve Olumsuz Geri İtme (Hirschman ve Mrydal)...	23
1.4.2.3. Merkez Çevre Yaklaşımı (J. Friedman)	24
1.4.2.4. Boudeville ve Buttler ile Şehirleşme Sürecinin Analize Katılması..	24
1.4.3. Bölgesel Şehirleşme Modelleri.....	25
1.4.4. Bölgesel Yenilik Modelleri	26
1.4.4.1. Kuluçka Modeli.....	26
1.4.4.2. Ürün Yaşam Döngüsü Modeli	27
1.4.4.3. Porter Modeli (Rekabetçi Üstünlükler Teorisi)	27
1.4.4.4. Storper'in Ticarete Konu Olmayan Karşılıklı Bağımlılıklar Teorisi	29
BÖLÜM II	30
AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI VE KALKINMA AJANSLARI.....	30
2.1. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Politikaları İçin Atılan Adımlar	30
2.1.1. Birinci Dönem (1957-2000)	30
2.1.1.1. Roma Antlaşması	30
2.1.1.2. Avrupa Tek Senedi	32
2.1.1.3. Avrupa Birliği (Maastricht) Antlaşması.....	33
2.1.2. Gündem 2000	34
2.1.3. 2007-2013 Programlama Dönemi.....	36

2.2. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınmanın Mali Araçları	36
2.2.1. Yapısal Fonlar	36
2.2.1.1. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF).....	37
2.2.1.2. Avrupa Sosyal Fonu (ESF).....	37
2.2.1.3. Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (EAGGF)	37
2.2.1.4. Balıkçılık Yönlendirme için Mali Aracı (FIFG).....	38
2.2.2. Uyum Fonu	39
2.2.3. Katılım Öncesi Mali Yardımlar	39
2.2.3.1. Ekonominin Yeniden Yapılandırılması Eylemi (PHARE)	40
2.2.3.2. Katılım Öncesi Yapısal Politika Araçları (ISPA)	40
2.2.3.3. Tarımsal ve Kırsal Kalkınma Özel Eylem Programı (SAPARD) ...	41
2.2.3.4. Katılım Öncesi Araçlar (IPA).....	41
2.3. Bölgesel Kalkınma Ajansları (RDA)'nın Oluşumunun Tarihsel Yapısı	42
2.3.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Temel Özellikleri Amaçları İdari Yapısı Ve Finansmanı	44
2.3.1.1. RDA'ların Temel Özellikleri ve Görevleri	44
2.3.1.2. RDA'ların Amaçları	45
2.3.1.3. RDA'ların İdari Yapısı.....	46
2.3.1.4. RDA'ların Finansman Kaynakları.....	46
2.3.2. Avrupa Birliği Ülkelerinde Kalkınma Ajansı Örnekleri	47
2.3.2.1. Birleşik Krallık (İngiltere)	48
2.3.2.2. Fransa	48
2.3.2.3. İtalya	49
2.3.2.4. Almanya.....	50
BÖLÜM III	52
TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA PLANLARI VE KALKINMA AJANSLARI	52
3.1. Türkiye'de Bölgesel Planlama Süreci	52
3.1.1. Planlı Dönem Öncesi	52
3.1.1.1. 1923-1950 Devletçilik Dönemi.....	52
3.1.1.2. 1950-1960 Liberal Dönem	54
3.1.2. Planlı Dönem	56
3.1.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	56
3.1.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972).....	58

3.1.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977).....	59
3.1.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1983)	61
3.1.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı.....	62
3.1.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	63
3.1.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000).....	64
3.1.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005).....	65
3.1.2.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)	66
3.1.2.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)	67
3.2. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Projeleri Örnekleri.....	68
3.2.1. Köyceğiz-Dalaman Projesi	68
3.2.2. Doğu Marmara Bölgesi Projesi	69
3.2.3. Keban Projesi	70
3.2.4. Kalkınmada Öncelikli Yörelere Projesi	70
3.2.5. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP).....	71
3.2.6. Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi.....	72
3.2.7. Doğu Anadolu Planı (DAP) Projesi.....	72
3.2.8. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi.....	73
3.2.9. Marmara Bölge Planı Projesi	74
3.3. Türkiye’de Kalkınma Ajansları.....	75
3.3.1. Türkiye’de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasının (İBBS) Uygulanması.....	75
3.3.2. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Temel Özellikleri.....	80
3.3.2.1. Kalkınma Ajanslarının Amaçları.....	80
3.3.2.2. Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri	81
3.3.2.3. Kalkınma Ajanslarının İdari Yapısı	82
3.3.2.3.1. Kalkınma Kurulu	82
3.3.2.3.2. Yönetim Kurulu	83
3.3.2.3.3. Genel Sekreterlik.....	84
3.3.2.3.4. Yatırım Destek Ofisleri.....	84
3.3.2.4. Kalkınma Ajanslarının Türleri	85
3.3.2.5. Kalkınma Ajanslarının Bütçe Yapısı ve Finansman Kaynakları....	87
3.3.2.6. Kalkınma Ajanslarının Personel Yapısı	89
3.3.2.7. Kalkınma Ajansları Tarafından Verilen Destekler	89
3.3.2.8. Kalkınma Ajanslarının Denetimi	91

BÖLÜM IV	93
ZAFER KALKINMA AJANSI (ZEKA) ÖRNEĞİ.....	93
4.1. Zafer Kalkınma Ajansı Genel Yapısı	93
4.1.1. Kuruluş Süreci ve Gelişimi	93
4.1.2. Organizasyon Yapısı	96
4.1.2.1. Yönetim Kurulu	97
4.1.2.2. Kalkınma Kurulu.....	97
4.1.2.3. Genel Sekreterlik	97
4.1.3. Personel Yapısı.....	98
4.1.4. Bütçesi	99
4.1.5. Planlama Faaliyetleri.....	100
4.2. Afyonkarahisar-Kütahya- Manisa- Uşak (TR33) Bölgesi	101
4.2.1. TR33 İlleri Temel Coğrafik Konumları	101
4.2.2. TR33 Bölgesi Temel Ekonomik ve Sosyal Yapısı	108
4.2.2.1. Eğitim Göstergeleri.....	108
4.2.2.2. Sağlık Göstergeleri.....	109
4.2.2.3. Dış Ticaret Göstergeleri	111
4.2.2.4. Tarım Göstergeleri	112
4.2.2.5. Kültür Göstergeleri.....	112
4.2.2.6. Diğer Göstergeler	114
4.3. Zafer Kalkınma Ajansı Projeleri.....	117
4.3.1. Mali Destek Programları	118
4.3.2. Doğrudan Faaliyet Destek Programı (DFD)	122
4.3.3. Teknik Destek Programı (TD).....	124
4.4. Zafer Kalkınma Ajansı Rkmdp Projeleri Ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi	
.....	126
4.4.1. Proje Sonuçlarının Değerlendirilmesi	134
SONUÇ.....	137
KAYNAKÇA	145

BÖLÜM I

TEMEL KAVRAMLAR ve TEORİLER

1.1. Temel Kavramlar ve Tanımlar

1.1.1. Bölge

Latince, çevre veya alan anlamına gelen ‘regio’ kelimesinden ortaya çıkan bölgenin, sınırlarının belirlenmesinde ve tanımının yapılmasında büyük zorluklar çekilmektedir. Ölçek, nitelik ve ondan beklenen işlevlerin farklılığı nedeniyle bölge kavramının tanımlanmasında zorluklar oluşmaktadır.¹ Küresel anlayışta bölge, dünyadaki farklı nitelikteki ilişki ağı ile belirlenen, mekânsal süreklilik koşulu olmayan yerellerin oluşturduğu ve uluslararası ilişkilere direk açılan, sınırları değişken bir birim olarak ifade edilmeye başlanmıştır.²

Bir başka tanıma göre; bölge, ülkenin yapısı içerisinde kendi kendine fonksiyon görebilen yeterince geniş bir alan olarak tarif edilmiştir.³ Bölge kavramını tanımlamak karmaşık olmasına rağmen bir devletten daha geniş alanları kapsadığı da olmaktadır.⁴ Buna istinaden başka bir tanımda; “Bölge sözcüğü çeşitli kavramlar karşılığında kullanılır. Bazen bir mahalleye, bir kente, bir ile veya birkaç ilden oluşan yörelere, birkaç ülkenin oluşturduğu kara parçalarına ve hatta kıtalara bölge adı verildiği görülmektedir.”⁵

Avrupa Birliği için bölge; “coğrafi, ekolojik, ekonomik, kültürel, etnik, kentsel ve yönetsel açıdan benzer, yakın bütün olan alan parçaları” olarak ifade edilmektedir. Coğrafi açıdan ise bölge; faaliyetlerin coğrafi kapsamı ve fiziksel özellikleri bölgelerin alanını belirleyerek tanımlamaktadır. Bir diğer coğrafi bölge tanımı; ortak özellikler arasındaki uyumlu ve sürekli bir ilişkiden türetilmiş nitelikli bir bağlılığa sahip olan dünya yüzeyinin bir kısmı olarak kabul edilmektedir.⁶

---

¹ Rasim Akpınar, Kamil Taşçı, Mehmet Emin Özsan, **Teoride Ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları**, Ekin Yayıncılık, Bursa, 2011, S. 2.

² Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)(a), **Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, 2000, s.7

³ H.W. Richardson, **Regional And Urban Economics**, Second Edition, Pitman, Toronto, Canada, 1979, S.18.

⁴ Michael Keating ,**The New Regionalism In Western Europe**, 1998, s.9

⁵ Ruşen Keleş(a), **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, İstanbul, 2010, s.343.

⁶ Hidayet Keskin, Onur Sungur, ‘’Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye’de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi’’, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:21, ss:271 – 293, Isparta, 2010, s.272-273

Yine başka bir tanımda; Avrupa Topluluğu Bölgeler Politikası açısından bölgeler, mekân düzenlemesi, planlama, teşvik sistemlerinin toprağa bağlı üniteleri olarak görülmüştür. Bölgeler için ekonomik planlama ve gelişmeyi sağlamak birincil görev konumundadır. Bununla birlikte bölge yönetimleri, bölgesel kaynakların daha iyi bir şekilde değerlendirilmesine elverişli, daha güçlü bir şekilde yatırım ve kalkınma işlevlerini yerine getiren, kaynakları en uygun şekilde kullanarak bölgenin ortak kalkınmasını sağlayan nitelikte olmalıdır.⁷ 19. yüzyılın ulus-devlet anlayışı bölge olgusuna sıcak bakmamış, ulusal bütünlüğü bozma tehlikesinden hep kaygı duymuştur. Fakat II. Dünya Savaşı sonrasında, bölge olgusunu devletlerin kalkınma politikasının uygulanmasında bir araç olarak yararlanma konusunu tartışmaya ve kullanmaya başlamışlardır.⁸

1.1.1.1.Makro Ekonomik Açından Bölge

Homojen Bölge

Homojen bölge birbirine bitişik komşu homojen alanlardan oluşmaktadır. Homojen alan ise; aynı sosyo-ekonomik özellikler (eğitim seviyesi, fert başına düşen milli gelir, işsizlik oranı, beslenme düzeyi vb.) gösteren noktalardan oluşur. Homojen bölge homojen alan içerisinde olup ancak birbirine komşu olan bölgeleri ifade eder. İstanbul ile Ankara, İzmir ile Adana homojen alan oluşturmalarına rağmen homojen bölge kapsamına girmemektedir. Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli komşu homojen alan olarak homojen bölge oluşturmaktadır. Ülkemizde homojen bölge ayrımı İmar ve İskan Bakanlığı ile DPT tarafından, bölgesel kalkınma çalışmalarına temel teşkil etmesi niteliğinde 1970'lere doğru yapılmıştır.⁹ Homojen bölgeler, belirli bir zaman dilimindeki istatistikî verilerin kullanılmasıyla tespit edilen bölgeler olduğundan, uygulanan bölgesel politika araçları ile zaman içerisinde değiştirilebilir.¹⁰

---

⁷ Mehmet Özel, "Avrupa Birliği'nde Bölge, Bölgeselleşme, Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 58, Sayı:1,ss:97 – 117, Ankara, 2003, s.99-105

⁸ Ruşen Keleş(b), "Bölge Gerçeği ve Avrupa", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, Cilt: 7, Sayı:2, ss:3-10, Ankara, 1998, s.3

⁹ Zeynel Dinler, **Bölgesel İktisat**, Ekin Yayınevi, 2008, s.77

¹⁰ Başak Gül Aktakas(a), **Bölgesel/Yerel Kalkınma, Bölgesel Gelişme İçin Bir Model**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006, Adana, s.10

Polarize Bölge

Bir ülkedeki yerleşim merkezleri sürekli olarak bir etkileşim ve ilişki içerisinde. Ancak yerleşim merkezlerinin sosyo-ekonomik açıdan gelişmişlik farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Ekonomik gelişmenin bazı sebeplerle belirli bölgelerde yoğunlaşması bölgeler arasında avantajlı ve avantajsız bölge ayrımı oluşmasına neden olmaktadır. Örneğin, Gaziantep ili aynı bölgede yer aldığı diğer illere göre daha çok gelişmiştir. Bu durum Gaziantep’i avantajlı kılmaktadır.¹¹ Bu nedenle yerleşim yerlerinden büyük ve güçlü olanlar küçük merkezleri etkisi altına almaktadır. “Bir yerleşim merkezi kendisinden küçük bir yada birden çok yerleşim merkezini etkisi altına alıyorsa bu yerleşim merkezi cazibe merkezi haline gelmektedir.” Yani cazibe merkezi olan yerleşim merkezi etkisi altına aldığı yerleşim merkezleriyle bir polarize bölge oluşturmaktadır.¹² Türkiye’de DPT tarafından yapılan çalışmalarda 16 polarize bölgeye ayrılmıştır.

Plan Bölge

Kısa dönemde milli kalkınma planının bölgeselleştirilmesi ve uzun dönemde alan düzenlemesi şeklinde beliren plan bölge kavramı, bölgeye yerleşmiş ya da bölge dışında bulunan bir otoritenin ellerine verilmiş belirli bir iktisadi amaca erişmeye yarayan bir çerçeveyi ifade eden; bölgesel kalkınma politikasının uygulandığı alandır. Plan bölgeler bir bölgedeki kaynakların en verimli şekilde kullanılarak dengeli bir büyüme sağlamayı hedefleyen planlama otoritelerinin kullanmış oldukları bir araçtır. Plan bölgeler, bölgesel planlama uygulanan ülkedeki planlama anlayışına ve ülkenin bölgesel sorunlarının niteliği ve yoğunluğuna göre, tüm ülkeyi kapsadığı gibi, sadece belirli sorunlara sahip bölgeleri kapsayabilir. Belirlendiği ölçüt ne olursa olsun plan bölge, tümüyle bir sınıfta yer alabileceği gibi, birden fazla bölge türünü de içerebilir.¹³

---

¹¹ Abdürrauf Aydın, “İktisadi Açıdan Bölgesel Dengesizlik: Mardin İli Örneği”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:7 Sayı:24, ss:304-312, 2008, s.305

¹² Dinler, a.g.e., 2008, s.79

¹³ Hürü Gülşah Çölkesen, **Türkiye’de Bölgesel Farklılıklar Ve Kalkınma Ajansları: Türkiye-İngiltere Kalkınma Ajanslarının Karşılaştırılması**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2009, s.7

1.1.1.2. Ekonomik Gelişme Düzeyi Bakımından Bölge Çeşitleri

Gelişmiş Bölge

Gelir seviyesi ve gelir artış hızı ülke ortalamasının üstünde olan bölgelerdir. Bunların yanı sıra bölgenin sosyo-kültürel göstergelerinin de yüksek olması gerekmektedir. Bölgedeki nüfusun ortalama kültür seviyesi ve eğitim düzeyi de yüksektir. Eğitim, sağlık, yol, su ve elektrik gibi sosyal altyapı olanaklarının da gelişmiş olması bölgede etken rol oynamaktadır. Bölgede doktor başına düşen nüfus az, hasta yatak sayıları nüfus oranına göre yeterlidir. Yine gelişmiş bir bölgede sosyo-kültürel olarak park, otel, yeşil saha lokanta, sinema ve tiyatro gibi ihtiyaçların karşılanma oranları yüksektir.¹⁴

Az Gelişmiş Bölge

Az gelişmiş bölgelerde gelir seviyesi ve gelir artış hızı, ülke gelir seviyesi ve gelir artış hızından düşüktür. Kişi başına düşen gelir dağılımında adaletsizlik vardır. İktisadi faaliyetler genellikle tarıma dayanır, nüfus artış hızı ülkenin nüfus artış hızından daha büyüktür. Az gelişmiş bölgelerde okur-yazarlık oranı düşük olduğundan bölgede vasıfsız işçi oranı yüksektir. Az gelişmiş bölgede işgücünün istihdam imkanları sınırlı, sendikalaşma oranı zayıftır. İstihdam oranı düşük olduğundan başka bölgelere göre işgücü göç oranı yüksektir. Özel teşebbüsün yatırım seviyesi düşük olduğundan, sosyal sabit altyapı yatırımları da yetersizdir. Buna bağlı olarak işsizlik oranı yüksek ve üretim faktörlerinin verimliliği de düşüktür.¹⁵

1.1.2. Kalkınma

Kalkınma kavramı çoğu zaman sanayileşme, modernleşme, ilerleme, büyüme ve yapısal değişim gibi anlamlarda da kullanılmaktadır. Bu anlamlar, kalkınmanın özünde yer alan anlamlar olsa da tam olarak kalkınmanın tanımı değildir.¹⁶ Kalkınma, toplumların değişim ve gelişme sürecine uygun olarak, farklı dönemlerde

¹⁴ Milli Güvenlik Kurulu(MGK), "Türkiye'de Bölge Planlamasının Evreleri", **Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yayınlarından**, No:2, 1993, s.21

¹⁵ Yahya Kulaksız, **Türkiye'de Bölgesel Gelişmişlik Farkları, İstihdam Ve Kurum Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi**, Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara, 2008, s.14-15

¹⁶ Cengiz Yavilioğlu, "Kalkınmanın Anabilimsel Tarihi Ve Kavramsal Kökenleri", **Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, ss.59 – 77, Sivas, 2002, s.59

farklı içerik ve anlamlarda kullanılmıştır.¹⁷ Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde kalkınmanın bir disiplin olarak ortaya çıkmasıyla, kalkınma daha çok ekonomik anlamda değerlendirilen bir kavram olmuştur. Ve ekonomik yönü üzerinde ağırlıkla durulmuştur. Özünde, sosyal, siyasal, kültürel ve psikolojik öğeleri de barındıran kalkınmanın, ekonomik göstergeleri dışındaki bu yönü ihmal edilmiştir. Kalkınma; kişi başına gelirin ve üretimin artış miktarından farklı olarak sosyo-kültürel ve ekonomik yapının değiştirilmesi ve geliştirilmesi anlamına gelmektedir.¹⁸

Kalkınma “fert başına düşen üretimin sürekli genişleyerek ve hızlı olarak artırılması, bir başka deyişle çalışan nüfusun veriminin yükseltilmesidir. Verimin artması sadece insanın becerisinin artması değil; emeğin, doğal ve insani kaynakları işleyerek yarattığı birikmiş becerinin yükselmesi demektir.”¹⁹ Çok yönlü bir süreç olan kalkınma bireyleri tek tek etkilediği gibi aynı topluluk ve toplum içinde bulunan bireyleri farklı şekillerde de etkileyebilir.²⁰

Eski Kalkınma Bakanı Cevdet Yılmaz’ın dediği gibi kalkınma sosyal boyutu olmadan düşünülemez. Sadece fiziki varlıklarla yolla, köprüyle kalkınma olmaz. İnsana yatırım yapmadan kalkınma tam anlamıyla gerçekleşmiş sayılmaz. Bu nedenle kalkınmayı sosyal boyutuyla da açıklamak için sosyal kalkınma kavramına yer verilmiştir. 2010 Sosyal Kalkınma raporunda sosyal politikaya yer verilmiştir. Rapor da sosyal kalkınma ekonomik büyümenin yanında sosyal gelişim ve değişimleri de kapsamaktadır. Örneğin, sosyal kalkınma, ulusal gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılmasını, altyapı ve sosyal yatırımların sadece ülkenin belli bölgelerinde değil, özellikle geri kalmış bölgelerinde yoğunlaştırılmasını, böylelikle ülkenin her bölgesinin “ekonomik ve sosyal açıdan geri kalmışlık” olgusundan çıkarılmasını, eğitim sorununda çağdaş teknolojik bilgiyi kapsayan bir düzeye yönelmesini, ülkenin maddi varlığı artarken, halkın yaşamının manevi yönden de zenginleşip kültürün yaygınlaşmasını, kalkınmışlığın paralelinde çevre koruma bilincinin geliştirilmesini, kadın, çocuk ve insan hakları bilincinin yerleştirilmesini, kadınların ekonomiye katılımlarının sağlanmasını ve kadınların da

---

¹⁷ Ertuğrul Recep Erbay, Miray Özden, “İktisadi Kalkınma Kuramlarına Eleştirel Yaklaşım”, **Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri**, No:3, ss. 1-30, Tekirdağ, 2013, s.4

¹⁸ Ergül Han, Ayten Ayşen Kaya, **Kalkınma Ekonomisi**, Birlik Ofset Yayıncılık, Eskişehir, 1997, s. 7

¹⁹ Mgk, a.g.e, 1993, s.27

²⁰ Serhan Aydınligil, “İnsani Gelişme Yaklaşımı: İyi Yönetişim ve Sosyal Politika için Önermeler”, **4.Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Sosyal Politikanın Yönetişimi Bildiri Kitabı**, ss. 228-240, TEPAV Yayınları-50, Ankara, 2009, s.229

sosyal ve ekonomik gelişmelerde söz sahibi olmalarını hedeflemektedir. Kalkınmaya bu açıdan bakıldığında, kalkınmayla birlikte toplumun kendini aşarak yeni bir topluma dönüştüğü kolaylıkla görülebilecektir. Kısacası, ülkenin ekonomik, toplumsal, siyasal yapılarında yaşanan ilerlemelerin bireyin yaşamının kalitesini artırma yönünde değişimi olarak tanımlanan günümüz kalkınma anlayışının insana dair sosyal boyutunu sosyal kalkınma oluşturmaktadır.

1.1.3. Büyüme

Büyüme belirli bir dönemde bir önceki döneme göre üretilen mal ve hizmet miktarındaki artıştır. Bu nedenle büyüme bir ekonomide meydana gelen sayısal artışları ifade eder diyebiliriz. Bir başka tanımda ise; kişi başına gelir düzeyinin üretim kapasitesindeki artış ile sürekli artması da ekonomik büyümeyi ifade eder.²¹ Bir ekonomide ekonomik büyüme üretim faktörlerinin ve üretimin sayısal artışına bağlı bulunduğu gibi üretim faktörlerinin kalitesindeki artışlarda büyüme üzerinde etkili olmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası büyümenin kaynaklarına ilişkin yapılan analizler, büyümenin sadece fiziksel sermayedeki artışlardan oluşmadığı, eğitim, sermayenin niteliğini belirleyen teknolojik gelişme, ölçeğe göre artan getiri, sanayinin daha iyi örgütlenmesi gibi unsurlarında büyüme hızının artmasında önemli etkileri olduğunu göstermektedir.²²

Benzer bir başka tanımda büyüme; bir ekonomide bazı sınıfların ve bölgelerin veya tüm ülkedeki tarım, sanayi, hizmetler faaliyetlerinin gelir artışı yaratmasıdır. Büyümede esas olan her faaliyet kesiminin gelirinde mutlak bir artış beklenemeyeceğidir fakat kalkınmaya bakıldığında ise; ülkedeki herkesin refah seviyesinin daha yüksek bir refah seviyesine yükselmesi ve üç faaliyet alanı (sanayi, tarım ve hizmet sektörü)'nda da verim artışının sağlanması olarak tanımlandığı görülür.²³

1.1.4. Planlama

Planlama, gelecekteki faaliyetlerin hedefini belirlemek ve bu hedeflere optimal araçlarla varmak için alınan kararlardır. Aynı zamanda organize etmek,

²¹ Vural Savaş, **Kalkınma Ekonomisi**, Beta Yayınları, İstanbul, 1986, s.7

²² Evrim Koyuncu, **Türkiye'de Kalkınma Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü ve Bir Uygulama**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006, s.2

²³ Milli Güvenlik Kurulu, a.g.e., 1993, s.31

düzenlemek, yönetmek anlamlarını da içerir. Planlamanın temel amacı, sistemin istikrarı ile bağdaşabilecek koordine edilmiş üretim hedeflerini tespit edebilecek biçimde, ülkenin veya bölgenin iktisadi kalkınmasına dair geniş bir bakış açısı sağlamaktır. Planlama öncelikle iktisadi kalkınmanın tarihi gelişme eğiliminin değerlendirmesini ve bugünkü durumun teşhisini ortaya koymalıdır. Bu değerlendirme, ekonomide meydana gelen değişimleri, bunların sebeplerini ortaya koyarak çeşitli faktörlerin aynı etkiyi yapacağını varsayarak, bugünkü ve gelecekteki gelişmeler hakkında yapılacakları mümkün kılmaktadır.²⁴

İktisadi planlama sosyalist düzeni benimsemiş ülkelerde Birinci Dünya Savaşından sonra, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde İkinci Dünya Savaşı'nı sonrasında uygulanmaya başlanmıştır. Planlı ekonomiye giriş, belirli bir iktisat teorisi ya da iktisadi doktrinin ürünü değildir. Çeşitli ülkelerde uygulanan planlar, rejim farklılıkları, siyasi yapılarının, ülkenin coğrafi koşullarının ve sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklarından ötürü değişik yöntem ve amaçlarla hazırlanmaktadır.²⁵

1.2. Bölgesel Kalkınma Sorunu ve Ortaya Çıkış Süreci

Kalkınma sorununun ortaya çıkış sürecinde konuyu daha iyi kavrayabilmek için bazı tanımların yapılması öngörülmüştür. Bu tanımlar ile yaşanan süreçteki sorunun örtüştüğü görülecektir.

1.2.1. Bölgesel Dengesizlik

Ekonomik dengesizlik; bölge halkının gelir seviyesi ve iş bulma durumu gibi etmenleri ifade ederken, sosyal dengesizlik ise; ülkenin vatandaşlarına vermiş olduğu hizmetlerden halkın tam ve eşit koşullarda yararlanamamasını ifade eder.²⁶ Bölgesel dengesizlik bir ülke içindeki bölgelerde olduğu gibi ülkeler arasında da görülmektedir. Ülkeler arasındaki dengesiz gelişmişlik farkları sanayi devrimiyle ortaya çıkmaya başlamış, ülke içerisindeki bölgeler arası dengesizlik ise; 1929 Büyük bunalımından sonra dikkatleri çekmeye başlamıştır.

---

²⁴ Milli Güvenlik Kurulu, a.g.e., 1993, s.33

²⁵ Dinler, a.g.e., 2008, s.67

²⁶ Mustafa Özyücel, **Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye'de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2008, s.6

1.2.2. Bölgesel Planlama

Yerleşimler arasındaki dengesizlikleri gidermek ve ulusal ölçekte alınan planların mekâna yansması için; ulusal ölçekli planlarla, yerel ölçekli planlar arasında uyum sağlayacak ara ölçekli planlara, bölge ve çevre düzeni planlarına, ihtiyaç doğmuştur.²⁷ Bunun için yapılan bölge planlaması; toplumsal, ekonomik ve fiziksel planlama çalışmaları arasında eşgüdüm sağlamaya uygun bir planlama çeşidi olarak görülür. Kalkınmaya ilişkin ulusal planların, yerel ihtiyaçlara cevap vererek eylemlere dönüştürülmesi bölge planlarının görevidir. Bu nedendir ki bölge planlaması, genel ve soyut düzeyde yer alması gereken yerel planlama eylemleri arasında aracı görevi üstlenmektedir.²⁸ Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development–OECD) bölgesel planlamayı, bölgelerde istihdam ve refah artırıcı ekonomik faaliyetlerin desteklenmesiyle bölgeler arası farklılıkların azaltılması gayreti olarak görmektedir.²⁹

1.2.3. Bölgesel Kalkınma

Bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını en alt seviyede tutmak için yapılan politikalar, bölge planları bölgesel kalkınma olgusunu ortaya çıkarmış; bölge ve kalkınma kavramlarının beraber ele alınmasına yol açmıştır.³⁰ Bölgesel kalkınma ilk olarak sanayileşme süreciyle birlikte gündeme gelmiştir. Sanayileşme, ülkelerin ekonomik anlamda kalkınma politikaları izlemesini gerekli kılmış ve sanayileşme süreci üretim miktarının her bölge de eşit düzeyde artması gerektiğini göstermiştir. Bölgesel kalkınma, bir ülke de bulunan bölgelerin, çevre bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi ile ortaya çıkan bölge vizyonunu dikkate alan, sürdürülebilirliği ve katılımcılığı temel ilke edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi, toplumsal ve ekonomik potansiyellerin harekete geçirilmesiyle bölge refahının yükseltilmesini hedefleyen çalışmalar bütünü olarak tanımlanabilmektedir.³¹

²⁷ Mesut Burgaç Burak, **Kalkınma Ajanslarının Bölge Planlama Sürecindeki Yeri, İzmir Kalkınma Ajansı 2010-2013 İzmir Bölge Planı Örneği**, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2011, s.4

²⁸ Keleş(a), a.g.e., 2010, s.231

²⁹ OECD, Regional Development, Directorate for Public Governance and Territorial Development, s.1

³⁰ Kahraman Arslan, "Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç; Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:7, ss. 275-294, İstanbul, Bahar 2005/1, s.278

³¹ Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)(b), **Ön Ulusal Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Stratejileri**, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003, s.250

1.2.4. Bölgesel Kalkınma Sorunu

Tanımlarda anlatıldığı gibi, bölgesel dengesizliğin nedenini incelemek için sanayi devriminden beri yaşanan süreci değerlendirmek gerekmektedir. 1765’li yıllarda demir ve kömürün birlikte kullanılmaya başlanmasıyla, teknolojik icatların hızla arttığı bu dönem bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının ortaya çıktığı bir süreci başlatmıştır. Richard Arkwright’ın dokuma tezgâhını, James Watt’ın buhar makinesini ve Herry Carr’ın demir işleme makinesini icat etmesi ve beraberinde ortaya çıkan yenilikler sayesinde yeni enerji kaynakları gelişmiş ve sanayi üretiminde sıçrama meydana gelmiştir. Bu gelişmeler İngiltere’de ilk pamuklu dokuma sanayisini ortaya çıkarmıştır. Bununla beraber İngiltere’de hızlı bir sanayileşme yaşanmaya başlanmıştır.³²

Sanayileşmenin kendini gösterdiği ülkelerde bölgeler arası gelişmişlik farkları artmaya başlamıştır. Buna ilk olarak devrimin başladığı İngiliz adalarını örnek verilebilir. Buluşların ve sanayileşmenin odağı olan bu ülkede, kömür yataklarının bulunduğu havzalar ve liman bölgeleri ile ülkenin diğer bölgeleri arasında gelişme farkı açık olarak ortaya çıkmıştır. İngiltere’nin nüfusu katlanarak artarken, nüfus sanayileşmenin yoğun olduğu kuzey bölgesinde yoğunlaşmıştır. İngiltere’nin ardından Avrupa’da; Belçika, Fransa, Almanya, Avusturya ve İsveç’te (1821-1860) sanayileşmenin ilk gelişme belirtileri görülmeye başlanmıştır.³³

1900’lı yıllara kadar hızlı bir ilerleme süreci yaşanmıştır. Bu süreçte elektrik, petrol, metal ve kimyasal bileşimlerin kullanımı artarak özellikle sanayi sektörünün giderek hız kazanmasında etkili olmuştur. Üretimde elektrik enerjisi ve petrolün kullanılması ve bu enerjilerin taşınabilmesi ekonomik faaliyetleri belli yerlere bağımlı olmaktan çıkarmıştır. Yol, su ve elektriğin bulunduğu her yerde işletmelerin kurulması mümkün hale gelmiştir. İşletmeler, kuruluş yeri olarak dışsal ekonomilerin hâkim olduğu yerleri tercih etmiştir bu da dışsal ekonomiye sahip büyük yerleşim merkezlerinin giderek kalabalıklaşmasına neden olmuş ve bölgesel dengesizliğin giderek artan bir seyir izlemesi sonucunu doğurmuştur. Bölgesel dengesizliklerin temelini oluşturan bu süreç 1929’da yaşanan dünya ekonomik krizi ile derinleşmiştir.

³²Özgül Ardiç, **Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikaları Ve Bölgesel Planlama Çalışmaları**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.6

³³Erol Tümertekin, **Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma**, Çantay Kitapevi, 1997, s.491-495

Yaşanan kriz başta sanayinin gelişmiş kesimi olmak üzere kırsal kesimi de derinden etkilemiştir. Kriz en çok Kuzey Amerika ve Avrupa'yı etkilemiş, yarattığı toplumsal çöküntünün yanında sektörel ve mekânsal anlamda dünyayı etkisi altına almıştır.

Sanayi devrimiyle gündeme gelen bölgesel dengesizlikler şiddetlenerek artmış oluşan mekânsal eşitsizlikler ve sektörel alanlardaki açmazlar özellikle krizden etkilenen ülkelerde bölgesel programları gerekli kılmıştır. Yaşanan bu süreç bölgesel dengesizliği artırmanın yanı sıra bölgesel kalkınma politikalarının miladı sayılmıştır. Amerika'da 1929 ekonomik krizinden en çok etkilenen bölge Tennessee Vadisi olmuş ve 1933'de bu gereksinim sonucu olarak ilk bölgesel kalkınma programı uygulanmaya başlanmıştır. Bu program çerçevesinde kurulan bölgesel kalkınma idaresi, büyük baraj projelerini devreye sokmuştur.³⁴

1960'lı yıllara gelindiğinde, gelişme ve kalkınma ulusal gelirdeki artışlarla ifade edilirken; kalkınmanın temel amacı, istihdam ve üretim yapısını tarım dışı sanayi ve hizmet sektörlerine dönüştürmek olmuştur. Bu dönemde, ülke refahındaki değişimlerin göstergesi olarak, kişi başına milli gelir ifadesi kullanılmıştır. Gelişmeyi, sosyal, insani, kültürel, çevresel ve mekansal boyutlarıyla da tanımlama amacı taşıyan yeni yaklaşım, ekonomik büyüme kavramının yanı sıra; işsizlik, yoksulluk, gelir dağılımı ve bölgesel dengesizlik tanımlarını da gelişme tanımlarının içinde değerlendirmektedir.³⁵

Kalkınmanın gelişim sürecinde 1980'lere kadar ileri kapitalist ülkelerde bölgesel ve yerel ekonomik kalkınma politikaları büyük ölçüde bölgeler arası eşitliğin sağlanmasını firma merkezli, teşvik temelli, standartlaşma ile sağlamayı amaçlamaktayken, 1980 sonrası süreçte küresel rekabetin arttığı söylemiyle, gelişmemiş, küçük üretime dayalı yerel ve bölgesel ekonomilerin kendi dinamikleriyle ekonomide etkinleşmelerini sağlayıcı uygulamaların gerekliliği yer almış ve bu uygulamalar kapsamında da yeni teknolojilere uyum ile kolektif

---

³⁴Dinler, a.g.e., 2008, s.102-103

³⁵Bülent Dinçer, Metin Özasan, Taner Kavasoglu, **İllerin Ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No:2671, Ankara, 2003, s.6-7

etkinliğin sağlanabildiği yerel ve bölgesel ekonomilerin kümeleşmesiyle oluşan sanayi bölgeleri küresel rekabetin stratejik alanları olmuştur.³⁶

1990'lı yıllara gelindiğinde Avrupa Birliği(AB)'nin artan politik etkinliği ve rekabet edilebilirliği artırmaya yönelik bölgesel kalkınma fonlarını kullanıma sunması sayesinde, bölgesel kalkınma alanındaki çalışmalar hızlı bir artış sergilemiştir. Bu çerçevede birçok ülkeye Kalkınma Ajansı kurması telkin edilmiş ve kurulan bu ajansları ortak bir platformda buluşturmak adına 1991'de Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği (European Association of Development Agencies-EURADA) kurulmuştur.³⁷ Kalkınma Ajanslarıyla ilgili bilgiye ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak değinilecektir.

1.3. Bölgesel Kalkınma Politikaları

Bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasında, politikaların etkinliği ve verimliliği adına belli ilkeler, amaçlar ve bu amaçları yerine getirebilmek adına araçlar yer almaktadır. Bölgesel kalkınma politikalarının ilkeleri ile çeşitli durumlarda gerek devlet müdahalesi ile gerek özel kuruluşlar ve halkın katılımı ile sağlanabilecek durumları ifade etmektedir. Amaçlar ile de uygulanacak politikanın sonucu olarak varılmak istenen durum söz konusu iken, araçlar ile bu sonuca nasıl ulaşılabileceği anlatılmak istenmektedir.

1.3.1. Bölgesel Kalkınma Politikalarının İlkeleri

1.3.1.1. Sosyal Fayda İlkesi

Bölgesel kalkınma politikasının ilk ilkesi, geri kalmış bölgelerde kısa sürede ekonomik olmasa dahi, sosyal karlılığı yüksek ve ancak uzun vadede ekonomik olan yatırımların devletçe yapılmasıdır. Devlet, geri kalmış bölgelere hem altyapı yatırımlarını, hem de bu bölgelere dinamizm sağlayacak yatırımları bizzat yapmalıdır. Bu çerçevede devletin müdahalesi olmadan bölgesel kalkınma politikasından söz etmek mümkün olmamaktadır.³⁸

---

³⁶ Berna Müftüoğlu, "Yerel Yönetimin Yeniden Yapılandırılması Ve Kobi Temelli Bölgesel / Yerel Dinamikler", Sf.(361-388), **Kapitalizm Ve Türkiye II – Emek, Siyasal Yaşam ve Bölgesel Kalkınma**, Fuat Ercan, Yüksel Akkaya(Edt.), Dipnot Yayınları, Ankara, 2005, s.

³⁷ www.eurada.org adresinden 02.09.2014 tarihinde erişilmiştir.

³⁸ Ayşe Kaya, "Türkiye'de Bölgesel Net Mali Yansıma", **Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No:396**, Ankara, 2009, s.26

Toplumsal faydayı yükseltebilmek için, ekonomideki kıt kaynakların etkin bir şekilde tümünün üretime katılması gerekmektedir. Fakat asıl amacı karını maksimize yapmak olan özel sektör girişimcileri, çoğu zaman toplumsal faydayı göz ardı ederek yüksek kar oranı getirecek yatırım alanlarına ve bölgelere yönelmektedirler. Bölgeler arası ekonomik ve sosyal gelişme farklılıklarını azaltmak amacıyla geri kalmış bölgelerde canlılık sağlayacak, ekonomik karlılığı düşük ancak sosyal karlılığı yüksek olan yatırımların kamu tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir.³⁹

1.3.1.2. Kalkınma Kutbu İlkesi

Bölgesel kalkınma politikasının savunulan ikinci ilkesi, kalkınma kutbu yaratılması ilkesidir. F. Perroux, kalkınma kutbunu şöyle belirtmektedir: "Ekonomik kalkınma, bir ülkenin tüm yörelerinde aynı anda başlamaz. Kalkınma için en uygun koşullara sahip belirli yörelerde başlar, buralarda yoğunlaşır. Belirli bir yoğunluğa eriştikten sonra çeşitli kanallardan değişen nihai etkilerle tüm ekonomiye yayılır."⁴⁰

Gelişme kutuplarının ortaya çıkışı, endüstri devrimine dayanan tarihsel bir süreçtir. Sadece gelişmiş ülkelerde değil, az gelişmiş ülkelerde de, ekonomik gelişmenin öncelikle belirli noktalarda başlaması nedeniyle geri kalmış bölgelerde kalkınma kutbunun yapay olarak yaratılması görüşü hakim olmaya başlamıştır. Devletin alacağı bir takım ekonomik kararlarla, kalkınmaya en uygun koşullara sahip bazı ayrıcalıklı noktalarda, kalkınma kutbunu yapay olarak yaratmak mümkün olabilir. Bunun için de, yatırım çalışmalarının tüm sektörler birinden değil de, bölgenin niteliklerine göre, daha hızlı gelişme şansı olan sektöre ve genellikle de endüstriyel sektöre yönlendirilmesi gerekmektedir.⁴¹

1.3.1.3. Halkın Katılımı İlkesi

Bölgesel kalkınma politikasının diğer bir ilkesi halkın katılımı ilkesidir. Bölgesel kalkınmayı sağlayacak olan kalkınma kutbunun yaratılması, ekonomik ve sosyal ortamın etkin beraberliğiyle gerçekleştirilebilmektedir. Bölgesel kalkınma planlarının hazırlanma ve uygulanma aşamasında bu ilke doğrultusunda bilgilendirme, ortak çalışma, danışma, delegasyon gibi metotlar uygulanabilmektedir.

³⁹Ayşe Durgun, **Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü: Isparta Örneği**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2006, s.48-49

⁴⁰ François Perroux, **L'Economie du XX'eme Siecle**, Paris, 1964, s.143

⁴¹ Ardiç, a.g.e., 2007, s.46-47

Bölge halkından bireylerin, bölgesel kalkınma faaliyetlerine karar veya uygulama aşamasında fiilen ya da danışman olarak katılmaları gerektiği savunulmaktadır. Böylelikle halkın motivasyonu artacak, merkezi ve yerel yönetimlerin ekonomik ve politik kararları halkın daha büyük bir kesimi tarafından genel kabul görecektir.⁴²

Bir bölge halkı bölgesel kalkınma politikasının hazırlanmasına ve uygulanmasına, başta Ticaret Odaları, Ziraat Odaları ve Sanayi Odaları olmak üzere Mesleki Odalar, Bölgesel Kalkınma Komisyonu, Belediye Meclisi, Kalkınmayı Düzenleme Özel Komiteleri vb. gibi geleneksel ya da yeni kuruluşlar aracılığıyla bizzat katılabilir. Ayrıca, yetkililerin seçiminde söz sahibi olarak, dolaylı yönden de katılabilir. Günümüzde hemen hemen her ülkede bölgesel veya yöresel gelişmeyi sağlamak amacı ile bölgesel kalkınma ajansları oluşturulmakta ve bu ajansların yönetim kurulları bölgesel ya da yerel idareler tarafından seçilmektedir.⁴³

1.3.2. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Amaçları

Bölgesel dengesizliğin en önemli belirleyicileri, ülkenin nüfusunun ve başlıca ekonomik faaliyetlerinin, ülkenin belirli birkaç bölgesinde yoğunlaşması ve bunun sonucu olarak öteki bölgelerin nüfus bakımından daha az gelişmiş olmasıdır. Jules Milhau bölgesel kalkınma politikalarının iki amacı olması gerektiğini belirtmiştir: “Nüfusun Ülkede Ussal Dağılımı, Geri Kalmış Bölgelerin Ekonomik ve Sosyal Kalkınması”.⁴⁴

1.3.2.1. Ülke Nüfusunun Rasyonel Dağılımı

Gelişmeye elverişli merkezlerde kalkınma kutupları kendiliğinden oluşacak ve bu durum bu merkezin daha da gelişerek diğer bölgelerle arasındaki dengesizliğin artmasına neden olacaktır. Ayrıca gelişmiş bölgenin diğer bölgeler üzerinde gelişmeyi durdurucu etkisi söz konusu olmaktadır. Gelişmiş bölge nüfusu kendine çekerken diğer bölgelerdeki nüfus oranı giderek azalacaktır. Bu durum nüfusu azalan bölgenin mevcut durumunun daha da kötü olmasına neden olacaktır. Amaçlanan ülke nüfusunun tüm bölgelere eşit dağıtılması veya göç hareketlerinin engellenmesi değil; nüfusu sürekli olarak kaybeden bölgeyi kalkınmaya elverişli noktaların oluşturulması

---

⁴² Mustafa Ildırar, **Bölgesel Kalkınma Ve Gelişme Stratejileri**, Nobel Yayın Dağıtım, 2004, s.18

⁴³ Dinler, a.g.e., 2008, s.274-275

⁴⁴ Dinler, a.g.e, 2008, s.275-276

ve yatırımların artırılmasını sağlayarak göçü durdurmaya çalışarak kalkınmayı sağlamaktır.⁴⁵

1.3.2.2. Geri Kalmış Bölgelerin Ekonomik ve Sosyal Kalkınması

Geri kalmış bölgelerin kalkınması için birçok etkenden bahsedilebilir. Bunlar⁴⁶:

- Nüfusu çok yoğun olan geri kalmış bir bölgede gizli işsizlik varsayımıyla bölgenin göç vermesi bölgede gelir artışı sağlayabilmektedir. Bu sebeple geri kalmış bölgelerin kalkındırılması ve gizli işsiz dahi olsa nüfusun kendi bölgesinde iş imkanları sağlanması ile sağlanmaya çalışılır.
- Devletin, ekonomik ve toplumsal altyapı yatırımları yapması geri kalmış bölgelerin kalkınması için bir çözüm yoludur. Altyapı yatırımları, yerel gelirleri artırıcı bağımsız bir etmen olmaktan çok, yeni ekonomik etkinlikleri kamçılaman bir kaldıraç olarak görünmesi ve bölge için hazırlanacak uzun vadeli bir gelişme planı kalkınmanın temelini oluşturabilir.
- Geri kalmış bölgeleri sanayileştirmeye çalışmak kalkınma için önem arz etmektedir. Sanayileşme için dolaylı ve dolaysız destekler söz konusudur. Dolaylı destekler genellikle mali niteliktedir. Düşük faiz ile kredi sağlama ve ucuz kredi imkanlarını temin etmek bunların başında gelmektedir. Dolaysız destekler ise, ekonomik yaşamda kamu kesiminin önemli rol oynadığı bölgelerde sanayileşmeyi hızlandırmak için kamu kuruluşlarınca doğrudan kullanılan araçlardan yararlanabilmesini sağlamaktadır.

1.3.3. Bölgesel Kalkınma Politikalarının Araçları

Bölgenin gelişmişlik düzeyine göre kalkınma araçları değişiklik göstermektedir. Genel kabul gören araçlar ele alınacaktır.

1.3.3.1. Girişimciliğin Teşvik Edilmesi

Geri kalmış bölgelerde girişimciliğin ve KOBİ'lerin teşvik edilmesi bölgesel kalkınmayı sağlayan faktörlerden birisidir. İşletme kurulmasını özendirerek

---

⁴⁵ Dinler, a.g.e, 2008, s.276-277

⁴⁶ MGK, a.g.e., 1993, s.56

girişimciliğin önünü açan uygulamalar içsel büyüme potansiyelini hayata geçirecektir. Ayrıca az yatırımla üretim ve ürün çeşitliliği sağlayan, düşük yatırım maliyetleriyle istihdam imkânı oluşturan, ferdi tasarrufları harekete geçiren ve esnek üretim sistemlerine sahip KOBİ'lerin teşviki ekonomiye büyük katkı sağlayabilir.⁴⁷

Avrupa'da tüm şirketlerin %99'u 23 milyon KOBİ'den oluşmaktadır ve 2006-2011 yılları arasında sağlanan yeni istihdam alanlarının %80'i KOBİ'lerden sağlanmıştır. Türkiye'de 3 milyonun üzerinde olan KOBİ sayısı tüm şirketlerin %99'unu oluşturmaktadır ve istihdamın ise %78'i bunlardan sağlanmaktadır. Bu nedenle ekonomide büyüme ve inovasyon sağlamanın en önemli araçlarından biri de girişimciğin teşvik edilmesidir. AB, Türkiye'nin de katılım sağladığı, Avrupa KOBİ Haftası gibi kampanyalarla girişimciliğe ivme kazandırmaya çalışmaktadır.⁴⁸

1.3.3.2. Bölge Planlaması

Bölgeler arasındaki dengesizliği gidermek için uygulanan bölgesel kalkınmada önemli etkenlerden biri de bölge planlamasının yapılmasıdır. Bölge planlaması, kalkınma kavramının coğrafi, kültürel ve siyasi etkenlerin göz önüne alınarak şekillenmiş halidir denilebilir. Gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan tüm ülkelerde iktisadi planlama kalkınmanın olmazsa olmaz koşullarından biri olarak ele alınmaktadır.

Hem ulusal kalkınmayı planla gerçekleştirmeye çalışan, hem de bölgeler açısından planlı çalışmalar yapan ülkelerde ulusal ve bölgesel alanda yapılan planlı çalışmalar arasında bir uyum sağlanması gerekmektedir. Ulusal planlama faaliyetleriyle bölgesel düzeydeki etkinlikler arasında uyum sağlayabilmek için, bölge planlarının, merkez ve küçük yerleşme birimleri ile uyum içinde olması gerekmektedir. Bu da iki biçimde sağlanabilecektir: Birincisi, ulusal kalkınma planlarını bölge planlarına indirgemektir. Bu sayede makro düzeyde yapılan sektör araştırmalarına dayanan ulusal planda yer alan kaynaklar bölgelere bölünmüş olur.

---

⁴⁷ Ahmet Alptekin Cilavdaroğlu, **Bölgesel Kalkınma Ajansları - Türkiye'de Kuruluş ve İşleyiş Sorunları**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s.19

⁴⁸ **Girişimciği Teşvik Etmek: AB ve Türkiye'den Uygulamalar**, www.euractiv.com.tr/kobi-ve-ab/link-dossier/girisimciligi-tesvik-etmek-ab-ve-turkiyeden-uygulamalar-000190, adresinden 10.04.2014 tarihinde erişilmiştir.

İkinci yaklaşım da ise, bölge planlarının birleştirilmesinden oluşan ulusal kalkınma planlarının elde edilmesidir.⁴⁹

1.3.3.3. Kamu Yatırımlarının Gerçekleştirilmesi

Bölgesel kalkınmayı gerçekleştirecek araçlardan biri de, hükümetlerin az gelişmiş veya gelişmemiş bölgelere yönelik kamu harcamalarını arttırmasıdır. Devlet bu bölgelerden elde ettiği gelirden fazlasını bu bölge için harcayarak bölgeye ilave satın alma gücü sağlayacaktır. Bu sayede bölge canlanacak, alt yapı yatırımları artacaktır ve bölge yatırımcılar için daha cazip hale gelecektir.⁵⁰ Devlet kamu yatırımlarıyla geri kalmış bölgelere dolaysız müdahalede bulunmalıdır. Günümüzde piyasa ekonomisi uygulanan ülkelerde devleti geri kalmış bölgeye direk üretici olarak gitmektedir. Aynı zamanda alt yapı olanaklarının da devlet eliyle iyileştirilmesi gerekmektedir. Altyapı yatırımları bölgenin sadece yol ve haberleşmesini değil, su, eğitim, sağlık gibi işgücünün verimini artıran tüm yatırımları kapsamaktadır. Ekonomik gelişmede rol oynayan altyapı yatırımları; mesleki formasyonla ilgili altyapı yatırımları, sosyo-kültürel alt yapı yatırımları, ekonomik altyapı yatırımları olmak üzere üç grup olarak nitelendirilebilir.⁵¹

- Mesleki formasyonla ilgili olan altyapı yatırımları, sadece işçileri değil yönetici ve girişimcileri de içine almaktadır. Bir bölgenin gelişmesinde genel nüfusun öğrenim ve mesleki tecrübesine bağlı olduğunu savunduğundan geri kalmış bölgenin gelişmesindeki ilk basamağın okuma-yazma seferberliği ile mümkün olacağı fikri hakimdir.
- Sosyo-kültürel altyapı yatırımları bölgenin; eğlence, kültür hizmetleri, sağlık personel ve tesislerine yapılan yatırımları kapsamaktadır.
- Ekonomik altyapı yatırımları bölgedeki; haberleşme, enerji ve ulaşım ile ilgili yatırımları ifade etmektedir. Her bölgede, ekonomik kalkınma perspektifine göre altyapı yatırımları önem sırasına göre sıralanmaktadır.

⁴⁹ Aktakas(a), a.g.e., 2006, s.19-20

⁵⁰ Cahit Aydemir, İlhan Karakoyun, **Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı ve Kalkınma Ajansları (Karacadağ Kalkınma Ajansı Örneği)**, Ekin Yayınevi, Bursa, 2011, s.32

⁵¹ Dinler, a.g.e., 2008, s.287-291

1.3.3.4. Yönetimsel Örgütün Bölgesel Kalkınma Sorunlarına Adaptasyonunu Sağlamak

Bölgesel kalkınma politikaları izlenirken, bölgedeki mevcut kamu yönetimi veya diğer yönetim örgütlerinin yapısı, uygulanan kalkınma politikalarıyla uyum sağlayamayabilir. Bu nedenle uygulanması planlanan bölgesel kalkınma politikaları kapsamında buna uyumlu yönetimsel örgütlenme sağlanmaya çalışılmalıdır. Bu süreçte ortaya çıkabilecek sorunları aşmak için bazı önlemler alınabilir.

Bunlar⁵²;

- Plan bölgelerine göre mevcut yönetimsel yapıyı tekrar örgütlemek,
- Halkın yönetime katılımını sağlamak,
- Yönetim kademeleri arasındaki koordinasyonu sağlamak,
- Plan bölgelerindeki yönetim kademelerinde yetki genişliği, yetki devri ve yerinden yönetim ilkelerini uygulamak,
- Yönetimin mali imkanlarını artırmak ve yeterli potansiyele kavuşmasını sağlamak
- Bazı özel görevleri uygulamak için yönetim kademeleri dışında özel kuruluşlar (Kalkınma Ajansları gibi) oluşturmaya çalışmaktır.

1.3.3.5. Metropol Bölgelerin Gelişmesinin Sınırlandırılması

Bölgesel kalkınma politikalarının amaçlarından biri olarak da görülen metropol bölgelerin sınırlandırılması ilkesi burada araç olarak kullanımı ile yer almaktadır. Gerek az gelişmiş gerekse gelişmiş ülke veya bölge sınıflamasının hepsinde görülebilen metropol bölgelerin varlığı bir takım olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Bu olumsuzlukları ortadan kaldıracak önlemler olarak⁵³;

- Nüfusun kırdan tutulmaya çalışılması, kırsal yerleşkelere altyapı yatırımlarının götürülerek istihdamın artırılmaya çalışılması kırdan metropol bölgelere olan nüfus göçünün önünü kesecektir.

---

⁵² Dinler, a.g.e., 2008, s.293

⁵³ Dinler, a.g.e., 2008, s.303-306

- Büyük metropol yerleşkelere girişlerde vize veya kelle vergisi alınması durumu günümüz ekonomisinde çok hoş karşılanmasa ve uygulanmasa da uygulamaları mevcuttur. Uygulamaya örnek verilecek olunursa ABD ve Batı Avrupa Ülkeleri'nde yaşadığı kente göre ağır vergiler bağlanması büyük kentlere olan göçü engelleyici bir etken olarak yansımaları şeklinde gösterilebilir.
- Metropol bölgeler için yapılan faaliyetlerin bir kısmının az gelişmiş bölgelere yönlendirilmeye çalışılması, çok büyük mali yük gerektirmekle beraber kalkınması planlanan bölge için nüfusu bölgede tutmaya çalışmak ve bölge canlılığını korumak adına yararlı görülmüştür.

1.4. Bölgesel Kalkınma Teorileri

1.4.1. Geleneksel Bölgesel Büyüme Modelleri

1.4.1.1. Keynesyen Bölgesel Büyüme Teorisi

Keynesyen model, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın ardından Say Kanunu'nun açıklamakta yetersiz kaldığı talep yetersizliğinden ortaya çıkmaya başlamıştır. Keynes bölgesel sorunlara ilişkin bir atıfta bulunmamış, bölgesel kalkınma ile ilgili görüşleri takipçileri tarafından geliştirilmiştir. Keynesyen yaklaşımın bölgesel kalkınma konusundaki görüşünün talep ve çarpan/çoğaltan analizinin bir türevi olduğu söylenebilir. Keynesyen model, ekonomik sürecin talep yanlı yönüne vurgu yapmaktadır.⁵⁴

Keynesyen yaklaşım kalkınma konusunda, bölgesel ihracatın bölgesel geliri artırarak bölgesel büyümeyi teşvik edici etkisini ele alarak kalkınmanın itici gücünün ihracat olduğunu belirtmektedir. Keynesyen bölgesel kalkınma yaklaşımı ise bölgesel gelişme sürecinin dengesizliğine vurgu yapmaktadır.⁵⁵

Aşağıdaki Şekil 1'e göre bölgede kurulacak yeni bir ihracat firması yerel üretimleri arttırmaktadır. Bölge üretiminin artması istihdam olanaklarını artırırken diğer yandan da ekonomide hızlandıran etkisi oluşmasını sağlamaktadır. Ortaya atılan her yeni gelişme diğer faktörü tetikleyerek yerel mal ve hizmetlerin talebini

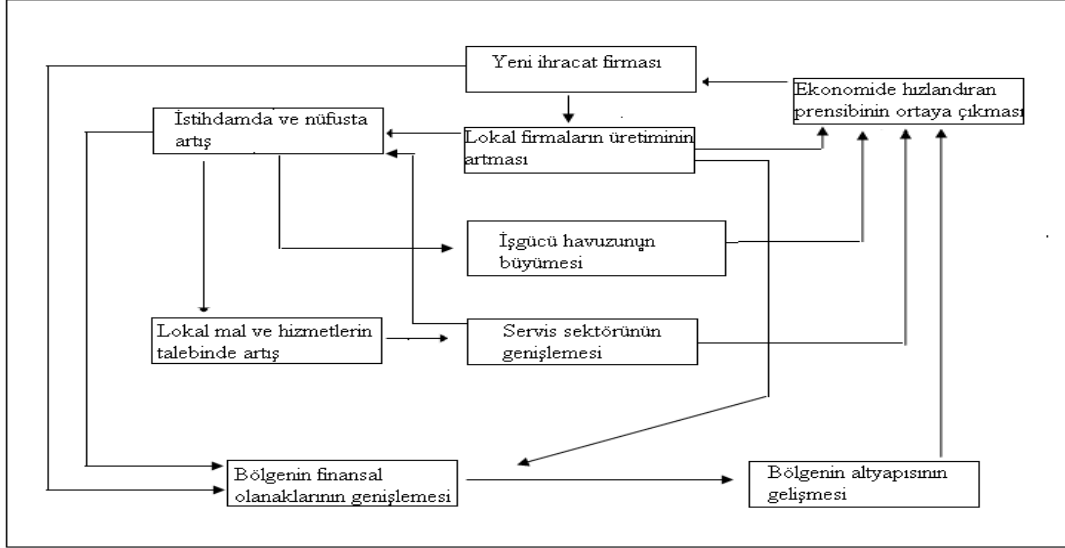
⁵⁴ Michael Chisholm, **Regions in Recession and Resurgence**, London: Unwin Hyman, 1990, s.68

⁵⁵ Tanyel Özelçi Ecaral, "Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınma Kuramlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişmeleri", **Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü Yaklaşım Dergisi**, 16.Cilt, 55:Sayı, ss.89-106, Ankara, 2005, s.93

artırırken, işgücü havuzunun büyümesini, servis sektörünün genişlemesini, bölgesel finansal olanaklarının ve altyapının gelişmesine imkan sağlayarak bölgede dinamik bir büyüme süreci oluşturmaktadır.⁵⁶

Şekil 1: Keynesyen Modele Göre Bölgesel Büyüme⁵⁷

Keynesyen modeller; maliye ve para politikası, döviz kuru politikaları, kamu yatırımları ve ithalat-ihracat kontrolleri gibi politika uygulamalarının çeşitli araçlarını kullanarak bölgesel kalkınmanın sağlanacağını savunmaktadır. Keynesyen modellere göre bölgesel kalkınmanın sağlanması için maliye politikasında artan oranlı vergi, vergilendirmede bölgesel varyasyonlar, gelir dağılımı ve merkezi hükümet harcamaları araçları kullanılmalıdır. Para politikası araçlarından ise kredi kontrollerinde coğrafik varyasyonlar ve faiz oranları kullanılmalıdır. Spesifik endüstrilerin korunması, desteklenmesi ve yerel üretimin rekabet edilebilirliğinin artırılması için ithalat ve ihracat kontrolü, döviz kuru ve kamu yatırımları politikaları uygulanmalıdır.⁵⁸

Bölgesel büyüme modellerinin Keynesyen yönü, bölgesel gelişme için gerekli birtakım unsur göz ardı etmesinin yanı sıra; büyümenin üretim ve arz yanlı yönünü ihmal edip, talep yönüne ağırlık vermektedir.

⁵⁶ Burcu Yavuz Tiftikçigil, **Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Kalkınma Ajansları Üzerine Bir Değerlendirme**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul, 2010, s.21- 22

⁵⁷ Michael Chisholm, **Regions in Recession and Resurgence**, (London: Unwin Hyman, 1990) s.66.

⁵⁸ Tiftikçigil, a.g.e., 2010, s.22

1.4.1.2. Neoklasik Bölgesel Büyüme Modeli

Solow'un öncülük ettiği Neoklasik büyüme modeli Keynesyen yaklaşımın ihmal ettiği büyümenin arz yanına dayanmaktadır. Analiz aracı olarak üretim fonksiyonunu kullanmaktadır. Ekonomik büyüme ve bölgesel kalkınma, işgücü arzı, sermaye stokları ve teknolojik ilerlemenin bir fonksiyonudur.⁵⁹

Neoklasik yaklaşım, büyümeyi kaynakların yeniden dağılımının bir sonucu olarak görmektedir. Bu model, bölgeler arası ve bölge içi yeniden dağılım modelleri olarak da nitelendirilebilmektedir. Tam istihdam, tam rekabet piyasası, tam faktör mobilitesi, ve ölçeğe göre sabit getiri temellerine dayanmaktadır. Kaynak dağılımına yönelik denge modeli üzerinde yoğunlaşan Neoklasik yaklaşımına göre fiyat, faktör ve verimlilik oranı tüm bölgelerde aynı olduğu durumda ekonomi dengeye gelmektedir. Üretim faktörleri, fiyatın düşük olduğu bölgelerden yüksek olduğu bölgelere doğru yönelecek ve azalan marjinal verimlilik varsayımına dayanarak bu durum, ekonomiyi dengeye getirecektir. Böylece bölgelerdeki faktör fiyatları, faktörlerin marjinal fiziki verimliliklerine eşitlenmiş olacaktır.⁶⁰

Bu varsayımlar altında Neoklasik modelin temel görüşü bölgeler arasında eşitsizliğin mutlak olarak ortadan kalkmasıdır. Bu duruma da mutlak yakınsama denilmektedir. Modelin varsayımlarının geçerli olmadığı durumda, tüm bölgeler uzun dönemde ulaşacağı kişi başı gelir düzeyini yakınsayacak fakat hem kısa vadede hem de uzun vadede bölgeler arasındaki gelir farklılığı kaçınılmaz olmaktadır. Bu duruma da koşullu yakınsama denilmektedir.⁶¹

Neoklasik modelin varsayımlarına bakıldığında, günümüz ekonomik koşullarında pek gerçekçi olmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Neoklasik modellerin bölgesel dengesizliklerin ve bölgesel farkların açıklanmasında yetersiz kaldığı görülmektedir. Üretim faktörlerinin bölgeler arasında serbest olması bunun bir göstergesidir. Neoklasik modellere göre, işgücü verimliliğindeki bölgesel farklılıklar, bölgeler arası sermaye-işgücü oranının farklılığından kaynaklanmaktadır.

---

⁵⁹ İsa Sağbaşı, "Avrupa Birliği Bölgesel Politikası", Sf.(261-279), **Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye: Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması**, Muhsin Kar, Harun Arıkan (Edt.), Beta Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.262

⁶⁰ Frank J. B. Stilwell, **Bölgesel İktisat Politikası**, Sevgi Güran (Çev.), Akbank Kültür Yayınları, İstanbul, 1980, s.40-41

⁶¹ Türkiye Sanayiciler ve İş Adamları Derneği(TÜSİAD), **Türkiye'de Bölgesel Farklar Ve Politikalar**, Tüsiad Yayınları, İstanbul, 2008, s.20

Sermaye ve işgücünün en yüksek getiriye sağlayan bölgelere yönelmesi, uzun dönemde bu farklılıkları ortadan kaldırmaktadır. Buna göre Neoklasik yaklaşım, uzun dönemde işgücü verimliliğinin kaynaklarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır.⁶²

1.4.1.3. Harrod-Domar Modeli

Harrod-Domar bölgesel büyüme modeli, II. Dünya Savaşı sonrasında gündeme gelen Keynesyen teorinin uzun dönemde istikrarlı büyüme şartlarının araştırılması, yatırımın gelir yaratıcı ve üretim kapasitesini artırıcı özelliklerini ortaya çıkarmak üzere Roy F. Harrod ve Evsey D. Domar tarafından gündeme getirilmiştir. 1950'li yıllarda kalkınma iktisadı bu modelin etkisi altında kalmıştır.⁶³ Harrod-Domar modeli bölgesel büyümeyi, sermaye birikiminin, emek arzındaki artışların ve teknik gelişmenin bir sonucu olarak görmektedir. Söz konusu artışların en önemli kaynağı göç akımlarıdır. Bölgesel farklılıkları azaltmak için bu modelde, kalkınmada geri kalmış bölgelerin yatırım ve teknik gelişme kapasitesi artırılmalıdır.⁶⁴

Bu modeldeki temel görüş, net yatırımın ikili etkisidir. Net yatırımlar bir taraftan üretime yönelik talep oluştururken diğer taraftan ise çıktı üretmek için üretim ekonomisinin kapasitesini artıracaktır. Örneğin; yeni kurulacak bir fabrika demir, çimento, makine gibi inşaat malzemelerine olan talebi arttıracaktır. Fabrikanın yapımı sona erdiğinde, ekonominin üretken yapısında bir artış meydana getirecektir. Neticede, ekonomide herhangi bir dönemde oluşturulan net yatırımın, ilk etapta bir talep sonrasında ise kapasite etkisi olacaktır. Herhangi bir dönemde, net yatırımlar dönemin net tasarruflarına eşitse ve gelir-çıktı düzeyi dengedeysen planlanan tasarruf ve yatırım birbiriyle aynı olmalıdır. Keynesyen modelde bulunmayan bu görüş, net yatırım döneminin ayrıca kapasite etkisinin olacağıdır. Net yatırımlar bu dönem ekonomisinin üretken kapasitesini, gelecek dönem potansiyel çıktısını arttıracaktır. Eğer genişleyen bu kapasite etkin olarak kullanılacaksa, gelecek dönemde oluşacak toplam talebin bu dönemdeki talebi aşması gerekir. Bu sayede bir dönemden diğerine

---

⁶² Aktakas(a), a.g.e., 2006, s.32

⁶³ Hüsnü Erkan(a), **Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Türkiye'nin Bölgesel Kalkınma Politikası**, Beta Yayınları, İstanbul, 1995, s.28-29

⁶⁴ Stilwell, a.g.e., 1980, s.42

yatırım yapılırsa, net yatırımlar neticesinde oluşan üretken kapasite etkin olarak kullanılacak şekilde toplam talep dönemden döneme artış gösterecektir.⁶⁵

1.4.2. Kutuplaşmış Bölgesel Kalkınma Modelleri

1.4.2.1. F. Perroux Yaklaşımı

Öncülüğünü Perroux (1955) ve Hirschman (1958)'in yaptığı kalkınma kutupları teorisine göre ekonomik kalkınma ülkenin bütün bölgelerinde aynı zamanda ve hızda olmamaktadır. Kalkınma kutbu, lider konumundaki şirketlerin herhangi bir yerde toplanmasıyla oluşur.⁶⁶

Kalkınma kutuplarının ortaya çıkmasında hareket noktası sürükleyici ya da motor denilen birimler olmuştur. Kutuplar ekonomik gelişmeyi başlatacak böyle bir birimin varlığıyla oluşabilmektedir. Sürükleyici birim, örneğin bir büyük işletme olabileceği gibi, bir çok birimin iç içe bir arada bulunmasıyla ortaya çıkan bir endüstriyel komplekste olabilmektedir. Belirli bir yörede faaliyetlerini sürdüren sürükleyici birim, söz konusu yöredeki toplam girdi ve çıktıların önemli bir kısmını tüketir ve üretir. Faaliyette bulunduğu yörede önemli bir yere sahip olan sürükleyici endüstri satın aldığı girdiler ve piyasaya sunduğu çıktılar göz önüne alındığında, gelişmeyi harekete geçiren, sürükleyen bir motor görevine sahip olmaktadır. Sürükleyici endüstriyi saptamada alınan ölçüt, bir endüstrinin girdilerini ve dolayısıyla çıktılarını artırdığı zaman, başka bir ya da birçok endüstrinin de satışlarını artırmalarıdır. Bu sayede birinciye sürükleyici endüstri ikinciye ya da ikincilere sürüklenen endüstriler denilmektedir. Endüstriyel kompleks ise sıkı ilişki içinde olan belirli yörelerde yerleşmiş faaliyetler olarak tanımlanabilir. Endüstriyel komplekste, birden çok sürükleyici endüstri bir arada, iç içe girmiş bir şekilde faaliyette bulunmaktadır. Bu sürükleyici endüstriler arasında, en yüksek gelişme hızına sahip olan endüstriye kilit endüstri denilmektedir.⁶⁷

Bir başka ifade ile kilit endüstri; endüstriler arası ilişkiler sisteminin analizinde ortaya çıkmakta olup, bu ilişkiler sisteminde, sürükleyici endüstrinin üretimindeki artı, bu endüstriye girdi veren bağlı endüstrilerin üretim artışını da

---

⁶⁵ Mustafa İlker Parasız, **Türkiye Ekonomisi 1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları**, Ezgi Kitapevi Yayınları, Bursa, 1998, s.39

⁶⁶ Sağbaş, a.g.e., 2003, s.262

⁶⁷ Dinler, a.g.e., 2008, s.378-380

uyarmaktadır. Bu durum, uyarılmış üretim artış hızını da artıracaktır. Eğer uyarılmış üretimin artış hızı, sürükleyici endüstrilerin başlangıçtaki büyüme hızından daha yüksek ise, böyle bir sürükleyici endüstri kilit endüstri olarak adlandırılmaktadır.⁶⁸

1.4.2.2. Olumlu Yayılma ve Olumsuz Geri İtme (Hirschman ve Myrdal)

Myrdal ve Hirschman öncelikle, bölgeler arası etkileşim ve ilişkilerin analizine yönelmişlerdir. Modele göre (F. Perroux gibi), bir ülkenin ekonomik gelişmesi, bütün bölgelerde aynı anda ortaya çıkmamakta, ilk başladığı bölgede yoğunlaşım güçlendiği görülmektedir. Ülke boyutunda ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi için büyüme noktalarının yaratılması gerekmektedir. Büyüme noktalarına sahip bölgeler gelişmiş bölgeleri oluştururken, diğer bölgeler az gelişmiş veya geri kalmış bölgeleri oluşturmaktadır. Bir gelişme bölgesinin çevreye yaydığı iki türlü etki söz konusudur: Olumlu yayılma etkisi veya olumsuz geri itme veya polarizasyon etkisidir.⁶⁹ Bu iki etkiden birincisi, büyüme kutbunun aşırı gelişmesi sonucunda ekonomik faaliyetlerin çevreye yansımaları sonucu oluşan etki yayılma etkisi; ikincisi ise üretimde aktif olarak kullanılan elemanların gittikçe kalkınma kutbunun merkezine doğru yoğunlaşmasına neden olan olumsuz etkidir.⁷⁰

Hirschman'ın daha önce ele alınan "Polarizasyon etkisinin zamanla olumlu bir duruma dönüşmesi; yetişmiş iş gücü gelişmemiş olan bölgelerden büyüme noktasına gelmesi ilk aşamada gelişmemiş bölge açısından bir kayıp olarak görülüyor olsa da zamanla gelişmemiş bölgede mevcut iş gücü fazlasının eritilmesi ve buradaki marjinal verimliliğin artması dolayısıyla verimliliği artırması az gelişmiş bölgede yayılma eğilimi göstermektedir." fikrine Myrdal tam da bu noktada daha karamsar karşı bir yaklaşım içindedir. Myrdal'a göre, gelişmiş bölgede olumlu etkiler ağırlıklı olurken, aradaki ilişkinin gelişmemiş bölge aleyhine işlemesi olumsuz etkilerin daha da yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Myrdal bu durumun sebebi olarak da; bölgeler arası dönüşlü ve kümülatif nedenselliği gösterir. Bu

---

⁶⁸ Hüsnü Erkan(b), **Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım**, Dokuz Eylül Yayınları İzmir Kavram Matbaası, İzmir, 1987, s.22

⁶⁹ Erkan(b),a.g.e., 1993, s.24

⁷⁰ Bayram Ali Eşiyok, **Kalkınmada Bölgesel Farklılıklar, Büyüme Kutupları ve Gap (Tespitler ve Çözüm Önerileri)**, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Yayınları, Ankara, 2002, s.16

nedenle de gelişmiş bölge daha fazla gelişirken geri bölge daha da yoksullaşacaktır. Bu durum da bölgeler arası eşitsizliği daha da artıracaktır.⁷¹

1.4.2.3. Merkez Çevre Yaklaşımı (J. Friedman)

Hirschman ve Myrdal 'ın olumlu yayılma ve olumsuz geri itme etkileri merkez çevre ilişkisinde ortaya çıkmaktadır. Merkez tarafından kontrol edilen çevre sürekli yoksullaşırken, merkezdeki ekonomik gelişme hızlanmaktadır. Bu etkileşim sürecinde merkez lehine işleyen çekme etkisi görülmektedir. Merkezdeki bu gelişmeler aynı zamanda, yapısal değişmelerin, yeniliklerin ve bilgi alışverişinin yoğunlaştığı dinamik bir süreç yaratmaktadır. Böylece çevredeki geleneksel toplum yapısına karşın merkez, yenilikçi değişmelerin odak noktası olmaktadır. Yenilikler şehirsal alanda ortaya çıkmaktadır. Friedman'ın yaklaşımında Myrdal'ın aksine merkez-çevre ilişkisinde oluşan olumsuz geri itme etkisinin çeşitli ekonomik güçlerin etkisiyle kırılacağı kabullenilmektedir. Gelişme ve yeniliklerin yayılma sürecinde çevrede oluşan orta büyüklükteki şehir merkezleri sanayiler için daha avantajlı ortamlar oluşturmaktadır. Ayrıca yeniliklerin ana merkezi olan çekirdek bölgede zamanla hizmetler sektörü yoğunlaşmaktadır. Böylece gelişmenin çevreye yayılması kolaylaşmaktadır.⁷²

1.4.2.4. Boudeville ve Butler ile Şehirleşme Sürecinin Analize Katılması

Myrdal ve Hirschmann'ın bölgeler arası ilişkilere yönelik analizleri ile, J. Friedman'ın merkez-çevre analizleri yanında, coğrafik mekan ve bölge kavramına asıl açıklık kazandıran Boudeville'dir. Boudeville, Perroux'nun görüşlerini coğrafik mekana aktarmakla bölgesel sektörel büyüme kutuplarını geliştirmiştir. Firma ve endüstrilerin yerel ilişkileri, bölgesel düzeyde kümülatif yığılma ve farklılaşmaya yol açmaktadır. Böylece, belli sektörlerdeki ekonomik büyüme, aynı zamanda belli coğrafik bölgelerde gerçekleşmektedir. Boudeville'e göre endüstriler arası ilişkileri veren girdi-çıkıtı ilişkisi şeklindeki matematiksel mekanın, coğrafik mekana uygulanması sonucunda ekonomik mekana ulaşılmaktadır. Dolayısıyla, ekonomik mekan hem bölgeler hem de sektörler arası ilişkileri içermektedir. Ekonomik süreç hem sektörel hem bölgesel boyutlarda oluşmaktadır.

---

⁷¹ Ildırar, a.g.e., 2004, s.69

⁷² Erkan(b), a.g.e., 1993, s.25- 26

Boudeville'nin coğrafik büyüme kutupları kavramı ile daha sonra ortaya çıkan Christaller ve Losch'un geliştirdiği kuruluş yeri ve merkezi yerler kavramlarının bir sentezi olarak ortaya çıkan Büyüme Merkezleri Yaklaşımı, Buttler tarafından ortaya atılmıştır. Buttler, kutupların sektörel yorumlaması içinde sürükleyici birimler ile, merkezi yerler arasında bağlantı kurmaktadır. Buttler'in büyüme merkezleri teorisinde sektörel kutuplaşmaya dayalı olarak bölgesel kutuplaşmalar açıklanırken, şehirleşme yapısı da analize dahil edilmektedir. Böylece, şehirleşme süreci gelişim sürecine dahil edilmiş olmaktadır. Şehir merkezlerinin coğrafi dağılımı ve büyüklüklerini dikkate alan bu yaklaşımda, yerleşim yerlerinin hiyerarşik yapısına bağlı olarak kutuplaşmalar oluşmaktadır.⁷³

1.4.3. Bölgesel Şehirleşme Modelleri

Bölgesel gelişmeyi şehirleşme olgusuyla açıklamaya çalışan ilk yaklaşım Richardson tarafından geliştirilmiştir. Richardson'a göre temel ekonomik faaliyetlerin özellikle şehirlerde yoğunlaşması, şehirleşme süreciyle bölgesel büyüme arasındaki yakın ilişkiyi ortaya koymaktadır. Ekonomik gelişme süreci başlangıçta belli kutuplarda yoğunlaşmakta fakat uzun dönemde diğer bölgelere yayıldığı görülmektedir. Gelişme sürecinin hızlanması ve kümülatif bir sürece dönüşmesi, ekonomik faaliyetlerin her bölgede, sınırlı sayıdaki şehir merkezlerinde artan bir şekilde yoğunlaşmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte yığılma merkezleri metropoliten alanlar ortaya çıkarmaktadır. Ekonomik faaliyet ve nüfus, şehir çekirdeğinden metropoliten alana yayılarak dağılmaktadır. Yani ekonomik faaliyet ve nüfusun, mekan içinde yığılma ve yayılma şeklindeki iki farklı gelişme süreci ortaya çıkmaktadır. Teknolojik ve sosyo-ekonomik yeniliklerin çıkış kaynağını metropoliten merkez oluşturmaktadır; çünkü buralar aynı zamanda, teknik ve bilimsel bilginin üretilip aktarıldığı iletişim merkezleridir. Richardson'un modelinde diğer modellerde ele alınmayan mekana ilişkin bir çok unsur dikkate alınmıştır. Yığılma ekonomileri, yerel sabitler, yerel tercihler bölgesel gelişmenin önemli unsurları olarak ele alınmıştır. Bunların etkileri ve yeniliklerin mekan içindeki dağılımı şehirleşme hiyerarşisi içinde sunulmuştur. Fakat yığılma ekonomileri gibi çok boyutlu bir olguyu ölçebilme sorunuyla karşı karşıya kalınmaktadır. Von Böventer ise yığılma ekonomileri ve yerel tercihler den hareket etmiştir. Fakat yerel

---

⁷³ Erkan(b), a.g.e., 1993, s.30

tercihler yerine daha kapsamlı yerel kaliteler kavramının getirmiştir. Bu kavramla, bir yerel birimin trafik bağlantıları, iskan kalitesi, iklim, kültürel koşullar, fiyat ve kira koşulları gibi değişkenler kapsamaktadır.⁷⁴

Von Böventer, büyüme sürecini etkileyen değişkenlerin her birinin muhtemel bireysel etkilerini ayırmak yerine, bunların karşılıklı etkileşimine dayanarak, aralarındaki bağlantıları, yığılma ekonomileri içinde ortaya çıkarmaya yönelmiştir. Von Böventer dikkatini, büyüme sürecini etkileyen; yerleşim biriminin gelir, işgücü, sermaye, büyüme hızları ile yerleşim biriminin endüstri yapısı, yerleşim birimi içi yığılma ekonomisi, yerleşim birimleri arası yığılma ekonomisi, ulusal gelir veya üretimin büyüme hızı, alt bölge şehir merkezinde gelirin büyüme hızı gibi değişkenlerin büyüklük, yapı, uzaklık unsurları ile ülke, bölge ve alt bölge düzeyinde incelemesine yöneltmiştir. Buradan hareketle modeline yığılma ve yoğunlaşma kadar yayılma süreçlerini de katmaya çalışmıştır.⁷⁵

1.4.4. Bölgesel Yenilik Modelleri

1.4.4.1. Kuluçka Modeli

Kuluçka Teorileri, Ar-Ge (Araştırma ve Geliştirme) ve yenilik faaliyetlerinin önemini vurgular. Bu faaliyetlerde uzmanlaşmış bölgeler, Ar-Ge yatırımları, nitelikli iş gücünün pozitif etkisi, yenilik için verimli alanlar yaratan organizasyonel ve teknolojik know-how gibi dışsal ekonomilerden faydalanırlar. Modele göre yenilik ekonomik kalkınmanın anahtarıdır ve yenilik konusunda ön plana çıkmış bölgeler geleceğinde yenilik merkezleri olurlar. Böylece ekonomik kalkınma süreklilik gösteren bir yapı arz eder. Kuluçka Teorileri, bir bölgede ortaya çıkan ve diğer bölgelere yayılan yeniliğin merkezine odaklanır. Kuluçka Teorilerinde, bölgesel gelişme gelişmişliğini tamamlayıp kalkınmış ve gelişmemiş bölgeler arasındaki kutuplaşmanın neticesinde olmamaktadır.⁷⁶

---

⁷⁴ Ardıç, a.g.e., 2007, s.31-32

⁷⁵ Erkan(b), a.g.e., 1993, s.34-36

⁷⁶ Ida Joke Terluin, **Rural Regions in the EU: Exploring Differences in Economic Development**, Rijksuniversiteit Groningen, 2001, s.63

1.4.4.2. Ürün Yaşam Döngüsü Modeli

Ürün yaşam döngüsü modeli kuluçka modelinden geliştirilmiştir. Ürün Yaşam Döngüsünü, bir bölgede yoğun Ar-Ge çalışmaları sonucu ortaya çıkan ürünün, denenmesi, hatalarının tespit ve eleştirisi, pazara sunulması ve pazarda başarıya ulaşmasından sonra çevre bölgelerde üretilebileceğinin tespit edilmesi şeklinde tanımlamak mümkündür.

Bu çerçevede model, dört aşamadan oluşur denilebilir. İlk aşama buluş aşaması olarak adlandırılır. Küçük ölçekli gerçekleştirilen üretim, ihracata dayalı değil, iç piyasa talebini karşılamaya yöneliktir. Üretim yenilikçi firmanın ülkesinde ve tüketiciye yakın yerde gerçekleştirilmektedir. İkinci aşama büyüme aşamasıdır. Bu aşamada ise üretim hızlandırılır. Satışlarda öncelik iç piyasanın olup sonrasında ihracata başlanır. Bu sayede malın iç üretimi ve tüketimi artar. Üretimdeki artış hızı, tüketimdeki artış hızından daha yüksektir. Üretimi gerçekleştiren firma yeni teknolojiye de tek başına hakim olmaktadır. Üçüncü aşama ise olgunluk aşamasıdır. Bu aşamada yeni ürünün iktisadi hayattaki etkileri belirginleştirilmektedir.⁷⁷

Son aşama gerileme aşaması yani standartlaşma aşaması olarak adlandırılmıştır. Üretim yapan ülkedeki yüksek dereceli nitelikli işgücü sebebiyle üretim maliyetleri yüksek olmaktadır. Bu sebeple üretim, işçi ücretlerinin daha düşük olduğu ülkelere kaydırılarak üretimin maliyetleri düşürülmektedir. Ar-Ge harcamalarına ihtiyaç duyulmayan bu aşamada üretimin başka ülkelerde gerçekleştirilmesi daha ekonomiktir. Yenilikçi ülkede bir takım mal üretilir fakat düşük maliyetli yeni üreticilerin ihracat yapmaları nedeniyle yenilikçi ülkenin ihracat hızı yavaşlamaktadır. Yenilikçi ülke kendi iç piyasasında da tümüyle devre dışı bırakılırsa ürün yaşam döngüsü tamamlanmış olur ve yeni teknoloji buluşlarının aranması gerekliliği doğar.

1.4.4.3. Porter Modeli (Rekabetçi Üstünlükler Teorisi)

Porter, yabancı yatırımın ve ticaretin birlikte uluslararası rekabet üzerinde etkili olduğunu belirtmektedir. Porter, çalışmasında uluslararası rekabetçiliğin

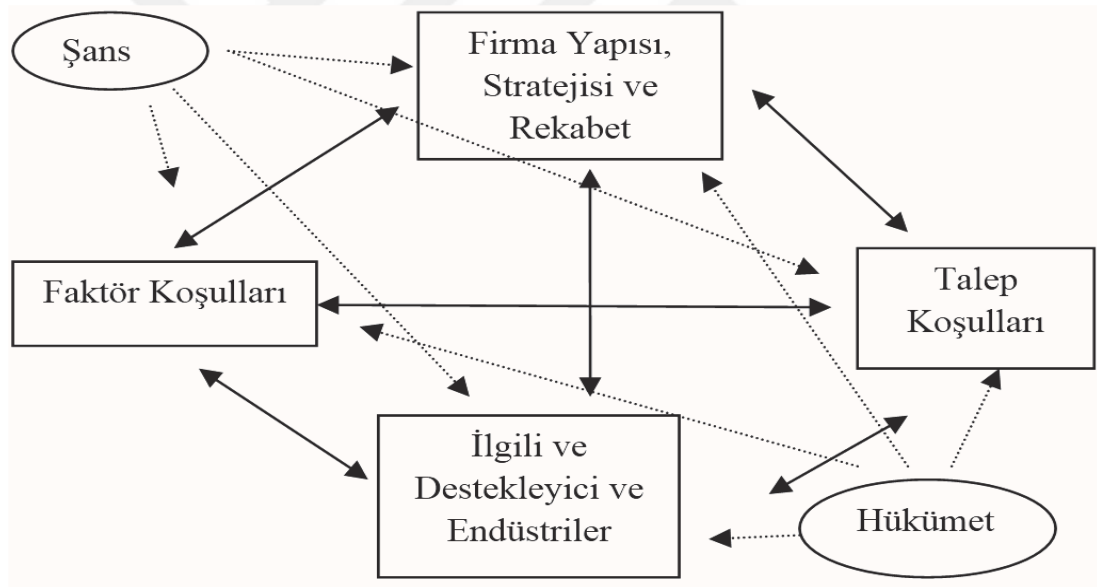
---

⁷⁷ Ceren Ersöz, **Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları: Türkiye’de Köylere Yönelik Bir Uygulama(1975-2001)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2009, s.74

ölçülmesinde ülkenin diğer ülkelere gerçekleştirmiş olduğu önemli ve süreklilik arz eden ihracatını ve/veya ev sahibi ülkenin sahip oldukları yetenekler veya koşullar nedeniyle bu ülkeye yapılan önemli yabancı yatırım değişkenlerini kullanmıştır.

Ülkelerin kendi aralarında ekonomik yapıları, kültürleri, kurumsal yapıları ve tarihsel geçmişleri açılarından farklılıklar göstermeleri, ülkelerin rekabetçilikleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenden ötürü, rekabetin küreselleştiği bir dünyada ülke faktörünün önemsizleştiği görüşünün aksine, ülkenin kendine özgü değerleri ve nihai olarak ise ülke faktörü önem arz etmektedir.⁷⁸ Bu çerçevede Porter, farklı ülkelerde bulunan ve uluslararası alanda rekabetçi olan endüstrilere üstünlük kazandıran unsurları “Elmas Modeli” olarak adlandırdığı modelde ortaya koymuştur.

Şekil 2: Ulusal Rekabetçiliğin Belirleyicileri (Elmas Modeli)⁷⁹

Faktör koşulları: Faktör koşulları temel ve gelişmiş olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Temel faktörler vasıfsız işgücü, hammadde ve doğal kaynaklar gibi üretimde yeni yatırım gerektirmeyecek unsurları içermektedir. Talep koşulları: Porter'a göre bir ülkedeki talep koşulları ne kadar çok nitelikli mal ve hizmet talep etme eğiliminde ise firmaların söz konusu istekleri karşılamaları için kendilerini

⁷⁸ Porter, E. M. (1998), **The Competitive Advantages Of Nations, New Edition**, Palgrave. 1998, S.19/25 Aktaran: K.Halil ARIÇ, **Yeni Bir Dış Ticaret Teorisi Olarak Porter'ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisi'nin Yapısı**, ss.81-97 2013, s.91- 92

⁷⁹ E. M. Porter, 1998, s.72

geliştirmeleri gerekliliği oluşacaktır. İlgili ve destekleyici endüstriler: İlgili endüstriler, firmaların rekabetçilik içerisinde ve değer zinciri çerçevesinde bir arada bulunmaları ve bir malın üretim sürecinin belirli aşamalarında yer almalarıyla şekillenmektedir. Firma yapısı, stratejisi ve rekabet: Firmaların izledikleri stratejiler ve firma yapıları kendi ülkelerindeki çevresel faktörlere güçlü bir şekilde bağlıdır. Farklı ülkelerdeki endüstrilerin birbirlerinden oldukça farklı nitelikler gösterdiği söylenebilir. Söz konusu bu farklılıkların ise firmaların rekabetçiliklerinde bir üstünlük unsuru olduğu söylenebilir.⁸⁰

Porter, Elmas Modelinde belirtmiş olduğu bu dört faktöre ek olarak şans ve hükümet faktörlerini de modele dahil etmiştir. Şans faktörü, dışsal olarak gerçekleşen olayların firmaların veya endüstrilerin rekabetçilik koşullarını dönüşüme uğratabilmesini ifade etmektedir. Bu dönüşüm mevcut rekabetçi avantajların ortadan kalkmasına veya firmaların yeni koşullara uyum sağlayarak avantajların farklı alanlarda elde edilmesine yol açabilmektedir. Hükümet faktöründe ise hükümetin sübvansiyonlar, sermaye piyasası düzenlemeleri, eğitim politikaları gibi uygulamalarla Elmas faktörlerini etkilemesi üzerinde durulmaktadır. Porter'a göre, hükümet faktörü ulusal rekabetçilik açısından önemli olmasına karşın, rekabetçilik üzerindeki etkisi kısmidir. Ulusal rekabetçiliğin tahsis edilmesinde sadece hükümet politikalarının uygulanması, tek başına yeterli değildir ve başarılı olma ihtimali zayıftır.⁸¹

1.4.4.4. Storper'in Ticarete Konu Olmayan Karşılıklı Bağımlılıklar Teorisi

Storper, ekonomik büyümenin baş aktörleri olan ulaşım ve iletişim teknolojilerinde bazı bölgelerin neden geliştiğini, bazılarının ise gelişmediğini araştırmaktadır. Storper'in teorisine göre, firmaların birbirlerine girdi-çıktı gibi formel bağımlılıklarının yanında, ticarete konu olmayan konularda da bağımlılıkları vardır. Storper bu bağları "ticarete konu olmayan bağımlılıklar" olarak tanımlar.

---

⁸⁰ Porter s.124/127-128, Aktaran: Arıç, a.g.e., 2013, s.92-93

⁸¹ Porter s.124/127-128, Aktaran: Arıç, a.g.e., 2013, s.93

BÖLÜM II

AVRUPA BİRLİĞİ BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI ve KALKINMA AJANSLARI

2.1. Avrupa Birliği'nde Bölgesel Kalkınma Politikaları İçin Atılan Adımlar

2.1.1. Birinci Dönem (1957-2000)

2.1.1.1. Roma Antlaşması

Bölgesel kalkınma alanındaki politikaların ilk adımı 1957 tarihli Roma Antlaşması'nda atılmıştır. Üye ülkelerin ekonomik birliğinin güçlendirilmesi ve geri kalmış bölgelerin sorununun ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıkların azaltılmasıyla kalkınmanın sağlanmasını hedeflenmiştir. Roma Antlaşması'nın özellikle 130. maddesi birlik içindeki bölgesel politikaların oluşumu ile ilgilidir. Bu maddede “ekonominin bütün sektörlerinde az gelişmiş bölgelerin kalkınmasını amaçlayan projelerin Avrupa Yatırım Bankası (EIP-European Invest Bank) tarafından destekleneceği belirtilmiştir.”⁸²

130. Maddede yer alan başlıca etmenler şunlardır⁸³;

- Birliğin bölgeleri arasındaki sosyal farklılığı en aza indirmeyi ve az gelişmiş bölgelerin geri kalmışlığını bertaraf etmeyi amaçlamıştır.

- Üye ülkeler, birlik politikasına ters düşmemek kaydıyla kendi bölgelerini kalkındırmak için politikalarını yürütürler ve koordine ederler.

- Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF- European Regional Development Fund), birlik içinde geri kalmış bölgelerin geliştirilmesi ve gerilemekte olan sanayi bölgelerinin ilerlemesi için kullanılır.

---

⁸² Fulya Bayraktar, **Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Türkiye Tarafından Kaydedilen Gelişmeler ve Avrupa Birliği ile Mali ilişkiler**, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Yayınları, Ankara, 2001, s.21

⁸³ A. Necla Uğurlu, **Avrupa Topluluğu Bölgesel Politikası, Yapısal Fonlar ve Bu Fonlardan Türkiye'nin Yararlanma Olanakları**, Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi, Ankara, 1992, s.12

Roma Antlaşmanın giriş bölümünde üye ülkelerin ekonomik birliği için bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının ortadan kaldırmanın gerekliliği üzerinde durulmuştur. Fakat 1970'li yıllara kadar bununla ilgili herhangi bir özel politika gerçekleştirilmemiştir. Birlik üyesi ülkelerin iç politikaları ve aralarındaki bir takım anlaşmalarla bölgeler arasındaki dengesizlikler çözülmeye çalışılmaktadır⁸⁴.

Roma Antlaşması ile Avrupa Yatırım Bankası kurulmuştur. Avrupa Yatırım Bankası'nın kurulması, topluluğun ekonomik yayılmasını sağlamak için yeni kaynaklar sağlamaktadır. Roma Antlaşması aynı zamanda işgücü piyasasındaki sorunların giderilmesi amacıyla ve özel olarak iş gücü piyasasında hareketlilik, mesleki eğitim ve yeniden eğitim gibi faaliyetlerin desteklenmesine yönelik olarak Avrupa Sosyal Fonu (ESF- European Social Fund) oluşturulmuştur.

19-20 Ekim 1972 tarihinde yapılan Paris Zirvesinde bir bölgesel politika oluşturulması; çevre, sosyal, enerji ve sanayi politikalarında da faaliyette bulunulması konusunda mutabakata varılmıştır. Genişleyen Topluluğun ilk zirvesi olan Paris Zirvesi'ne dokuz üye ülke ve o dönem için aday olması muhtemel ülkelere Norveç davet edilmiştir. Fakat 26 Eylül 1972'de Norveç halkının referandumda Norveç'in AB'ye üyeliğine sıcak bakmaması sonucu, zirveye sadece Birliğe üye dokuz ülke katılmıştır. Zirve sonuç bildirisinde, Topluluk metinlerde daha önce yer almayan bir Bölgesel Politika başlığı yer almıştır. Bu hususlar Bölgesel Politika açısından önemli bir adım oluştursa da; sistemin, mali kaynağın kullanımını denetleyici bir mekanizmadan yoksun olduğu görülmektedir.⁸⁵

Paris Zirvesi sonrasında, 1975 yılında bu bölgelerdeki ekonomik geri kalmışlığın geliştirilecek yeni yatırım projeleri vasıtasıyla azaltılması ve dolayısıyla bu projelerin mali açıdan desteklenmesi amacıyla, ERDF adı altında yeni bir mali araç oluşturulmuştur. 1,3 milyar Avro bütçeli bu fonun hedefi; tarımsal hâkimiyetten, endüstriyel ve yapısal işsizlikten kaynaklı bölgesel eşitsizlikleri azaltmaktır. ERDF

---

⁸⁴ Ruşen Keleş(c), **Avrupa'nın Bütünleşmesi ve Yerel Yönetimler**, Türk Belediyecilik Derneği-Konrad Adenauer Vakfı, Ankara, 1999, s.

⁸⁵ Gökçe Karaaslan, **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Politikalar ve Kalkınma Ajansları**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s.6-7

daha çok, yatırım altyapılarına ve küçük işletmelere destek olmak için kullanılmıştır.⁸⁶

2.1.1.2. Avrupa Tek Senedi

Avrupa Birliğinde bölgesel politika alanının oluşturulması için Tek Avrupa Senedi (SEA- Single European Act) 1 Temmuz 1987 tarihinde uygulamaya girmiştir. Tek Avrupa Senedi ile Roma Antlaşması'na, bölgelerarası gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılması amacıyla, Ekonomik ve Sosyal Uyum başlıklı bir bölüm eklenerek yapısal politikalara yeni bir boyut getirildiği görülmektedir.⁸⁷ Tek Avrupa Senedi Topluluğun önemli amaçları olarak, ortak pazarı tamamlama ile ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi kabul etmiştir. Bunun içinde, Ortak Pazar güney ülkelerinin ve diğer az gelişmiş bölgelerin yükünü dengelemek için üye ülkeler arasında gerçek bir kaynaşma politikasının temelleri atılmıştır.⁸⁸

Tek Avrupa Senedi ile birlikte AB bölgesel politikalarının temel enstrümanlarından olan Yapısal Fonlar kurulmuştur. Yapısal Fonlar kapsamında üç fon vardır⁸⁹:

- Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)
- Avrupa Sosyal Fonu (ESF)
- Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (EAGGF- European Agricultural Guidance and Guarantee Fund)

Yapısal fonların oluşturulması ile birlikte RDA'ların sayılarında önemli denebilecek bir artış olmuş ve bu genişleme süreci içerisinde de artarak devam etmiştir. Bu gelişmelerle birlikte, AB bölgesel politikası tüm ülkelerde yapılan düzenlemelerle NUTS (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) olarak

---

⁸⁶ Nihan Atay, "Avrupa Birliği Bölgesel Gelişme Politikası", **Fırat Kalkınma Ajansı 1. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı Bildiri Kitabı**, ss.375-383, Malatya, 2011, s.379

⁸⁷ Arzu Pala, **Avrupa Birliğinde Bölgesel Politikalar Kırsal Kalkınma ile İlişkisi ve Türkiye**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003, s.15

⁸⁸ Süleyman Yaman Koçak, **Avrupa Birliği'nde Yapısal Fonların Bölgesel Kalkınmaya Etkisi: İrlanda, İspanya Ve Yunanistan Örnekleri**, Basılı Yüksek Lisans Tezi, İktisadi Araştırmalar Vakfı Ünal Aysal Tez Değerlendirme Yarışma Dizisi, İstanbul, 2005, s.17

⁸⁹ Sağbaş, a.g.e.,2003, s.267

adlandırılan, bölgeler bazında gelişmişlik düzeylerine göre farklı programlama yaklaşımları, ile 1988 yılında kullanılmaya başlanmıştır.⁹⁰

2.1.1.3. Avrupa Birliği (Maastricht) Antlaşması

Avrupa Topluluğu üye ülkelerinin 9-10 Aralık 1991'de Hollanda'nın Maastricht kentinde yeni bir Avrupa Toplulukları Antlaşması hazırlamaya karar vermesiyle toplanmaları sonrasında; Maastricht Antlaşması ya da Avrupa Birliği Antlaşması olarak bilinen antlaşmayı Şubat 1992'de imzalamışlardır. 1 Kasım 1993 yılında yürürlüğe giren bu antlaşma ile topluluklara yeni bir boyut kazandırılmış, Adalet ve İçişleri, Ekonomik ve Parasal Birlik ve Ortak Politika ve Güvenlik konularında yeni tanımlamalar yapılmıştır.⁹¹ Maastricht Antlaşması (Avrupa Birliği Antlaşması) ile Bölgeler Komitesi ve Uyum Fonu oluşturulmuştur.

Maastricht Antlaşması Avrupa Parasal Birliği'ne yönelik o zamana kadar hazırlanmış en kapsamlı belge niteliği taşımaktaydı. Parasal Birliğe* geçiş özellikle bölgesel gelişmişlik farkları daha fazla olan yerler için büyük bir soru işaretiydi. Maastricht Müzakereleri özellikle İrlanda, İspanya, Portekiz ve Yunanistan için yeni üye ülkelerin katılımından önceki son büyük şans olarak görülüyordu. Ayrıca 1993'ten sonra İspanya'nın fonlara net katkı sağlayan ülkeler arasına katılacak olması Yapısal Fonlara ek bir yardım mekanizması arayışlarını hızlandırdı ve Uyum Fonu adıyla yeni bir fon kurulmasına karar verildi. Uyum fonu ile üyelerin, Ekonomik ve Parasal Birliğin üçüncü aşamasına geçilmesi için oluşturulan yakınlaşma kriterlerine uyumlarının sağlanması amaçlanmıştır. Uyum Fonuyla özellikle büyük ölçekli altyapı yatırımlarının finanse edilmesi öngörülmüştür.⁹²

---

⁹⁰ Karaarslan, a.g.e., 2008, s.9-10

⁹¹ Füsün Özerdem, **Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyum -Edirne Örneği**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s.15

* Ekonomik ve parasal birlik (EPB) malların, hizmetlerin, kişilerin serbest dolaşımının sağlanmasının yanı sıra üye devletlerin ulusal para birimleri arasında sabitleştirilmiş kurlar ve nihai olarak tek bir para biriminin kabulü anlamına gelmektedir. EPB'ye üye ülkelerin ekonomi politikalarının birbirine yakınlaştırılmasını ve topluluğun ekonomik performansının artırılmasını amaçlamaktadır. Tek para politikası, üye devletler arasında ekonomik politikanın diğer alanlarında da üye devletler arasında daha yüksek derecede bir işbirliği gerektirmektedir. Bu aşamada üye ülkeler arasında sermayenin, malların, hizmetlerin ve vatandaşların serbest dolaşımı sağlanır, tek bir para birimi kullanılır ve para politikaları bir merkezden yürütülür.

⁹² Özerdem, a.g.e., 2007, s.16

2.1.2. Gündem 2000

Gündem 2000 paketi, 2006 yılına kadar birliğin alacağı yolun genel hatlarını belirlemek amacıyla genişleyen topluluğun ihtiyaçları için gerek duyulan kurumların çerçevesini ortaya koymuştur. 15 Temmuz 1997 yılında Amsterdam Anlaşması ile Avrupa Komisyonu, 21. Yüzyılda AB'nin gündeminde yer alacak tüm sorunları ele alan ve genişleme ile ilgili bir metin olan Gündem 2000'i kabul etmiştir. Gündem 2000 dört ana konuda yoğunlaşmıştır⁹³:

- Her alanda tam birleşmenin sağlanması,
- Daha etkin bir sistem kurulması (daha etkin hedef tespiti ve mali yönetim),
- Yerinden yönetim için daha çok çaba gösterilmesi,
- Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine genişleme sağlanması.

Avrupa Konseyi Toplantısı sonucunda, küreselleşme ve yeni bilgiye dayalı ekonominin koşulları doğrultusunda Avrupa Birliği'nin bir değişim süreci yaşadığı görülmüştür. Bu çerçevede Birlik, önündeki yüz yıllık süreç için stratejik yeni bir hedef belirlemiştir. Bu stratejik amaç, çok daha fazla sayıda ve daha iyi iş ve daha büyük bir toplumsal anlaşmayla, ekonomik sürdürülebilir büyümeyi gerçekleştirebilecek, bilgi toplumuna dayanan dünyanın, en rekabetçi ve dinamik ekonomisi durumuna gelmeye çalışmak, olarak tanımlanmıştır. Gündem 2000 ve Lizbon stratejileri dahilinde, AB Bölgesel Politikası 2000-2006 döneminde yeniden yapılandırılmış, sosyo-ekonomik alanda daha uyumlu bir birleşme sağlamayı ve bölgeler arası dengesizlikleri gidermeyi, bu sayede de Birlik içerisindeki dayanışmayı kuvvetlendirmeyi amaçlamıştır. AB'nin Bölgesel Politikasının temelini oluşturan uyum ve dayanışma kavramları sayesinde bölgesel politika bu dönemde, "Uyum Politikası" olarak da anılmaya başlamıştır.⁹⁴

⁹³ Ergüder Can(a), **Avrupa Birliği Bölgesel Politikaları Ve Yapısal Fonlar: Uyum Sürecinde Türkiye İçin Bir Değerlendirme**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Kütahya, 2004, s.80

⁹⁴ Selenge Banu Akşahin, **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası Yapısal Araçların Koordinasyonu ve Türkiye'nin Uyumunu**, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Koordinasyon Dairesi Başkanlığı AB Uzmanlık Tezi, Ankara, 2008, s.44

Bu antlaşma ile belirlenen hedefler şu şekilde sıralanabilir⁹⁵;

- Bölgesel kalkınmada geri kalmış yerlerde yapısal uyumu ve gelişmeyi teşvik etmektir. GSYİH'sı AB ortalamasının %75'inden daha düşük bölgeleri kapsamaktadır. Bununla beraber AB'nin az nüfus oranına sahip bölgeleri ve en uzak bölgelerini bu hedef kapsamında yer almaktadır.
- Sosyal ve ekonomik dönüşüm kapsamında olan bölgelerin desteklenerek ortaya çıkan yapısal güçlüklerin giderilmesidir. Bu hedefe göre bölgeler dört ana bölge olarak gösterilmektedir.

Bunlar:

- Sanayi bölgelerinde, Topluluk ortalamasına oranla sanayi istihdam oranı ve sınaî istihdam oranındaki düşüş ve işsizlik oranındaki yükseklik,
  - Kırsal kesimde, tarım sektörünün yüksek işgücüne sahip olması, düşük nüfus oranı ve yüksek orandaki göç verme ve işsizlik,
  - Şehirlerde yüksek orandaki ve uzun dönemli yaşanan işsizlik, fakirlik oranındaki yükseklik, suç oranındaki yükseklik, , çevre sorunları ve eğitim düzeyinin düşüklüğü,
  - Balıkçılığa dayalı bölgelerde, bu sektörde istihdam oranında düşük hedef alanına giren bölgelerin nüfusunun toplamı AB nüfusunun %18'ini geçmemesi gerektiği belirtilmiştir.
- Eğitim/öğretim ve istihdam politikaları ile sistemlerinin modernizasyonunu ve uyum sağlamasını hedeflemektedir. Hedef 1 bölgesinde bulunan yerler dışındaki bölgelerin desteklenmesi öngörülmüştür. İşsizlikle aktif olarak mücadele edilmesi için işgücünün geliştirilmesi için zemin hazırlanması; hayat boyu eğitim-öğretim sistemi sayesinde istihdam imkânlarını güçlendirmek ve sosyo-ekonomik değişikliklere uyum kabiliyetini artırmak gibi unsurları içermektedir.

⁹⁵ Ergüder Can(b), Dilek Akdenizli Kocagül, **Avrupa Birliği'nde Bölgesel Politika'nın Gelişimi Ve Yapısal Fonlar**, TEPAV, 2008, s. 39-41

2.1.3. 2007-2013 Programlama Dönemi

2007–2013 dönemini kapsayan bölgesel politika uygulamalarında stratejik hedeflere ulaşmak amacıyla yapısal uyumun sağlanmasına büyük önem verilmektedir. Bu çerçevede AB 2007–2013 döneminde yakınsama, bölgesel rekabet ve istihdamın sağlanması ve bölgesel işbirliğinin sağlanması olmak üzere üç hedef belirlemiştir. Bunlar⁹⁶:

- Yakınsama, AB’de az gelişmiş bölgelerin büyümesi ve gelişmesi için teşviklere ve bilgi toplumu, yenilikçilik ve sosyo-ekonomik değişikliklere uyum konusuna vurgu yapılmaktadır.
- Bölgeler arası rekabet ve istihdamın sağlanması için rekabetçiliği ve bölgelerin cazibesini artırmak. Bölgeler arasında; komşu bölgeler ve diğer bölgeler arasında işbirliği sağlayıcı politikalar yapılması hedeflenmektedir.
- AB bölgelerinde dengeli kalkınmayı sağlamak ve böylelikle bölgeler arası işbirliğini artırarak bölgesel işbirliğinin sağlanması ele alınmaktadır.

2.2. Avrupa Birliği’nde Bölgesel Kalkınmanın Mali Araçları

2.2.1. Yapısal Fonlar

Tek Avrupa Senedi ile 1 Ocak 1989’den itibaren “Yapısal Fonlar” başlığında yer alan fonların temel hedefleri kalkınmada yavaş ilerleme kat eden bölgelerin ekonomik yönünün uyumlaştırılması; gerileme yaşanan bölgelerde ekonomik alanları ekonomiye tekrar kazandırılması; uzun dönemli işsizlikle savaşmak için gençlerin ve işsizlik tehdidi altında olan kesimin iş hayatına entegrasyonunun sağlanması; sanayide işçilerin üretim sistemlerindeki değişimlere uyumunun sağlanması; balıkçılık ve tarım sektörlerindeki yapılarının Ortak Tarım Politikası (OTP) reformu çizgisinde uyumlaştırılması; hassas kırsal alanların ekonomik kullanımını sağlamak amacıyla alternatif faaliyetler geliştirmektir.⁹⁷ Bu fonları 4 başlık altında açıklayabiliriz.

⁹⁶ Atay, a.g.e., 2011, s.379

⁹⁷Kılıç Kaya, **Bölgesel Kalkınmada Yeni Bir Model; Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s.84

2.2.1.1. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)

Bu fondan bölgesel politikaya saptanan en önemli katkı, mali katkısıdır. Fonun kurulmasındaki en önemli hedeflerinden ilki altyapı projeleri ve istihdam yaratacak üretici yatırım projeleriyle küçük ve orta boy işletmelerin geliştirilmesidir.⁹⁸ 2007 - 2013 dönemi için ERDF, uyum politikası çerçevesinde belirlenen yakınsama, bölgeler arası rekabet edebilirlik ve istihdam ve Avrupa alansal işbirliği hedefleri çerçevesinde desteklerini sağlamaktadır.(bkz. 2.1.3. başlığı)

2.2.1.2. Avrupa Sosyal Fonu (ESF)

1960 yılında kurulmuş olan bu fon topluluğun sosyal politikası için temel araç olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, işçilerin mesleki eğitiminin sağlanması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, yaşam standartlarının yükseltilmesi, yapısal işsizlikle mücadele ve işsizlere gelir sağlama amaçlarını içermektedir. 2000 – 2006 döneminde ESF kapsamında üç tür destek faaliyeti uygun olarak tanımlanmıştır⁹⁹:

- Ana destek türü olan mesleki eğitim, kariyer rehberliği gibi alanlarda bireylere verilecek destekler,
- Bireylerin daha verimli olmasını sağlayıcı faaliyetlere destek olan sistem ve yapılara verilecek destekler,
- İlave destekler, bağımlı kişilerin korunması için hizmet ve ekipman tedariki, sosyal beceri eğitimlerinin teşviki ve farkındalık yaratma ve bilgilendirme kampanyaları düzenlenmesi.

2.2.1.3. Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (EAGGF)

EAGGF, AB'deki kırsal kalkınma politikasının ana finansman aracı ve Ortak Tarım Politikasının da ikinci ayağını oluşturmaktadır. Bu fon AB'de kırsal alanda kalkınmayı finanse etmektedir ve iki bölümden oluşur. Birinci bölüm, Yön Vermedir ve Hedef 1 kapsamında kırsal kalkınma çabalarını desteklemektedir. İkinci bölüm, Garanti'de ise Hedef 1 kapsamı dışında kalan bölgelerde gerçekleştirilecek etkinlikleri desteklemektedir.¹⁰⁰

⁹⁸ Kaya, a.g.e., 2007, s.84

⁹⁹ Ildırar, a.g.e., 2004, s.152

¹⁰⁰ Ergüder Can(a), a.g.e., 2004, s.75

2.2.1.4. Balıkçılık Yönlendirme için Mali Aracı (FIFG)

1994 itibariyle Topluluğun balıkçılığa yönelik finansal enstrümanları, Balıkçılığın Yönlendirilmesi için Mali Aracı (FIFG- Financial Instrument for Fisheries Guidance) adı altında toplanmıştır. FIFG'nin hedefleri şunlardır¹⁰¹:

- Balıkçık kaynakları ile kullanımları arasında bir dengeye ulaşılmasına katkı sağlamak,
- Mevcut yapıların rekabet edebilirliğini ve sektörde ekonomik olarak güçlü işletmelerin gelişmesini güçlendirmek,
- Balıkçılık ve su ürünlerinin piyasa arzını geliştirmek ve katma değerini artırmak,
- Balıkçılığa ve su ürünlerine bağlı alanların yeniden canlandırılmasına katkı sağlamak

2007 – 2013 programlama döneminde FIFG, yerini Avrupa Balıkçılık Fonu'na bırakmıştır. Avrupa Balıkçılık Fonu, Ortak Balıkçılık Politikası çerçevesinde bazı hedeflere ulaşmak için finansal destek sağlayabilmektedir¹⁰²:

- Balıkçılık faaliyetlerinin uzun vadeli geleceği ve balıkçılık kaynaklarının sürdürülebilir kullanımını sağlamak,
- AB filo kapasitesini mevcut balıkçılık kaynaklarıyla uyumlaştırarak stoklar üzerindeki baskıyı azaltmak,
- İç su balıkçılığının sürdürülebilir kalkınmasını desteklemek,
- Balıkçılık sektöründe ekonomik açıdan güçlü işletmelerin arttırılmasına ve daha rekabetçi yapılar oluşturulmasına destek olmak,
- Çevre ve deniz kaynaklarının korunmasına destek olmak,
- Sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek ve etkin bir balıkçılık endüstrisi ile yaşam kalitesini yükseltmek,
- Balıkçılık sektöründe aktif olarak çalışan kadın ve erkek arasında eşitliği teşvik etmek.

¹⁰¹http://europa.eu/legislation_summaries/maritime_affairs_and_fisheries/fisheries_sector_organisation_and_financing/l60017_en.html adresinden 20.12.2013 tarihinde alınmıştır.

¹⁰²http://europa.eu/legislation_summaries/maritime_affairs_and_fisheries/fisheries_sector_organisation_and_financing/l60017_en.html adresinden 20.12.2013 tarihinde alınmıştır.

2.2.2. Uyum Fonu

Uyum Fonu da diğer dört yapısal fona ilaveten AB’de birlik üyelerine kullanılmaktadır. Uyum fonu, GSYİH’sı AB ortalamasının % 90’ından altındaki birlik üyesi ülkelerin çevresel ve trans-Avrupa ulaşım ağları projelerine finansman desteği sağlamayı hedeflemiştir.¹⁰³ Bu çerçevede, 2000-2006 yılları arasında, 1 Ocak 2004’e kadar sadece İspanya, Yunanistan, Portekiz ve İrlanda Uyum Fonu’ndan faydalanmakta iken bu tarih itibariyle yeni üye olan 10 ülke, Kıbrıs Rum Kesimi, Çek Cumhuriyeti, Litvanya, Estonya, Macaristan, Malta, Polonya, Letonya, Slovakya ve Slovenya da bu fondan faydalanmaya başlamıştır. 2007-2013 döneminde ise, belirtilen hedef ve kategoriler doğrultusunda önceki dönemde yer alan uygun ülkeler arasına yeni katılan üyeler olan Bulgaristan ve Romanya da eklenmiştir.

2.2.3. Katılım Öncesi Mali Yardımlar

AB’nin aday ülkelere yönelik çeşitli alanlarda mali yardımları söz konusudur. Özellikle Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan bazı Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin AB’ye entegrasyonu sürecini hızlandırmak, altyapılarını geliştirmek ve kırsal kalkınmayı sağlamak gibi alanlarda AB’nin söz konusu ülkelere yönelik mali yardımları olmuştur. Bu mali yardımların en önemlileri şunlardır¹⁰⁴:

- Ekonominin Yeniden Yapılandırılması Eylemi (PHARE- Poland and Hungary: Action for the Restructuring of the Economy-Polonya ve Macaristan)
- Katılım Öncesi Yapısal Politika Araçları (ISPA- Instrument for Structural Policies for Pre-accession)
- Tarımsal ve Kırsal Kalkınma Özel Eylem Programı (SAPARD- Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development)

2007-2013 döneminde gerek söz konusu ülkelerin AB’ye dahil olmaları gerekse yardımların basitleştirilmesi bağlamında üç mali yardım türü birleştirilerek Katılım Öncesi Araçlar (IPA- Instrument for Pre-accession) adını almıştır.

¹⁰³ Ildırar, a.g.e, 2004, s.153

¹⁰⁴ Olcay Çolak, **Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikaları ve Türkiye’nin Uyumunun Değerlendirilmesi**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2009, s.87-88

2.2.3.1. Ekonominin Yeniden Yapılandırılması Eylemi (PHARE)

Doğu Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan demokratikleşme süreci ve piyasa ekonomisine geçiş çalışmalarını desteklemek amacıyla Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkelerince 24'ler Grubu (G- 24) 1989 yılında kurulmuştur. Bununla, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine gıda, ödemeler dengesi, teknik ve diğer alanlarda ikili ve çok taraflı yardımların düzene sokulması amaçlanmıştır. G-24 ülkeleri, ilk kez Polonya ve Macaristan'a PHARE Programı çerçevesinde 1989'da, teknik ve mali yardımda bulunmaya başlamıştır. PHARE Programına 1990 yılında Çekoslovakya, Bulgaristan ve Yugoslavya, 1991 yılında da Romanya dahil edilmiştir.¹⁰⁵

PHARE Programının başlıca faaliyet alanları şunlardır¹⁰⁶:

- Devlete ait işletmelerin (tarımsal işletmeler dahil) yeniden yapılandırılması,
- Özel sektörün geliştirilmesi,
- Kamu kurum ve kamu yönetiminin yenilenmesi,
- İstihdam, sosyal hizmetler ve sağlık hizmetlerinin reformu,
- Enerji, ulaştırma ve haberleşme altyapısının geliştirilmesi,
- Nükleer ve çevre güvenliğinin sağlanmasıdır.

2.2.3.2. Katılım Öncesi Yapısal Politika Araçları (ISPA)

Katılım Öncesi Yapısal Politika Aracı olarak adlandırılan ISPA'nın amacı, Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerini AB'ye katılıma hazırlanmaktır. Ayrıca ISPA Programı, Avrupa Topluluğu'nun mali yardım araçlarından birisidir. ISPA aday ülkelerin AB'nin ulaşım ve çevre alanlarındaki yasal düzenlemeleri ile uyumlarının hızlandırılması için bu sektörlerdeki yatırımlar için mali destek sağlamayı amaçlamıştır.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara, 2002, s.166

¹⁰⁶ DTM, a.g.e., 2002, s.167

¹⁰⁷ İbrahim Çeliktaş, "2007-2013 Mali Perspektifi için Öngörülen Avrupa Birliği Katılım Öncesi Fonlarının Yapısı", **Sayıştay Dergisi**, Sayı:63, ss.39-49, Ankara, 2006, s.42

ISPA yardımları üç çeşit sözleşme ile aday ülkelere aktarılmaktadır¹⁰⁸:

- Proje kapsamında gerekli olan hizmet maliyetinin karşılanması.
- Proje için gerekli olan malzeme ve ekipman maliyetinin karşılanması.
- Projenin gerçekleştirilmesi kapsamındaki işlerin maliyetinin karşılanması.

2.2.3.3. Tarımsal ve Kırsal Kalkınma Özel Eylem Programı (SAPARD)

SAPARD Programı Haziran 1999'da kabul edilmiştir. SAPARD Programı aday ülkelerin Tek Pazara katılım ve Ortak Tarım Politikası hazırlıklarını üstlendikleri hedeflerin desteklenmesini amaçlamaktadır. Buna göre, aday ülkelerin kırsal ve tarımsal kalkınmadaki önceliklerini gerçekleştirmelerine ve sorunlarını çözmelerine yardımcı olmak amacıyla ve Ortak Tarım Politikası ile diğer tarımsal önceliklere ilişkin topluluğun bilgi birikiminin uygulanmasına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.¹⁰⁹

2.2.3.4. Katılım Öncesi Araçlar (IPA)

2007-2013 mali perspektifinde küresel bir aktör olarak yürürlükteki mali yardım programlarını birleştirilerek 1 Ocak 2007 yılı itibariyle uygulanmaya başlanan IPA, Türkiye, Hırvatistan, Arnavutluk, Bosna Hersek ve Eski Yugoslav Cumhuriyeti ve Makedonya'ya ek olarak potansiyel aday ülkeler olarak değerlendirilen Batı Balkan ülkelerine (Karadağ, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Sırbistan ve Kosova) yönelik yardımları kapsayacaktır. IPA Programı uygulanırken ülkeler ve öncelikleri için oluşturulan çok yıllık yada yıllık programlar dikkate alınacaktır. Bu programlar hazırlanırken Çok Yıllı Endikatif Planlama Belgesi'nde tanımlanan öncelikler göz önüne alınacaktır. Aday ülkelerin IPA'dan yararlanabilmeleri için komisyon ile müzakere etmeleri ve bunun için de çeşitli belgeler hazırlamaları gerekmektedir. Aday ülkeleri Yapısal Fonların kullanımına, yönetimine ve uygulamasına hazırlayacak olan Bölgesel Kalkınma ve İnsan Kaynaklarını Geliştirme bileşenleri için hazırlanması gereken belgeler, "Stratejik Çerçeve Belgesi" ve bu çerçeve belge ışığında "Operasyonel Programlardır". Kırsal

¹⁰⁸ Metin Gençkol, **Avrupa Birliği Mali İşbirliği Politikaları ve Türkiye**, Uzmanlık Tezi Yayın No:2679, DPT Yayınları, Ankara, 2003, s.147

¹⁰⁹ Hakan Karabacak, "Avrupa Birliği Mali Yardımları ve Türkiye ile İşbirliği", **Maliye Dergisi**, Sayı:146, ss.69-106, Ankara, Mayıs-Ağustos 2004, s.88

Kalkınma bileşeni için hazırlanması gereken belgeler ise “Kırsal Kalkınma Stratejisi” ve “Kırsal Kalkınma Planıdır”.¹¹⁰

2.3. Bölgesel Kalkınma Ajansları (RDA)’nın Oluşumunun Tarihsel Yapısı

Bölgesel Kalkınma Ajansları (Regional Development Agency - RDA), merkezi hükümetten bağımsız bir şekilde, sınırları önceden belirlenmiş bir bölgenin kalkındırılması için o bölgenin, yerel otoriteleriyle sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği sağlayarak, bölgede sosyo-ekonomik kalkınmayı hedefleyen, yasal bir hükme dayanarak kurulan, kısmen kamunun finanse ettiği “yönetişimci” yapılarıdır. Resmi olarak ilk kuruldukları dönem 1950’li yılları işaret etse de, Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın ilk ortaya çıkışı (fiili kuruluş tarihleri), Amerika Birleşik Devletleri (USA)’nde yaşanan ve etkisi tüm dünyaya yayılan ekonomik kriz dönemine kadar uzanmaktadır. 1929 yılında başta sanayide gelişmiş bölgeler olmak üzere kırsal kesimde de kendini gösteren dünya ekonomik krizi, etkisini daha çok Kuzey Amerika ve Avrupa bölgelerinde kendini göstermiş; ortaya çıkan toplumsal çöküntünün yanı sıra sektörel ve mekansal olarak da dünyayı etkisi altına almıştır. Bu dönemde ortaya çıkan sektörel alanlardaki açmazlar ve mekânsal eşitsizlikler özellikle krizden etkilenen ülkelerde bölgesel kalkınma programlarına karşı gerekliliği ortaya çıkarmıştır.

Bölgesel Kalkınma Ajansları konusundaki ilk örnek 1933 yılında ABD’de kurulan Tennessee Valley Authority (TVA)’dir. 1929 ekonomik krizini takip eden yıllarda, ülkenin diğer bölgelerine göre geri kalmış olan Tennessee Vadisini kalkındırmak için kurulmuştur.¹¹¹ ABD Başkanı Franklin Roosevelt’in özel teşebbüs şeklinde kurulmasını istediği bu ajansın kuruluş yasası 18 Mayıs 1933’de Kongre’den geçmiş ve yoğun olarak kırsal nüfusa sahip 8 eyalette faaliyete başlamıştır. TVA olarak kurulan bölgesel kalkınma idaresi, bölgedeki büyük baraj projelerini devreye sokmuş düzensiz su rejiminin önüne geçilmesini sağlayarak, elverişli hale getirilen tarım alanları ve ürettiği elektrik enerjisiyle bölgede sanayi yatırımları ve tarımsal işgücü ile bölge ekonomisini canlandırmış ve istenilen kalkınma hedefine ulaşabilmiştir. Toplam 9 yıldan oluşan proje sayesinde Tennessee

¹¹⁰ “Aday Ülkelere Mali Yardım”, **Ekonomik Forum Dergisi**, Sayı:9, ss.64-67, Eylül 2006, s.65-67

¹¹¹ Seyida Turan, **Bölgesel Kalkınma Ajansları Dünyadaki Uygulamalar ve Türkiye Modeli**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007, s. 30

Vadisi hem yüksek verimliliğe sahip bir tarım bölgesi haline gelmiş hem de sahip olduğu ucuz enerji kaynaklı birçok sanayi kolu faaliyete geçmiştir. Son yıllarda bu bölge, ABD'nin en önemli tarım deneme merkezlerinden biri haline dönüşmüştür.

ABD'de Tennessee Valley Authority'nin kurulmasından sonra Çek Cumhuriyeti, Avusturya, İtalya, Brezilya, Almanya, Belçika, Hollanda, Portekiz, İspanya, Macaristan ve Polonya'da da birçok RDA kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu konunun önemi giderek artmıştır. Savaşın geride bıraktığı yıkıcı etkiler ve hızlı gelişen teknolojik gelişmeler, Batı Avrupa ülkelerinde dengesizliklerin doğmasına zemin hazırlamıştır. Fransa'da, Paris ve çevresinde yaşanan gelişmeler diğer bölgelerdeki gelişmeleri katlamıştır. İtalya'da kuzey güney arasındaki farkın belirgin bir şekilde açılması, İngiltere İskoçya ve Galler'de eski sanayilerin çökmesiyle bu bölgelerde yenilenme ve toparlanmanın zaman alması ve diğer Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınma politikalarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.¹¹²

Avrupa başta olmak üzere bütün dünyada, hukuki/kurumsal yapıları, yetki/görevleri, faaliyet alanları/işlevleri farklılık gösteren yirmi binden fazla Kalkınma Ajansı kurulmuştur. Bununla beraber çok sayıdaki kalkınma ajansı bir araya getirilmek üzere Brüksel'de 1991 yılı Aralık ayında, "Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği (EURADA – European Association of Development Agencies)" oluşturulmuştur¹¹³

Avrupa'daki Kalkınma Ajanslarının temelini oluşturan yapılardan biri de Bölgesel İstatistik Birimi (NUTS - Nomenclature of Territorial Units for Statistics) uygulamasıdır. NUTS kapsamında yapılan istatistiki çalışmalar sonucunda ülkeler aynı temel özelliklere sahip bölgelere ayrılmakta ve kalkınma politikalarının bölgesel özellikler çerçevesinde uygulanmasını sağlamaktadır. Bu anlayış Kalkınma Ajanslarının daha verimli ve etkin çalışmasına altyapı oluşturmuşlardır. Kalkınma Ajanslarının altyapısını oluşturan bu anlayış uzun yıllardır Avrupa'da uygulanmış ve 2003'lü yıllardan sonra bölgesel kalkınma politikalarıyla ilişkilendirilmiştir.

---

¹¹² Mehmet Emin Erkaçar, "Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması", **Mevzuat Dergisi**, Sayı:153, Eylül 2010

¹¹³ Ahmet Tamer, **Kalkınma Ajanslarının Türk Hukuk Sistemindeki Yeri**, Uzmanlık Alan Tezi Yayın No:2757, DPT Yayınları, Ankara, 2008, s. 9

AB içinde istatistik kavramına yöneltilen vurgu nedeniyle giderek önem kazanmış olan NUTS' un, bir tüzükle birlikte hukuksal zemine oturtulmasına değin bir dizi gelişmenin varlığı izlenebilmektedir. 1951 Nisanın da Paris'te imzalanan ve Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nu (ECSC- European Coal and Steel Community) kuran anlaşmadan başlayarak, 1958'de Avrupa İstatistik Ofisi'nin (EUROSTAT-European Community Statistical Office) kurulmasına, buradan 1988 yılında yapısal fonların NUTS ile ilişkili kılınmasına, 1990'lar boyunca karşılaşılan çeşitli gelişmeler yaşanmıştır.¹¹⁴ NUTS I, NUTS II ve NUTS III olmak üzere NUTS üç grup olarak adlandırılmaktadır. NUTS I, kendine yeterli ekonomik güce sahip bölgesel alanları; NUTS II, daha çok iller düzeyinde yönetsel birimleri; NUTS III ise, kırsal temelde yönetsel birimleri kapsamaktadır. Bölgesel planlamalar ve teşvikler bu sınıflandırmaya göre yapılmaktadır.

2.3.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Temel Özellikleri Amaçları İdari Yapısı Ve Finansmanı

2.3.1.1. RDA'ların Temel Özellikleri ve Görevleri

Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği, EURADA' ya göre (1998 Version), RDA'larda bulunması gereken özellikler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- Politik yapı tarafından anlaşılması ve kabul görmesi,
- Tüm amaçlarını operasyonel projelere dönüştürebilmesi,
- Diğer yerel organizasyonlarla koordineli bir politika oluşturması,
- Temel yapısını kurmak ve yeni projeleri uygulamak için gerekli finansal kaynakları bulması,
- Yerel kurumsal yapı içerisinde bağımsız kararları alabilmesi,
- Kalıcı sonuçlara ulaşabilmek için teknik personelinin katılımının sağlanması gerekmektedir.

EURADA'ya göre, RDA'ların nerelerde kurulması gerektiğine dair bit kısıtlayıcı bulunmamaktadır. Bu bağlamda ilke olarak, herhangi bir bölgede kurulmaları konusunda bir kısıt yoktur.

¹¹⁴ Tekin Avaner, "Bka Siyasal Rejim Sorunu Yaratır Mı?", ss.239-262, **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir? Ne Değildir?**, Menaf Turan(Der.), Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005, s.240-241

Bölgesel gelişmenin sağlanması açısından RDA'nın genel olarak görevleri şöyle özetlenebilir¹¹⁵;

- Bölgesel iktisadi kalkınma stratejisinin hazırlanması, bunun için bölgenin güçlü ve zayıf yönleri ile ihtiyaçlarının detaylı analizinin tamamlanması,
- Sosyo-ekonomik ve fiziki yenilikler için yol gösterilmesi, kırsal kesimin iktisadi kalkınmasının ve yenileşmenin sağlanması,
- İçsel yatırımların bölgesel koordinasyonu,
- Bölgede yeni yatırımlar yapılabilmesi için bölgenin tanıtımının yapılması ve bölgeyle ilgili yatırımcılara rehberlik etmek,
- Bölgesel yardımlarla ilgili olarak hükümete tavsiyelerde bulunmak,
- Yatırım yerlerinin ıslahı ve hazırlanması, yatırımların kolaylaştırılması,
- Girişimciliğin teşvik edilmesi ve işletme yeri olarak bölgenin pazarlanması,
- Yabancı yatırımların çekilmesi,
- Teknoloji transferinin teşvik edilmesi,
- Ulaşım, çevre, sürdürülebilir kalkınma, toprak kullanımı, yüksek eğitim, kamu sağlığı, barınma, suçların önlenmesi, kültür-turizm ve spor alt yapısı projelerine katkıda bulunmak,
- Kamu birimleri ile ilişkilerin ve işbirliğinin sağlanması,
- Fon temin edilmesi yani yerel fon programlarının hayata geçirilmesi bölgesel öncelik, ihtiyaca göre fon aktarımının yapılmasında, yerel oyuncuların karar alma ve uygulama süreçlerine katılımların teşvik edilmesi.

2.3.1.2. RDA'ların Amaçları

RDA'ların en temel amacı, bölgelerdeki potansiyeli ve sorunları ele alarak geliştirdikleri politikalarla, bölge ekonomisini canlandırmak ve bölge halkının gelişime katılımını ve gelişmelerden fayda sağlamasıdır. Başka bir ifadeyle,

---

¹¹⁵ Aslı Deniz Helvacıoğlu Kuyucu, Arzu Tektaş, "Bölgesel Kalkınma Ajansları: Etkin Fon Kullanımı ve Çok Düzeyli Yönetişime Geçiş", ss.535-553, **Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri**, Birol Akgül, Nispet Uzay(Der.), Ekin Yayınevi, Bursa, 2010, s. 540

RDA'ların amaçları, uzun dönemde ekonomik bölgesel kalkınma için uygun koşulların oluşturulması açısından ekonomik, bölgenin cazibesini artırmak açısından çevresel, bölgede sosyo-kültürel değerlerin geliştirilmesini sağlamak açısından ise sosyal olarak sınıflandırılabilir.¹¹⁶ RDA'ların temel amacı; bölgenin gelişmesi açısından hizmetler vererek bölge ekonomisini canlandırmak, bölgedeki girişimci potansiyelini artırmak, kalkınmada bölge halkının katılımını ve kalkınmadan yararlanmasını sağlamaktır denilebilir.

2.3.1.3. RDA'ların İdari Yapısı

RDA'lar merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda ve bölgesel bazda faaliyet göstermektedirler. Fakat, çoğunluğunu merkezi hükümetlerin kurulduğu görülmektedir. Ajansların içsel örgütlenmesi ikili yapıdan oluşur. Birincisi, Genel Kurul, Denetleme Komitesi, Denetim Kurulu ve Genel Müdür gibi yasal bir yapısıdır. İkincisi ise teknik konularda inceleme yapan komitelerdir. Ajansların uygulayacağı politikaları oluşturmak ve uygulamaya koymak için görevli bir Yönetim Kurulu bulunmaktadır. Kurulun önemli görevlerinden biri Genel Müdürü seçmektir. Genel Müdürün önemli bir işlevi de teknik ekibi yetiştirmektir. Ajanslar harcamaları açısından kamu idarelerine karşı sorumludurlar. Politikaların oluşturulması ve uygulanması açısından ise, kuruluşundaki kanunları ve mevzuatları çerçevesinde serbesttirler. Ajanslar merkezi hükümetle işbirliği içinde olmak durumundadır. Bunu, bazen idare heyetine hükümetten bir üyenin seçilmesiyle bazen de yönetim kurulu toplantılarına bir bakanın katılması ile sağlanmaktadır. Merkezi hükümetle olan yakınlığın ajanslara çok büyük faydası vardır. Ajanslarda bölgesel ya da mahalli idarelerle temasları kuvvetli olması gerekmektedir.¹¹⁷

2.3.1.4. RDA'ların Finansman Kaynakları

Bölgesel kalkınma ajanslarının finansman kaynağı kamu kaynakları ve özel fonlar olmak üzere ikiye ayrılırlar. Bu iki ana finansman kaynağı dışında, sanayi ve ticaret odalarının, bankaların, tarım ve turizm birliklerinin de finansal destekleri bulunmaktadır. RDA'lar genellikle ulusal ve bölgesel hükümet kaynakları, kamu kaynakları veya kendi kaynaklarına dayalı bir mali yapıya sahiptirler. RDA'larda

¹¹⁶ Mürteza Hasanoğlu, Ziya Aliyev, "Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları", **Sayıştay Dergisi**, Sayı:60, ss.81-103, Ankara, Ocak-Mart 2006, s.90

¹¹⁷ Kaya, a.g.e., 2007, s.109-110

finansman kaynaklarının hangi yapıya sahip olacağı ülkenin siyasal, ekonomik ve kurumsal yapısı belirlemekle birlikte faaliyet gösterdikleri alanın büyüklüğüne, hukuki statülerine, sunulan hizmetin kapsamına göre finansal kaynakları değişebilmektedir.¹¹⁸ Kamu finansman kaynakları, genel bütçeden paylar ayrılarak, vergi gelirlerinin belli bir yüzdesinin ajanslara aktarılmaktadır. Devletin nakdi ve emlak şeklinde katkıları RDA'ların kuruluş aşamasında söz konusu olabilmektedir. Uluslararası kuruluşlardan sağlanan özel fonlar kamu finansman kaynakları gibi düzenli bir gelir kaynağı olmasa da ajanslar için büyük önem arz etmektedir. Özellikle Dünya Bankası ve AB tarafından RDA'lara büyük oranda finansman desteği sağlanmaktadır. AB'de ülkelerin faydalandığı yapısal uyum fonlarından RDA'larda yararlanmaktadır.

Bazı ülkelerde, ajansların sağladıkları finansman kaynaklarını özetlemek gerekirse; Almanya'da ulusal, bölgesel, yerel hükümet, Singapur'da ulusal hükümet ve ajansların kendi gelirleri, Fransa'da bölgesel ve yerel hükümetler, özel sektör ve ajansların kendi gelirleri, İspanya'da ulusal ve bölgesel hükümet, Dünya Bankası, ajansların kendi gelirleri, Japonya'da ulusal, bölgesel hükümet ve ajansların kendi gelirleri, Avusturya'da ulusal hükümet, İrlanda'da ulusal hükümet ve ajansların kendi gelirleri, İtalya'da ulusal hükümet, Portekiz'de bölgesel hükümet ve İngiltere'de ise ulusal hükümet, yerel hükümetler ve kendi gelirleri ile finansmanları söz konusudur.¹¹⁹

2.3.2. Avrupa Birliği Ülkelerinde Kalkınma Ajansı Örnekleri

Örnek ülke seçiminde Türkiye nüfusu baz alınarak AB ülkelerinden Türkiye nüfusuna yaklaşık olan gelişmiş ülkeler seçilmiştir. 2012 nüfus sayımı dikkate alındığında Türkiye 74 milyon, Almanya 81.8 milyon, Fransa 65.7 milyon, İngiltere 63.6 milyon ve İtalya 60.9 milyon nüfusa sahiptir. Bu nedenle bu ülkelerdeki kalkınma ajanslarına değinilmiştir.

---

¹¹⁸Başak Gül Aktakas(b), "AB ve OECD Ülkelerinde Bölge Planlaması ve Adana için Gelişme Önerisi", 4. İzmir İktisat Kongresi Bölgesel Gelişme Stratejileri Tebliğ Metinleri, DPT Yayınları, Ankara, 2005, s.108

¹¹⁹ Gökhan Çalt, "Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği'nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları", VI. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi Bildiri Metinleri, ss.1-21, Ankara, Ocak 2005, s.9

2.3.2.1. Birleşik Krallık (İngiltere)

İngiltere’de 1964’ten itibaren planlama amaçlı bölgesel örgütlenmeler görülmeye başlanmıştır ve 1980’lere kadar çeşitli kalkınma ajansları kurulmuştur.¹²⁰ Ancak yasaya göre oluşturulması gereken ilk ajanslardan biri Londra Kalkınma Ajansı’ (LDA- Londra Development Agency)dır.¹²¹ LDA’nın en önemli görevi bölgesel ekonomik strateji geliştirmesidir. 2000 yılında kurulduktan sonra LDA’nın gerçekleştirdiği ilk faaliyetlerden biri Londra için Ekonomik Kalkınma Stratejisi geliştirmek ve yayınlamak olmuştur. Bu strateji hazırlanırken ilçe yönetimleri, iş alanındaki gönüllü gruplar, yeniden yapılanma işbirlikleri ve eğitim kurumları strateji hazırlığı sağlam bir şekilde gerçekleştirilmiş ve danışmanlıklar çerçevesinde oluşturulmuştur. İlk ilke olarak ekonomik büyüme seçilmiş ve bu doğrultuda LDA’nın görevleri şu şekilde belirlenmiştir¹²²:

- Çok kültürlülüğü en önemli kuvvetlerden biri olarak değerlendirip Londra’nın rolünü dünyada bir iş merkezi ve Avrupa’da iş başkenti olarak geliştirmek.
- Londra’nın birçok ekonomik faaliyeti bir arada bulunduran bir merkez olarak devamlılığı sağlamak.
- KOBİ’lerde rekabet gücünü, yaratıcılık ve girişimciliği desteklemek.
- Londra’nın altyapısını modernleştirmek.
- Ekonomik büyüme için yeni yatırım imkanları yaratmak ve arazi kullanımları geliştirmek.
- Bilgi ve iletişim teknolojilerinde Londra’yı dünyada lider yapmak.
- Sosyal ve ekonomik kalkınmayı desteklemek.

2.3.2.2. Fransa

Fransa’da Sanayi Devrimi ile kendini göstermeye başlayan bölgesel dengesizlik ilerleyen süreçlerde de giderek artmıştır. Kömür yataklarının bulunduğu kuzey bölge hızla gelişmeye devam ederken güney bölgeleri geri kalarak az

¹²⁰ Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)(d), **Dokuzuncu Kalkınma Planı Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar ve Koordinasyon Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 2006, s.70.

¹²¹ Karasu, K. İngiltere’de Bölge Kalkınma Ajansları, Bölge Kalkınma Ajansları Nedir? Ne Değildir?, 2005, s.206-216

¹²² Serap Kayasü, Melih Pınarcıoğlu, Suna Senem Yaşar, Sencer Dere, **Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2003, s.46

gelişmiştir. Az gelişmiş yörelerde sanayileşmeyi artırmaya çalışmak, zayıf kalan sektörlerin gelişmelere ayak uydurması için yapılacak çalışmalara verilen önem artmış ve bu çerçevede büyük bölgesel planlar başlatılmıştır. Bu çerçevede Fransa da kurulan ajanslardan biri de Alsace kalkınma ajansı olmuştur. Ajansın temel işlevi; bölgeye yatırımcı çekmek, şirketler ve resmi kurumlar arasındaki sorunları tek elden hızla çözmek ve böylece bölgesel kalkınmaya hız kazandırmaktır. Ajansın bünyesinde verilen hizmetler ücretsizdir ve ticari sırlar gizli tutulmaktadır. Bu hizmetler:

- Alsace Bölgede yapılacak kalkınma ve yatırım projelerine yardımcı olmak,
- Alsace'lı firmalara, uluslararası ilerlemelerinde destek sağlamak,
- Bölgesel çaplı aktörlerin uluslararası kamu piyasasına ulaşımını kolaylaştırmak,
- Yeni teknolojileri desteklemek ve teknolojik ilerlemelere destek olmak,
- Yukarı Rhin Bölgesi'nde sınır ötesi işbirliğini geliştirmek,
- Alsace Bölgesi ve yatırım teşvikleri hakkında bilgi vermek,
- Bir projenin başlangıç noktasından gelişimine kadar takip etmek ve projeye destek vermek.

Avrupa'nın tam ortasında yer alan Alsace, yarım asır önce fazla gelişmemiş bir bölge iken bugün Paris'ten sonra Fransa'nın en gelişmiş bölgesidir. Bu bölge dünyanın zengin ülkelerinden önemli yatırımlar çekmeyi başararak Fransa'nın en fazla yabancı sermaye çeken bölgesi konumuna gelmiştir. Fransa'nın diğer bölgelerinde yatırımların payı %18 iken Alsace Bölgesinde %45'e yükselmiştir. Bölge her yıl Fransa'ya gelen yabancı sermayeden %15 pay almayı başarmıştır. Ayrıca Alsace, kaliteli iş gücü, büyüme dinamikleri, vasıflı iş gücü, rekabetçi fiyatlandırma ve mükemmel nakliye alt yapısı ile öne çıkmıştır.

2.3.2.3. İtalya

1970'de yapılan yasayla, ortakları belediyeler, bölgesel yönetim, ticaret ve sanayi odaları ve üniversiteler olan çeşitli kalkınma ajanslarının oluşturulmasına zemin hazırlanmıştır. AB Yapısal Fonları'ndan verimli ve etkin bir şekilde faydalanmak için 1990'larda yeni bir yapılanma çalışmaları başlamış ve ulusal

kalkınma ajansları kurulmuştur. Bunlardan biri de Emilia Romagna Bölgesel Kalkınma Ajansı (ERVET- Ente Regionale per la Valorizzazione Economica del Territorio)'dır.¹²³

ERVET, 1974 yılında Emilia Romagna'da, İtalya'nın ve Avrupa'nın en gelişmiş bölgesi olan, kurulan ve faaliyetlerini sürdüren bölgesel kalkınma ajansıdır. ERVET, bölge idaresine bağlı bir kamu idaresi niteliğinde kurulmuş olup, sonraki yıllarda bölgesel kalkınma ajansı olmuştur. ERVET'in bütçesinin %58'i bölgesel hükümet, %19'u AB programları ve fonlarından, geriye kalan kısmı ise girişimci birlikleri, odalar ve kredi bankaları tarafından karşılanmaktadır. Kuruluşundan bu yana önemli değişimler yaşayan ERVET, son yılların verilerine göre on adet hizmet merkezi ve bir adet koordinatörlükten oluşmaktadır. On adet hizmet merkezini sıralamak gerekirse; teknolojik kalkınma merkezi, seramik sanayisini güçlendirme merkezi, ayakkabı sektörünü güçlendirme merkezi, kalite kontrol merkezi, tarım araçlarına yönelik makine merkezi, giyim ve tekstil KOBİ'lerine destek merkezi, otomasyon sektörünü kalkındırma merkezi, inşaat sektörü merkezi, tarım ve gıda sektörü merkezi ve son olarak diğer yerel ajansların çalışmalarını izleme merkezidir.¹²⁴

2.3.2.4 Almanya

Almanya da federal bir ülkedir ve bölgelerin ekonomik gelişmesinden federe devletler ve federal devletler birlikte sorumludur. Bu işbirliği çerçevesinde düzenli bölgesel gelişme, bölgenin rekabet gücünün geliştirilmesi, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması ve toplu ekonomik gelişmenin sağlanması hedeflenmektedir. Almanya'daki ajanslar, AB ve üyesindeki ajanslara göre farklılıklar göstermektedir. Ayrıca ajanslar bölgedeki finans kuruluşları ve yatırım bankalarıyla da sıkı bir işbirliğindedir. Almanya'da kurulan ajanslardan en önemli olanı 1984 yılında kurulan Ekonomik ve Bilimsel İşbirliği Ajansı (GZW- Wirtschaftliche und Wissenschaftliche Zusammenarbeit Agentur) Almanya'nın başkenti Stuttgart Baden-Württemberg eyaletinde kurulmuştur.¹²⁵

¹²³ Pınar Özen, **Bölge Kalkınma Ajansları**, TEPAV, Ankara, 2005, s.14

¹²⁴ Özen, a.g.e., 2005, s.16

¹²⁵ Çağkan Aydoğdu, **Avrupa'da Kalkınma Ajansları**, İzmir Kalkınma Ajansı Yayınları, İzmir, 2008, s.28-30

GZW'nin görevleri aşağıdaki gibi sıralanabilir¹²⁶:

- ❖ Eyaletteki firmaların yurtdışı piyasalarına açılmasını desteklemek,
- ❖ Eyalette yeni olarak kurulması düşünülen firmalara destek sağlamak,
- ❖ Mesleki eğitimle profesyonel iş imkanlarına destek sağlamak,
- ❖ Eyalette kurulabilecek yeni yatırımcıların gerekli ihtiyaçlarına destek sağlamak.

---

¹²⁶ Ildırrar, a.g.e., 2004, s.132

BÖLÜM III

TÜRKİYE’DE BÖLGESEL KALKINMA PLANLARI VE KALKINMA AJANSLARI

3.1. Türkiye’de Bölgesel Planlama Süreci

3.1.1. Planlı Dönem Öncesi

Planlı dönem öncesi farklı politikaların uygulandığı dönem olarak dikkat çekmektedir. Politikaların değişmesinde dünyada yaşanan gelişmeler, 1929 Ekonomik Buhranı, uygulamalardan beklenen sonuçların alınmaması ve yaşanan siyasi değişimler öne çıkmaktadır. Söz konusu dönemde, 1923 – 1932 döneminde, özel sektörün kalkınmada öne çıktığı liberal dönem yaşanırken, 1929 Ekonomik Buhranı sonrası devletçilik anlayışının öne çıktığı bir dönem yaşanmıştır. 1950 yılında Demokrat Parti’nin iktidarı ile birlikte Cumhuriyet’in ikinci liberal ekonomi anlayışına sahip dönem başlamıştır. Bu süreçte 1960’larda planlı döneme geçinceye kadar hakim olmuştur. Bu dönem, esas olarak üç dönemden oluşsa da 1923-1950 dönemi ve 1950-1960 dönemi olarak ele alınmıştır.¹²⁷

3.1.1.1. 1923-1950 Devletçilik Dönemi

Bu dönem, ülke ekonomisinin ayağa kaldırılmaya çalışıldığı, kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için sanayileşmenin temellerinin atılması gerektiğinin ve en kısa sürede uygulanacak politikalardan sonuç alınması yaklaşımlarının benimsendiği yıllar olmuştur. Bu dönemde, Türkiye’nin dünya ekonomisinde hammadde ihracatçısı konumunda olduğu, ticaret ve tarımda sermaye birikimine dönük gelişmelere, iç pazarın bütünleştirilmesini hedefleyen ekonomik politikaların uygulandığı ayrıca ülke sınırlarını koruma amacıyla yapılan iç ve dış politikaların hakim olduğu görülmektedir.¹²⁸

17 Şubat - 4 Mart 1923 yılında gerçekleştirilen İzmir İktisat Kongresi’nde verilen kararlar genç Cumhuriyet’in ilk yıllarında izleyeceği politikaların liberal yönde olacağını göstermiştir. İzmir İktisat Kongresi’ne katılan temsilciler arasında özel sektör temsilcilerinin yoğunlukta olması dolayısıyla, özel sektörü teşvik edici politikaların benimsenmesi gerekliliği öne çıkmıştır. Bu yıllarda Ankara’nın başkent

¹²⁷ Bayramoğlu, Sonay, “Türkiye’de Bölgesel Politikaların Gelişimi”, ss.35-120, **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir? Ne Değildir?**, Menaf Turan(Der.), Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005, s.43

¹²⁸ A.g.e, Sonay B., 2005, s.43

ilan edilmesi, ülkemizde bölgelerarası gelişmiş farklarının azaltılmasında büyük önem taşımaktadır. Başkent Ankara, Anadolu'nun tam ortasında, idari merkez olmanın avantajıyla beraber giderek kalabalıklaşırken, İstanbul'a olan göçün sınırlı olsa önüne set çekecektir. 1927'de Teşvik-i Sanayi Kanunu'nu ile özel sektörün ilerlemesine uygun ortam sağlanırken, yatırımların bölgeler arasında eşit ve adaletli dağılımı ile ilgili herhangi bir şeye yer verilmemiştir.¹²⁹

1929 yılında başlayan Büyük Buhran, iktisadi politikanın yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacını doğurmuş; tüm dünyada uygulaması görüldüğü gibi Türkiye'de de devletçi, korumacı ve müdahaleci politikalar ön plana çıkmıştır. Bu dönemde kapalı bir ekonomi politikası uygulanmış ve temel hedef, ulusal bir ekonomi oluşturabilmek için sanayi yatırımları ve kamu hizmetlerinin yeniden dağıtılması olmuştur.¹³⁰ 1930'lu yıllarda Türkiye'de Beş Yıllık Sanayi Planları hazırlanmıştır (Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1933-1938 ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1938-1944). Bu planlar eldeki kıt kaynaklarla halkın ihtiyaçlarının en iyi biçimde karşılanmasına yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu iki planında temel hedefi Türkiye'de hammaddesi bulunmasına rağmen ithal edilen ürünlerin üretiminin Türkiye'de yapılmasını sağlamaktır. Bu hedef doğrultusunda iplik, dokuma ve tekstil fabrikaları kurulmuş, özel girişim olarak devlet teşviki sağlanarak ve bazı çiftçilerin de katılımıyla Eskişehir ve Alpullu gibi bazı şeker fabrikaları kurulmuştur.¹³¹

I.Beş Yıllık Sanayi Planı ana hatları ile uygulanmış olsa bile II. Beş Yıllık Sanayi Planı II. Dünya Savaşının çıkması ile geçerliliğini yitirmiş ve kısa süreli planlı dönemin sonu olmuştur. Yalnız bu dönemde yapılan demir-çelik, şeker, çimento ve tekstil fabrikaları halen faaliyetlerini sürdürmektedir. Sanayi planlarında sınai kuruluşların ülke alanı içinde hangi kıstaslara göre dağıtılacağı belirtilmemiş, yer seçimi kararlarında iktisadilik dışında farklı etmenlerin de rol oynayabileceği belirtilmiştir. Bu planlarda bölgesel kalkınma ile ilgili ilkelere yer verilmemiş, ancak yatırımların yurt düzeyinde yayılması öngörülmüştür. Bu politika ile kıyı şeridinde göre veya İstanbul ve İzmir gibi dışşallıktan faydalanılabilecek yerler yerine daha yüksek maliyetli üretim göz önüne alınarak Anadolu'nun iç kısımlarına ve Doğu Anadolu'ya doğru İktisadi Devlet Teşekküllerine ait fabrikalar kurulmuştur. Özel

¹²⁹ Dinler, a.g.e., 2008, s.178-179.

¹³⁰ Ali Coşkun, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türkiye Ekonomisi", **Atatürkçü Düşünce Dergisi**, Sayı:4, ss.72-77, Ankara, Kasım 2003, s. 75

¹³¹ Hasan Sabır, "Atatürk'ün Ekonomi Anlayışı", **Sayıştay Dergisi**, Sayı:62, ss.3-19, Ankara, Temmuz-Eylül 2006, s.12

sektör için kuruluş yeri sınırlandırılması getirilmiş ise de, bu uygulamadan başarı sağlanamamıştır.¹³²

1930 sonrası doğan ihtiyaçlara karşılık Devlet Sanayi Ofisi, Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası ve Merkez Bankası kurulmuş bunların ardından da Türk Parasını Koruma Kanunu kabul edilmiştir. Korumacılık uygulamaları, ihracatın denetlenmesi ve İthalata kota konulması ile ilgili çıkan kanunla başlamıştır. Son yıllarda sanayinin öneminin artması üzerine 1930 yılı 22 Nisan'ında Ankara Sanayi Kongresi düzenlenmiştir. 1932 yılında ekonomik düzende devlet denetimini fazlaştıran kanunlar çıkarılmıştır. 1933'da, Türkiye Sanayi Kredi Bankası ve Devlet Sanayi Ofisi kaldırılmış ve sanayi planının uygulanması için Sümerbank kurulmuştur. 1933'de faiz oranlarını ilk kez devlet belirlemeye başlamıştır.¹³³

1950 yılında özel sektörü teşvik edeceğini ve hatta devlete ait iktisadi devlet teşekküllerinin özel sektöre devredileceğini ileri sürerek devletçilik karşısında liberal ekonomi politikalarını izleyeceğini belirten Demokrat Parti iktidara gelmiştir. Ancak iktisadi devlet teşekküllerinin özel sektöre devredilmemiş, aksine yeni kamu teşebbüsleri kurulmuş ve söz konusu teşebbüsler iktisadi analizlerden öte ülke içerisinde yayılma politikası dikkate alınarak dağıtılmıştır. Söz konusu yayılma politikasının hedefi bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasından çok siyasi kaygılar olarak ortaya çıkmıştır.¹³⁴

3.1.1.2. 1950-1960 Liberal Dönem

Türkiye'de 1950-1960 dönemi, liberal ekonominin tanındığı denendiği ve deneyimlerin kazanıldığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde, devletin geri kalmış bölgeleri geliştirmek için bilinçli bir politika izlediği söylenemez. Bununla birlikte, kamu yatırımlarının büyük kısmı büyük yerleşim yerlerinin dışına kaydırılarak genel bir kalkınma amaçlanmıştır.¹³⁵

1957 yılında Bayındırlık Bakanlığı tarafından Yapı ve İmar Reisliği'ne bağlı bir Bölge Planlama Fen Kurulu Müdürlüğü kurulmuştur. 9 Mayıs 1958 tarih ve 7116 sayılı kanunla bölge imar planlarının hazırlama yetkisi İmar ve İskan Bakanlığı'na

---

¹³² Ahmet Öztürk, Mehmet Aslanoğlu, **Ekonomik Planlama**, Ekin Kitabevi, Bursa, 1995, s.182-186

¹³³ Coşkun, a.g.e., 2003, s.77

¹³⁴ Gülen Elmas Arslan, "Türkiye'de Bölgesel Politikalar, Yeni Uygulama Ve Öneriler", **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yorum Bülteni**, ss.2-5, Ankara, 2005, s.3

¹³⁵ Mustafa E. Erkal, **Bölgelerarası Dengesizlik ve Doğu Kalkınması**, Şamil Yayınları, İstanbul, 1978, s.58

verilmiş ve Bakanlık bünyesinde Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1960 yılında Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü, Bölge Planlama Dairesi Başkanlığı olarak örgütlenmiş ve bölge planlaması uygulaması başlatılmıştır. Fiziki bölgesel Zonguldak, Doğu Marmara, Ege İç Anadolu, Çukurova ve Keban bölgeleri için planlama çalışmaları sadece planlama aşamasında kalmıştır.

1950-1960 arasında liberal döneminde, sanayileşmede ve sınai yatırımların dağılımında bir ulusal plana yer verilmemiştir. Kamu sınai yatırımlarının illere ve ilçelere götürülmesinde birinci derecede üretim faktörlerini dikkate almak yerine siyasal tercihleri dikkate almıştır. Dolayısıyla ülkenin hızlı kalkınması veya kaynakların etkin kullanılması açısından kamunun bir faydası olamamıştır. Özel kesimin ağırlık ve öncelik kazandığı bu dönemde firmalar, yer seçiminde dışsal ekonomileri göz önünde bulundurarak İstanbul ve İzmir çevresini tercih etmişlerdir. Bu dönemin sonunda, Türkiye’de bölgeler arasındaki fark daha da artmıştır.¹³⁶

Bu dönemde, Türkiye dağınık bir şantiye görünümüne hakimdir. Keza tarımsal destekleme politikaları ile tarım kesiminin güçlendiği, iç pazarın geliştiği sonuçta piyasa ekonomisinin gelişmesine ve güçlenmesine imkan verdiği bir dönem olmuştur. Bu dönemin en önemli özelliklerinden biri de yapılan altyapı yatırımlarıdır. Önemli su, karayolları, liman, enerji projeleri bu dönemin ürünleridir. Bunlar¹³⁷:

- 1950’de 20 milyon 900 bin olan Türkiye’nin nüfusu, 1960 yılında 27 milyon 700 bine ulaşmıştır.
- Ülke’nin Milli Geliri 1950 yılında cari fiyatlarla 10 milyar 384 milyon TL iken, 1960’da 48 milyar 963 milyon TL’ye çıkmıştır.
- 1950 yılında 737 milyon kw/saat olan elektrik enerji üretimi, 1960 yılında 2 milyar 815 milyon kw/saate yükselmiştir.
- İskenderun, Mersin, Salıpazarı, Giresun, Trabzon, Haydarpaşa ve Samsun limanları yapılarak hizmete girmiştir.
- 1950-1960 arası asfalt yollar 17 bin 465 km’den 40 bin 800 km’ye yükselirken, karayolları üzerine de 1.323 köprü yapılmıştır.

¹³⁶ Erdinç Tokgöz, ‘‘Türkiye’nin Kalkınmasında Bölgesel Dengesizlikler ve Güneydoğu Anadolu Projesi’’, **Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:3, Sayı1-2, Ankara, 1985, s.396

¹³⁷ Erdal Arslan, **Kalkınma Ajansları Ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya, 2010, s.76-77

- Kamu yatırımları 1950 yılında 327 milyon lira iken 1960 yılına gelindiğinde ise 4 milyar 30 milyona yükselmiştir.
- Tekstil sanayinde mevcut tezgah sayısı 6.316'dan 18.257'ye ulaşmıştır.
- Özel yatırımlar 673 milyon liradan 3 milyar 749 milyon liraya çıkmıştır.

1960 yılları Türkiye'de bölgesel planların yapılması gerekliliğini ön plana çıkararak, planlı kalkınma fikrine temel zemini oluşturmuştur. 1960'lı yıllar ile başlayacak olan planlı dönemde planlama görevi DPT'ye verilmiştir.

3.1.2. Planlı Dönem

1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması ve ardından 1963 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulanmaya konulmasıyla Türkiye'nin planlı kalkınma dönemi başlamıştır. İlk dönemlerde ithal ikameci, kapalı bir ekonomik politikası takip edilmiştir. Planlı dönem öncesinde bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasına ilişkin çalışmalarda başarıya ulaşılamamış ancak ilk plan döneminden itibaren bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasına ilişkin arayışlara girişilmeye başlanmıştır.¹³⁸

3.1.2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Bu planı önemli kılan içerisinde Bölge Planlaması ve Kalkınması için özel bir bölüm ayrılmış olmasıdır. Bu bölümde, ana ilkeler ve bölge politikasının hedefleri belirlendikten sonra bölgesel bir ayırım yapılarak ayrıntılı bir düzenlemeye gidilmiştir. Bu başlıktaki ana ilkeler ve metotlar şu şekilde sıralanabilir¹³⁹:

- Milli Plan çalışmalarının temeli birtakım çalışma kollarına bağlıdır.
- Bu çalışmalarla yapılacak olan uygulamaların bölgelere dağılışı bakımından yapılacak incelemelerle, tamamlanması gerekmektedir.
- Bölgeler açısından uygulanacak unsurlarla konunun tamamlanması çok amaçlı bölge planlamasıyla mümkün olmaktadır.
- Bu plan, kalkınmanın bölgeler arasında dengesizlikleri önleyici olması açısından; şehirleşme ve nüfus problemlerini çözümlenmeyi, kamu hizmetlerinin gelir dağılımını düzenlemeyi, gelişmeye potansiyeli olan bölgelerin gelişmesini sağlayıcı kaynaklarını ön plana çıkarmayı hedeflemektedir.

---

¹³⁸ MGK, a.g.e., 1993, s.89

¹³⁹ MGK, a.g.e., 1993, s.89

Bölge politikasının uygulamasındaki araçlar “Plan Hedefleri ve Stratejisi”nde gösterilmiştir. Bu uygulamaya göre, coğrafi dağılımda ve yatırımların yapılmasında bölgeler arasında dengeli bir kalkınmanın esasları göz önünde bulundurulacaktır. Geri kalmış bölgelerde gelişme potansiyeli yüksek sektörler belirlenerek diğer bölgelerdeki sektörlerle kıyaslanması sonucunda oluşacak duruma göre, bölge içinde sıralamaya gitme ilkesi benimsenecektir. Hedef yılda %7 büyüme olduğundan, bölgeler arası iktisadi yatırımların paylaşımı da bu büyümeyi destekleyici nitelikte olacaktır. Dolayısıyla, iktisadi yatırımlar büyüme hızını olumsuz etkilemediği sürece geri kalmış bölgelere yapılabilecektir. Geri kalmış bölgelerin geliştirilmesi için devlet destekli yapılan çalışmaların yanı sıra, geri kalmış bölgelerde bulunan müteşebbislerin ve mahalli sermayenin dış bölgelere kaymasını önlemek ve hatta özellikle diğer gelişmiş bölgelerden müteşebbis ve sermaye desteği sağlamaya çalışılmaktadır. Bu noktada alınan tedbirler özellikle bu bölgelerde özel sektör eliyle kurulabilecek tesislerin kuruluş ve imalat maliyetlerini düşürmeye yönelik olacaktır. Bu amaç doğrultusunda, bazı az gelişmiş bölgelerde sanayi sitelerinin kuruluşu ve kurulacağı yer bakımından ucuz kuruluş yeri, enerji ve kredi imkanları için bazı vergi indirimleri sağlanacaktır. Plan dahilinde kalkınmanın, bölgeler arası dengesizlikleri önleyici bir yönde olması, aşırı şehirleşme ve nüfus problemlerinin çözülmesi, kamu hizmetlerinin gelir paylaşımının düzeltici biçimde dağılmasını ve özellikle az gelişmiş bölgedeki potansiyel kaynaklara destek sağlama amacı taşımaktadır.¹⁴⁰

Bölgeler arasında bir ayırım yapılmış ve dört bölge oluşturulmuştur. Bunlar¹⁴¹:

1. Potansiyel Gelişme Bölgeleri; çeşitli sektörlerin bölgeler bakımından karşılaştırılması sonucu, üstünlük gösteren sektörlerin tespit edilmesiyle, bu sektörler bölge kalkınmasının dinamiğini oluşturacaktır. Bu bölgeler için yatırım projeleri hazırlanacaktır. Bölgenin üstün ve başta gelen sektörleriyle ilgili projeler milli planın ihtiyaçları ile bağdaştırılacak ve plan hedeflerine uygun yatırım programı hazırlanacaktır. Bu dönemde, Keban projesi için ön çalışma ve etüt safhasında plan ve programlara yer verilmiştir.
2. Doğu Marmara Bölgesinde sanayinin, Antalya Bölgesi’nde tarımın ve sanayinin, Zonguldak Bölgesi’nde sanayinin gelişmesini amaçlayan çalışmalar yapılmıştır.¹⁴²

¹⁴⁰ Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)(e), **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, 1963

¹⁴¹ MGK, a.g.e., 1993, s.90-91

3. Geri Kalmış Bölgeler; geri kalmış bölge olarak öncelikle Doğu ve Güneydoğu ele alınarak bu yönde çalışmalar yapılmalıdır. Kamu hizmetlerinin etkin bir biçimde işleyişinin sağlanması için, geri kalmış bölgeleri nitelikli işgücü gönderimi sağlanması ve bu işgücüne de özendirici destek uygulanması ve bölgedeki madenlerin değerlendirilmesini sağlamak için Keban Barajı Projesinin acilen hayata geçirilmesi öngörülmüştür.
4. Büyük Şehir Modelleri; Nüfusun ve Ekonomik faaliyetlerin büyük ölçüde toplandığı ve bunun sonucunda bir çok sosyal, ekonomik ve fiziki sorunlar teşkil eden bölgelerdir. Bu bölgelerin yanında yeni cazibe ve büyüme merkezleri ve sanayi tesisleri oluşturularak nüfusun ve ekonomik çalışmaların daha dengeli dağılımını sağlayacak araçların araştırılması da plan kapsamındadır.

Bu planın uygulanması neticesinde Türkiye ekonomisinde; sanayide yıllık % 12,3 gelişme hızı öngörülmüş fakat bu oran % 10,6 oranında gerçekleşmiştir. Tarım kesiminin büyük oranda hava şartlarına bağlı olması nedeniyle ve dış finansman kaynaklarının hedeflenen ölçüde gerçekleşmemiş olması beklenen % 7'lik büyüme oranının % 6,5 oranında gerçekleşmesine neden olmuştur.¹⁴³

3.1.2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (II. BYKP) 'de birinciden daha fazla ve açık bir şekilde sanayileşmeye ağırlık verilmiştir. Bu sanayileşme iki noktada önem kazanmıştır; ihraç malları sanayi ile ithal malları ikame sanayinin geliştirilmesidir. II. BYKP, gelir dağılımı konusunda ve kaynakların kullanılmasında halkın adaletli bir fırsat eşitliği ilkesine uygun bir biçimde katılmasını sağlamıştır. Ayrıca fiyat istikrarı ikinci planın temel konularından birisi olmuş ve kentleşme olgusu da özendirici bir biçimde ele alınmıştır. II. BYKP'yi diğer planlardan başarılı klan en önemli nokta Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM) yüksek bir katılım oranı tarafından tartışılmış ve bir proje planı şeklinde ele alınmış olmasıdır.¹⁴⁴

Planda; büyüme merkezlerinin tespiti, devlet yatırımlarının bu merkezlerde yoğunlaştırılması ve altyapısının tamamlanarak özel sektör yatırımlarının da bu

---

¹⁴² DPT(e), a.g.e., 1963, s.476

¹⁴³ DPT(e), a.g.e., 1963, s.475

¹⁴⁴ Tefik Çavdar, **Türkiye'de Liberalizm**, İmge Kitabevi, Ankara, 1992, s.223

bölgelere çekilmesi uygun görülmüştür. Vergi indirimine ek olarak, organize sanayi bölgelerinin oluşturulması ve kredi imkanlarının artırılması hedeflenmiştir.¹⁴⁵

Birinci plandaki gibi, halkın eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve örgütlenmesi için Toplum Kalkınması yöntemi benimsenmiştir. Kırsal kesimin kalkındırılması ve artacak gelirden pay alabilmeleri için tarımda çalışan nüfusun tarım dışındaki sektörlere yönlendirilmesi hedeflenmiş; Toprak ve Tarım Reformu Ön Tedbirler Kanunu bu dönemde kabul edilmiştir. İlk kez bu plan döneminde köykent ve tarım kent gibi kırsal yerleşmeyle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bununla beraber, Toplum Kalkınması Enstitüsü kurulması planlanmış fakat uygulamaya girememiştir.¹⁴⁶

1972 yılında Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) Dairesi kurulmuş, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki iller KÖY kapsamına alınmıştır. Her yıl KÖY kapsamındaki iller yeniden belirlenmiş ve bu yörelere özel girişimi teşvik etmek amacıyla uygulanacak teşvik tedbirleri, yıllık programlarda belirlenerek uygulanmaya çalışılmıştır.¹⁴⁷

Geri kalmış yörelere yatırım yapacak sanayicilerden gelir vergisi yasasına göre yararlanmakta oldukları yatırım indirimi kolaylığı bu dönemde de sürdürülmüştür. Yatırım indiriminden yararlanacak illerin sayısı 1968'de 22 iken, 1980 yılına kadar 40'a çıkmış, 1981 yılında ise tekrar 25'e inmiştir, sonraki dönemde ise sayıları sürekli değişmiştir. Hemen hepsinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer alan bu illerin sayılarının artırılıp azaltılmasında nesnel ya da rasyonel kriterlerden çok güçlü politikacıların, kendi seçim bölgelerini bu listeye sokturarak, özendirici kolaylıklardan yararlanmaya çalıştıkları dikkat çekmiştir.¹⁴⁸

3.1.2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Üçüncü planda bölgesel planlama ve kalkınma yaklaşımı diğer planlara göre daha yüzeysel kalmıştır. Bu yüzeyselliğin temelinde; bölgeler arasındaki gelişmişlik seviyelerini en kısa zamanda gidermek, ekonomik açıdan etkinliği olmayan kaynak dağılımına neden olacak, genel ekonomik kalkınmışlık ve sermaye birikimi seviyelerinin gerileyeceği düşüncesi hakimdir. Bu çalışmada, ulusal düzeydeki

¹⁴⁵ Ömer Bilen, **Bölgesel ve Yerel Kalkınmada Kullanılabilecek Finansal Sistemler Aracı Kurumlar ve Türkiye İçin Önermeler**, Uzmanlık Tezi, DPT Yayınları, Ankara, 2003, s.19

¹⁴⁶ Zühre Çelik, "Planlı Dönemde Türkiye'deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme", **TMMOB Planlama Dergisi**, Sayı:2005/2, ss.61-71, İstanbul, 2005, s.61-62

¹⁴⁷ Nisfet Uzay, **Bölgesel Farklarının Giderilmesi Ve Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005, s.101

¹⁴⁸ Keleş, a.g.e., 2010, s.273

yatırımlara ekonomik ölçütler temel alınarak yer belirlenmesi istenmiştir. Bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırılmasıyla ilgili yapılan varsayımda ise; uzun dönemde, yerel yönetimlerin etkin çalışmasıyla bölge kaynaklarının harekete geçirilerek çözüme ulaşacağı fikri ağır basmaktadır. Bu düşünceye göre planda sadece Kalkınmada Öncelikli Yörelere ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.¹⁴⁹

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (III. BYKP) 15 yıllık bir perspektif olarak hazırlanan sürecin 3. kısmını oluşturmaktadır. 1963’de imzalanan Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasındaki ortaklık anlaşmasının 1973 yılında kanunen yürürlüğe girmesiyle, gümrük indirimlerinin uygulanması ve geçen 10 yıllık süre içerisinde varılan sonuçlar ve karşılaşılan sorunlar ve özellikle sanayi sektöründe hedeflenen artış hızının gerçekleştirilememesi, yapısal değişikliği gerekli hale getirmiştir. Bu nedenle plan, 15 yıllık bir perspektif çerçevesinde değil yeniden yapılan 22 yılı kapsayan yeni bir stratejinin ilk kısmında yer almaktadır. Toplam tüketimdeki artışların plan dönemleri boyunca hızlanması 1972 – 1987 yılları arasında ortalama % 7,5 1987 – 1995 yılları arasında ise ortalama % 9,3 artması öngörülmüştür. 22 yıllık perspektife göre ise toplam tüketim yılda ortalama % 8,1 artacaktır. Bu değerler I. ve II. Kalkınma döneminde sağlanan ortalama % 6,2’lik artışın üzerindedir.¹⁵⁰

1973-74 yıllarında dört kat artan petrol fiyatları Türkiye’yi derinden etkilemiştir. Ekonomik büyüme hızı, yaşanan bu artışın yarattığı şok etkisi ile önce yavaşlama eğilimine girmiştir. Büyüme hızını artırmak için ilk etapta genişletici politikalar izlenmiştir. Bununla kamu sektörü yatırımları yüksek oranda büyüme göstermiştir. Ancak tüketim sınırlanamadığından % 8’lik bir büyüme sağlanmasına rağmen istikrarsızlığın önüne geçilememiştir.

III. Plan Döneminde, bölge planlaması çalışmalarının geniş ölçüde zayıfladığı görülmektedir. Uygulamada, Bayındırlık ve İskan Bakanlığının ilgili birimi daha çok turistik yörelere ve kıyıların çevre düzeni planlarıyla, anakent alanları üzerindeki çalışmalarına ağırlık vermiştir. DPT ise, KÖY’lerin özendirici önlemlerle yatırımlardan pay almasından öteye geçememiştir.¹⁵¹

---

¹⁴⁹ Özyücel, a.g.e., 2008, s.16

¹⁵⁰ DPT (f), **Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı**, 1972, s.141

¹⁵¹ MGK, a.g.e., 1993, s.98

3.1.2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1978-1983)

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında (IV. BYKP) önceki uygulamalar eleştirilerek bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltıcı politikaların başarılı olmadıkları belirtilmiş olmasına rağmen III. BYKP’da benimsenen KÖY görüşü sürdürülmüş ve Güney ve Doğu Anadolu’nun kalkınmasının sağlanması için bu görüş çerçevesinde öneriler geliştirilmiştir. Yapılan eleştirilere rağmen çözüm sunacak politikalar benimsenememiştir.¹⁵²

Ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar yüzünden ancak bir yıl sonra uygulamaya konulmuş olan plan, ödemeler bilançosu açıklarının ve yüksek enflasyonun yaşandığı bu dönemde; kamu kesiminde yoğun sanayileşme stratejisi benimsenmiş, ödemeler bilançosu açıklarını gidererek kendi kendine yetebilen bir ekonomiyi hedef almıştır.¹⁵³

Bu dönemde çıkarılan üç kanun ile KÖY ’lere uygulanan teşvikler daha cazip hale getirilmiştir. Bu kanunlardan birincisi, bu yörelerde çalışanların ücretlerinde özel yatırım indirimi yapılması ve yatırımlarda uygulanacak olan vergi indirim oranının %100’e kadar arttırılmasının Bakanlar Kuruluna bırakılması, ikinci kanun; KÖY’ lere yapılacak inşaatlara yönelik olarak konulan vergi, resim, harç muafiyeti olarak belirlenmiştir. Üçüncü kanunda ise yine ilk iki kanunda olduğu gibi KÖY’ lere uygulanan teşvikler cazip hale getirilmiştir. Bu kanun ise; kamu ortaklığı fonundaki paranın en az onda birinin KÖY ’lere harcanması zorunluluğu ile ilgilidir.¹⁵⁴

KÖY’lerle ilgili olarak, Doğu ve Güneydoğuya özel bir ağırlık veren plan, bu bölgelerde büyük yatırım projelerine öncelik verilmesinden, doğunun tarım ve hayvancılık potansiyelinden yararlanılmasından, üretken kamu yatırımlarından, az gelişmiş bölgelere düşen payın ulusal ekonomiye katkıda bulunacak sürükleyici odakların oluşturulmasından söz etmektedir. Az gelişmiş bölgelere bölgesel nitelikte yapılacak toplam yatırımlardan düşecek payın ülke ortalamasından % 10 kadar daha yüksek tutulması gereğine bu planda yer verilmiştir. Ancak planın uygulaması değerlendirildiğinde toplam yatırımların dağılımında az gelişmiş yörelere ağırlık verildiğini gösteren bir veri bulunmamaktadır.

¹⁵² Dinler, a.g.e., 2008, s.191

¹⁵³ Abdullah Takım, ‘‘Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları’’, **Maliye Dergisi**, Sayı:160, ss.154-176, Ankara, Ocak-Haziran 2011, s.157

¹⁵⁴ Uzay, a.g.e., 2005, s.101-102

Ayrıca planda teşvik sisteminin bölgeler için farklılaştırılmasının sanayinin gelişimi açısından önemine değinilmiştir. Sanayi, hizmetler ve altyapıda ülkede dağılım politikalarının saptanması, bu tesislerin kurulum yeri seçim kararlarında, yerel yatırım girişimlerinin yönlendirilmesi ve özendirilmesinde DPT'nin gerekli kurumsal yapıyı oluşturması ve mekan boyutunda değerlendirmesi ve özendirme sisteminin, mal ve mekân bazında kademelendirilerek bölgeler için farklılaştırılması planlanmıştır.

3.1.2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Kalkınmada Öncelikli Yörelere kalkınmasının sağlanarak diğer bölgelerle arasındaki gelişmişlik farklılıklarının zaman içinde giderilmesi bölgesel planlama başlığının temel hedefi olarak belirlenmiştir.

Kalkınmada Öncelikli Yörelere politikası kapsamında ele alınan ilke ve politikalar ise şöyledir¹⁵⁵:

- Kalkınmada Öncelikli Yörelere desteklenecek sanayilerin, bölgedeki mevcut ve potansiyel kaynaklar dikkate alınarak ve bölgelerin gelişmesinin itici gücü olacak şekilde belirlenmesi,
- Kalkınmada Öncelikli Yörelere büyük ölçekli yatırımların yanı sıra küçük ölçekli yatırımların da teşvik edilmesi,
- Teşvik tedbirlerinin sektörler ve öncelikli il grupları itibarıyla farklı miktar ve kapsamda uygulanması.

V. BYKP'de bölgelerin saptanmasında idari sınırlardan bağımsız bölge kavramı temel alınarak, yerleşim merkezlerinin çeşitli mevzularda ikili ilişkileri daha iyi olan bölgelerden “Fonksiyonel Bölgeler” meydana getirilmesi öngörülmüştür. DPT'ye göre 16 bölge belirlenmiştir. Bu dönemde öncelikle gelişmekte olan bölgelere dönük çalışmalar kamu sektöründe alt yapı hizmetlerinin geliştirilmesi konusunda yapılmıştır. Örneğin; hızla şehirleşen Çukurova Bölgesi'nin kentsel altyapı olanaklarını geliştirmek, mahalli idarelerin daha etkin hizmet vermelerini sağlamak amacıyla “Çukurova Metropolitan Bölgesi, Kentsel Gelişme Projesi”nin ilk aşaması başlatılmıştır. Plan dönemi sonunda Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)'nin yasal çerçevesi oluşturulmuştur. Bu doğrultuda 1985 yılında İmar Kanunu yürürlüğe

¹⁵⁵ DPT (g), **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, 1985, s.163-164

girmiş, bölge planlamasının oluşturulacak yer planlaması içindeki konumu hukuki olarak tanımlanmış ve plan yapma veya yaptırma görevi DPT'ye verilmiştir.¹⁵⁶

Bu planda Sosyal Hedef ve Politikalar başlığının dördüncü bölümünde, bölge merkezlerinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı bir Proje Ofisi kurulması, bu birimin yatırım konularının seçiminde ve fizibilite projelerinin hazırlanmasında girişimciye yardımcı olması önerilmiştir.

3.1.2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)

Beşinci Plan'da olduğundan biraz daha fazla bölgesel kalkınma ve planlamaya önem verilmiştir. Bu planda, yerleşim merkezlerinin kademelendirilmesinde bir denge sağlamak ve çok gelişmiş bölgelerdeki nüfus ve sanayi yoğunluğu azaltmak gündeme gelmektedir. Bu kademelendirmenin metropol altı merkezler, orta büyüklükteki merkezler, az gelişmiş bölgelerin merkezi nitelik taşıyan yerleri ve kırsal yerleşim birimleri olarak nitelendirilmesi ön görülmüştür.¹⁵⁷

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi diğer plan dönemlerinden bazı özelliklerince ayrılmış durumdadır. Bunlardan birincisi pek de gerçekçi olmayan sanayinin, bölgeler arasında daha dengeli dağılmasını sağlamak amacıyla, Örgütlü (Polarize) sanayi bölgeleri oluşturulmasına bel bağlanmış görünmesi, 6. planın gerçekçi olmayan bir yaklaşımdır. Ayrıca bölgesel kalkınma politikalarının saptanması ve uygulanması sonrasında, Avrupa Topluluğu'nun bölgesel politikalarının dikkate alınması gereğine planda yer verilmiştir.¹⁵⁸

Kalkınmada Öncelikli Yörelerde (KÖY) bölge ve alt bölge bazında planlar yapılacaktır. Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) sorunlarına çözüm teklifleri geliştirmek için bölgedeki üniversitenin sorumluluğunda bir Araştırma Enstitüsü kurulması planlanmıştır. Kamu personelinin ücret, istihdam edilmesi ve yer değişikliklerine ilişkin mevzuatın gözden geçirileceği ve geliştirileceği, özel sektörü KÖY'e yönlendirmek amacıyla teşviklere devam edileceği ve gerektiği durumlarda bu teşviklerin geliştirileceği belirtilmiştir. Sınır ticaretinin geliştirilmesine önem verileceği ve KÖY'de potansiyel kaynakların harekete geçirilmesi için DPT

---

¹⁵⁶ Özyücel, a.g.e., 2008, s.17

¹⁵⁷ MGK, a.g.e., 1993, s.123

¹⁵⁸ Keleş, a.g.e., 2010, s.279

bütçesinde yer alan Mali ve İktisadi Dengeleme ve Destekleme ödeneklerinin kullanılması, planın öncelikleri ve tercihleri çerçevesinde devam edilecektir.¹⁵⁹

3.1.2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)

VII. Planda Türkiye'nin AB ile gümrük birliği sürecine girmesiyle beraber küreselleşmenin faydalarından maksimum seviyede faydalanma olanağına sahip olduğu vurgulanmakta ve bu bağlamda eğitim ve haberleşme altyapısı başta olmak üzere ekonomik ve sosyal altyapıda, devletin ekonomideki duruşunda ve uygulama yapısında derin değişimlerin olması gerektiği belirtilmektedir.¹⁶⁰ Bu planın bölgeler arası dengesizliklerin azaltılmasının önemine geniş ve ayrıntılı şekilde yer vermiş olmasına rağmen çözüm önerilerini sıralayamadığından ötürü diğer planlardan bu yönü ile de farklılık gösterir. Yedinci planın uygulandığı yıllarda Birinci ve İkinci Plan dönemlerinde yapılan ancak uygulanmayan bölgesel gelişme proje ve planlarının hazırlanmasına yeniden başlanmış ve bu dönemlerdeki yaklaşımlardan farklı olarak bu plan ve projelerin uygulanmasına da geçilebilmiştir.¹⁶¹

Bu plan diğer planlara göre daha geniş konulara yer vermiş ve bölgesel gelişme konusundaki politikaların bütünlük içinde oluşturulmasını sağlamıştır. Diğer planlara göre bu planda sanayileşmeye de önem verilmiştir. Örneğin, sulu tarıma dayalı bölgelerde meyve-sebze ve katma değeri yüksek sınai bitkilerin yetiştirilmesi, hayvancılığın geliştirilmesi ve bunları işleyecek sanayilerin kurulması verilebilir. Bunun yanında GAP bölgesinde kentsel altyapı sorunlarının çözümlenmesi, organize sanayi bölgeleri ile küçük sanayi siteleri yapımına önem verilmesi gibi hedefler belirlenmiştir. Ayrıca planda Zonguldak ve Bartın illeri için gerekli alt yapı yatırımları, sektörel ve mekansal gelişme yerlerini belirleyecek ve yeni istihdam alanları önerecek bir Bölgesel Gelişme Projesi oluşturma çalışmalarının tamamlanarak bu plan döneminde uygulamaya geçilmesi vb. gibi hedefler belirlenmiştir.¹⁶²

Bu dönem içerisinde toplam 36 adet Organize Sanayi Bölgesi, GAP kapsamında 17 adet Küçük Sanayi Sitesi kurulmuştur. GAP kapsamında 7 adet baraj, 2 adet hidroelektrik santrali ve 10 adet sulama projesi tamamlanmıştır.

¹⁵⁹ DPT (h), **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, 1990, s.318

¹⁶⁰ DPT (ı), **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, 1995, s.2-3

¹⁶¹ Dinler, a.g.e., 2008, s.214

¹⁶² İsmail Sarıca(a), "Türkiye'de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Projeleri", **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:2001/1, ss.154-204, Antalya, 2001, s.160

3.1.2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)

Bu plan döneminde uygulanan bölge planlama çalışmaları hızlı bir şekilde sürdürülecektir. GAP Master Planının revizyon ve güncelleştirme çalışması ile, Güneydoğu Anadolu bölgesinin nüfussal, çevresel, toplumsal ve ekonomik koşullar dikkate alınarak 2010 yılı için yeni strateji ve hedefler ortaya konacaktır. GAP kapsamındaki sulama projelerine önem verilerek, GAP projesi dışında ayrıca DAP (Doğu Anadolu Projesi) 'nin de temel hedef ve stratejileri bu planda ortaya konacaktır. Bu plan dönemi DOKAP (Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı) ana planının birinci dönemini oluşturmakta olup, ana planın bu dönem içinde öngördüğü projelerin uygulanmaya konulmasını amaçlamıştır. Ayrıca Yeşil Irmak Havza Gelişim Projesi kapsamında bu bölgenin sorunları tespit edilerek ve bir Bölgesel Gelişme Ana Planı Çalışmasına başlanması kararlaştırılmıştır.

Türkiye ekonomisi Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planının (VIII. BYKP) temel yılı olan 2000 yılında % 7,4 oranında gelişmiş ancak 2001 krizi döneminde % 9,5 oranında daralmıştır. Krizin ardından kararlı bir biçimde uygulanan sıkı para ve maliye politikaları yardımıyla makro ekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik önemli ilerlemeler kaydedilmiş ve yüksek büyüme oranları görülmüştür. Netice de 2002-2005 döneminde GSYİH yıllık ortalama % 7,5 oranında büyümesi sonucunda, 2000 yılında kişi başına düşen milli gelir 2.879 dolar iken, 2005 yılında 5.042 dolara yükselmiştir. 2001-2005 döneminde ihracatın mühim derecede artmasına karşın, Yeni Türk Lirası(YTL)'nin değerlenmesi, özellikle Çin üretimi ucuz ürünlerin ithalatının yükselmesi, ihracatın ithalata bağımlılığının artması ve petrol fiyatlarındaki artışlar neticesinde dış ticaret dengesinde ciddi açıklar oluşmuştur. Bu durum neticesinde, 18,2 milyar dolara seviyesine gelen turizm gelirlerindeki artışa rağmen, cari açığın GSYİH'ye oranı giderek artmış ve 2005 yıl sonunda ise % 6,4'e ulaşmıştır. Ancak, kısa vadeli sermaye girişine ek olarak özellikle doğrudan yabancı sermaye girişindeki ve bankacılık dışı özel sektörün borçlanmasındaki artış neticesinde cari açığın finansmanının kalitesinde iyileşme görülmeye başlanmıştır. Netice itibarıyla 2005 yılında cari açığın % 42'si direkt olarak yabancı yatırım ile karşılanmıştır.¹⁶³

¹⁶³ DPT (i), **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, 2005, s.12-16

3.1.2.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)

Dokuzuncu kalkınma planının uygulamaya konulmadan önce Türkiye’de bölgesel politikalarda özellikle 1999 Helsinki süreciyle önemli adımlar atılmış, 2004-2006 yılları aralığında ön ulusal kalkınma planı hazırlanmış ve İİBS (NUTS -Avrupa Birliği İstatistikî Birim Sınıflandırılması) sistemi benimsenmiş, AB destekli kalkınma programı çerçevesinde Kalkınma Ajansları kurulmuştur. Bu nedenlerle dokuzuncu plan bir yıl süreyle uygulanamamış ancak 2007’de uygulamaya konulmuştur. İlerideki konularda kalkınma ajanslarına geçiş sürecine detaylıca değinilecektir.

IX. Kalkınma Planı AB’ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, istikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, bilgi toplumuna dönüşen bir Türkiye vizyonu çerçevesinde hazırlanmıştır. Bölgesel gelişme politikalarının merkezi düzeyde etkinleştirilerek, bölgesel gelişmenin yerel dinamiklere ve içsel potansiyele bağlı olarak sağlanması, yerel düzeyde kurumsal kapasitenin artırılmasına ve kırsal kalkınmanın hızlandırılmasına yönetmelik çalışmalarına ağırlık verileceği belirtilmiştir. Bölgesel gelişme politikasının merkezi düzeyde etkinleştirilmesi başlığı altında planlama hiyerarşisinin ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde planlama araç ve standartlarının belirleneceği ve birbirleriyle uyumlarının sağlanacağı, tüm planlarda yerindelik ilkesinin esas alınacağı ve bölgesel gelişme stratejisinin ulusal düzeyde hazırlanacağı belirtilmiştir.¹⁶⁴

Dokuzuncu Plan Döneminde Türkiye ekonomisini o yıllarda yaşanan konjonktürdeki gelişmeler ve akabinde gelişen kriz etkilemiştir. Küresel kriz sonucu oluşan belirsizlik ortamı ve güven ortamının olumsuz etkilenmesi yatırım ve tüketim kararlarının durmasına bu nedenle de ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasına neden olmuştur. Bunun sonucunda, 2002-2006 yılları arasında yıllık ortalama yüzde 7,2 oranında artan GSYİH oranı 2007-2012 yıllarında bu oran ancak yüzde 3,3 oranında gerçekleşmiştir. Bu dönemde yeni millî gelir serisi ve nüfus istatistiklerinde ortaya çıkan rakamlarda, kişi başına millî gelir 2012 yılında 10.504 dolar, cari GSYH ise 786 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik ve sosyal alanlardaki önemli gelişmelere rağmen büyümenin gidişi, cari açık, verimlilik oranları, enerji arz güvenliği, üretim ve ihracatın teknoloji kompozisyonu, tasarruf oranları, yerli yenilik kapasitesi, istihdam, fiziki ve beşeri altyapı, işgücü niteliği, bölgesel gelişme ve

¹⁶⁴ DPT(i), a.g.e., 2005, s.92-97

şehirleşme ile kurumsallaşma Türkiye’de daha hızlı gelişmesi hedeflenen alanlar olarak görülmektedir. Ayrıca ülke genç nüfusu, dünyayla giderek bütünleşen girişimcileri, jeopolitik avantajları, ekonomik yapısıyla, iç pazar fırsatları, bankacılık ve mali yapısı, gelişmiş ve gelişmekte olan pazarlara yakınlığı geliştirmekte olan ülkeler arasında önemli bir büyüme potansiyeline sahiptir.¹⁶⁵

3.1.2.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)

61. Hükümet 2023 vizyonunun gerçekleştirilmesinde, üniversiteler, özel sektör, kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının da bulunduğu işbirliği çerçevesinde özenle çalışmaları önem taşımaktadır. 2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı, bu vizyon ışığında ve katılımcı bir anlayışla ülkenin şimdiye kadar sergilediği kalkınma çabalarını bir adım daha ileri taşıyacağı vurgulanmaktadır¹⁶⁶

Bu planı önceki planlardan ayıran en temel unsur, makroekonomik hedeflerin yanında mikroekonomik ve sosyal alanlarda da rakamsal hedeflerin yer almasıdır. Bazı göstergeler kullanılarak açıklamak gerekirse;¹⁶⁷

- Ar-Ge çalışmalarının GSYH’ye oranı 2018’e kadar 1,8 olarak planlanmıştır bu da bir önceki planın neredeyse 3 katıdır.
- Yurtiçi tasarrufların GSYH’ye oranı 2018 için yüzde 19 olarak hedeflenmiştir. Bir önceki planda 1,8 puan azalarak yüzde 14,8 olan oranın ciddi bir artış içine girmesi beklenmektedir. Bu da tasarruflarda oluşacak artış, Türkiye ekonomisindeki olası büyümenin kalitesini artıracak ve Türkiye’nin cari açık gibi kırılgan kaynağından kurtulmasını sağlayacaktır.
- Kadın iş gücüne katılım oranının 2018’de yüzde 34,9 olması hedeflenmiştir. Bu sayede kişi başı gelirin 16 bin dolara ulaşması hedefi de desteklenmiş olmaktadır.
- Okul öncesi eğitimde brüt okullaşma oranının yüzde 70 olması hedeflenmektedir.
- Yükseköğretimdeki brüt okullaşma oranının yüzde 94 olması hedeflenmektedir. Dokuzuncu kalkınma planı ile yüzde 81,6’ya ulaşan bu

¹⁶⁵ DPT (j), **Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara, 2013, s.19-26

¹⁶⁶ DPT(j), a.g.e., 2013, s.1

¹⁶⁷ Esen Çağlar, Ozan Acar, **Onuncu Kalkınma Planı Hakkında Bir Değerlendirme: Plan 2023 Hedeflerinin Yol Haritası Olabilir Ancak Sahiplenilmesi Şart**, TEPAV Yayınları, Ağustos 2013, s.7-8

oranın, Türkiye'deki üniversitelerin sayısındaki çarpıcı artışla bağlantılı olduğu görülmektedir.

3.2. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Projeleri Örnekleri

Özellikle planlı dönem sonrası kalkınma planları ile beraber birçok proje bölge kalkınması için faaliyete konulmuştur. Projeler planlardan daha çok yerel bölgeye hitap ettiği için bölge kalkınmasına etkisi yadsınmamaktadır.

3.2.1. Köyceğiz-Dalaman Projesi

Türkiye'de yapılmış en eski bölge kalkınma planının 1957 yılında yapılan Köyceğiz-Dalaman Projesi olduğu söylenebilir. 1957 yılında meydana gelen depremde ülkemizin güney batısındaki iller büyük hasar görmüştür. Şehrin yeniden kurulması için yer seçiminin bölge planlaması yöntemi ve bölgesel bağlantılarıyla belirlenmesi uygun bulunmuştur. Ancak bir süre sonra bu uygulamadan vazgeçilerek sonraki yıllarda Köyceğiz ve Dalamanda yeni bir planlama denemesi daha yapılmış; ama denemenin yapıldığı alanın küçüklüğü, denemenin Türkiye ekonomisi ve bölge planlaması için önemli hale gelmesine uygun olmamıştır.¹⁶⁸

OECD'nin İtalya'nın Sardinya ve Yunanistan'ın Sprirus bölgelerinde giriştiği Akdeniz Ülkeleri için örnek bölgesel kalkınma çalışmalarının üçüncü örneği Köyceğiz-Dalaman seçilmiş ve çalışmalar Türk Kamu Kuruluşları ve UNESCO'nun katkılarıyla sürdürülmüştür. Bölge için en uygun kalkınma yöntemlerini araştırarak uygulamak ve elde edilen deneyimden benzeri yapıda bölgeler için yararlanmak amacıyla bu bölgeyi laboratuvar olarak kullanmak projenin amacını oluşturmaktadır.¹⁶⁹

OECD desteği ile sürdürülen çalışmalara, Karayolları Genel Müdürlüğü, Orman Genel Müdürlüğü, UNESCO, Tarım Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, İmar ve İskan Bakanlığı ve DSİ katılmıştır. Bölge planlaması ile ilgili çalışmalarda birçok kuruluş arasında organizasyon kurulma çabalarına rağmen, elde edilen sonuçlar

---

¹⁶⁸ İlhan Tekeli, **Bölge Planlama Üzerine**, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1972, s.138

¹⁶⁹ Servet Mutlu, "Türkiye'de Bölge Planlama Deneyimleri Eleştirel Bir Yaklaşım", **3.Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiri Kitabı**, ss.227-254, Mersin, 2008, s.230

uygulanmamıştır. 1960'ta DPT'nin kurulmasından bir süre sonra söz konusu bölge planlaması çalışmaları terk edilmiştir.¹⁷⁰

3.2.2. Doğu Marmara Bölgesi Projesi

DPT'nin kurulmasından önce bölge planlamasıyla ilgili bir çalışma da Doğu Marmara Bölgesi Projesidir. Söz konusu bölge kalkınma planı İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bursa, Balıkesir, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli ve Çanakkale'yi içine almış, ama planın önceliği ilk dört ile verilmiştir.¹⁷¹ Aşırı kentleşme ve merkezileşmenin önüne geçmek amacıyla hazırlanan proje, ülkede sektörel planlama çalışmalarını bütünleştirmesi ve sektörler arası politikayı bölge ölçeğine indirmesi açısından bölgesel planlama konusunda önemli bir deneme olmuştur. İstanbul kentinin fiziksel büyümesinin bir bölgesel gelişme planı ile yönlendirileceğinden hareket edilerek, İstanbul Belediyesi'nin arzusu üzerine, İmar ve İskan Bakanlığı tarafından 1960 yılı sonunda, İstanbul'da ilk bölge Planlama Bürosu kurulmuştur.¹⁷²

Planın getirdiği yenilik ve öneriler kısaca şöyle özetlenebilir¹⁷³:

- 1960'lı yılları izleyen gelecek 10-20 yıl içinde, İstanbul'un Avrupa yakasının değil, Anadolu yakasının gelişmesine öncelik ve ağırlık verilmesi gerekir. Zira İstanbul'un Avrupa yakasındaki gelişme kaçınılmaz olarak, köprü, tünel ve yol yapma ihtiyacını ortaya koymaktadır.
- İstanbul'a aşırı nüfusun yığılmasını önlemek için kentin 100-150 kilometre doğusunda, İzmit-Adapazarı arasında büyük bir endüstri merkezinin kurulması teşvik edilmelidir.

Planda sanayinin, Derince-İzmit ve Adapazarı'nı içine alan İstanbul'un doğusunda bir koridora kaydırılması gerektiği belirtilmiştir. Söz konusu planın hazırlıkları İmar ve İskan Bakanlığı tarafından yürütülmüştür. Hazırlıkları İmar ve İskan Bakanlığı tarafından yürütülen Doğu Marmara Bölge planı 1963 yılında tamamlanarak ilgili sektör kuruluşlarına ve DPT'ye verilmiştir. Ama bu plan, hiçbir kuruluş tarafından onanmamış ve uygulanmamıştır. Söz konusu plan sadece daha

---

¹⁷⁰ İmga, O., "Türkiye'deki Bölge Kalkınma Projesi Deneyimleri", **Türk İdare Dergisi**, Sayı: 440, ss. 231-254, 2003, s.231

¹⁷¹ Tekeli, a.g.e., 1972, s.13

¹⁷² Dinler, a.g.e., 2008, s.203

¹⁷³ Keleş, a.g.e., 2010, s.329

sonra yapılacak daha küçük ölçekli fiziki plan çalışmalarına yol gösteren bir çalışma olarak kalmıştır.¹⁷⁴

3.2.3. Keban Projesi

Keban Barajı ile ilgili olarak oluşan sorunların çözümüne yönelik 1964 yılında başlatılan Keban Projesi Türkiye'nin en geri kalmış bölgeleri Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kalkındırılması ile ilgili ilk bölgesel çalışma olarak göze çarpmaktadır. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ve DPT desteğiyle hazırlanan bir projedir. Bu proje DPT'nin kurulmasından hemen sonra hazırlanan bir proje olmasının yanında tamamıyla bir Türk projesi olması özelliğiyle öne çıkmaktadır. Projede, Keban hidroelektrik santralinde elde edilecek ucuz elektrik enerjisi ile bölgedeki yeraltı kaynaklarının değerlendirilmesi sonucu, faaliyete geçirilmesi olasılığı olan sürükleyici endüstriler aracılığıyla bu yörede kalkınma kutbunun yaratılması hedeflenmiştir.¹⁷⁵

Proje baraj gölünün altında kalacak arazi, köyler ve tesislerle ilgili olarak başlamış, daha sonra yerleştirme ve ulaştırmaya ilişkin fiziksel sorunlar şekline dönüştürülmüştür. Bu projenin eşgüdümü görevi Bayındırlık Bakanlığına verilmiştir. Ancak ne Bakanlık ne de DPT bölgede personel görevlendirmemiştir. Dolayısıyla proje su altında kalan köylülerin yerleştirilmeleri ve önerilen altyapı çalışmalarının onaylanması düzeyinde kalmıştır.¹⁷⁶

3.2.4. Kalkınmada Öncelikli Yörelere Projesi

Bölgesel dengesizlikleri azaltmak için uygulamaya konulan önemli projelerden biri de 1968 yılında KÖY'lerin belirlenmesi olmuştur. KÖY kapsamına giren iller Bakanlar Kurulunca saptanarak resmi gazetede ilan edilmektedir. Bu çerçevede ilk kez 1968 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki 22 il KÖY kapsamına alınmıştır. 1998 yılına gelindiğinde ise bu kapsama 49 il ve 2 ilçe dahil olmuştur.

KÖY ile ilgili çalışmalar beş yıllık kalkınma planlarında da yer almıştır. Birinci ve İkinci Planda değinilmiş olmasına karşın KÖY kavramı ilk kez Üçüncü Planda yer almıştır. Fakat planda geri kalmış yöre sınırlarının net olarak çizilemeyeceği ülkenin her bölgesinde geri kalmış bölgenin bulunacağı belirtilmiştir.

---

¹⁷⁴ Tekeli, a.g.e., 1972, s.140

¹⁷⁵ Dinler, a.g.e., 2008, s.205

¹⁷⁶ MGK., a.g.e., 1993, s.335

Dördüncü Planda ise KÖY kapsamında tekrar Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kalkındırılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede tarım, hayvancılık ve buna bağlı sanayinin geliştirilmesi ve ulaşım altyapısının güçlendirilmesi gibi politikalar belirlenmiştir. Beşinci planda da KÖY'lerin ve geri kalmış yörelerin kalkındırılması amacıyla gerekli sanayi ve altyapı yatırımlarının yapılması, kamu personeli için bu yörelerde lojman tahsisi ve ücret farklılaştırmasının sağlanması gibi özendirici politikaların uygulamaya konulması gündeme gelmiştir.¹⁷⁷

Diğer kalkınma planlarında da KÖY üzerinde durulmuştur. 2004 yılında çıkarılan Teşvik Yasası ile teşviklerden yararlanacak iller KÖY'e ek olarak fert başına GSYİH tutarı ve sosyo-ekonomik gelişmiş düzeyine göre yeniden belirlenerek il sayı artırılmıştır. Teşviklerde olduğu gibi kamu yatırımlarında da KÖY'lere öncelik verilmemiştir. Bu nedenle de gerçekleştirilen kamu yatırımları dengesizliği azaltıcı etki sağlayamamıştır. 2009'da yürürlüğe giren Yeni Teşvik Sistemi ile KÖY uygulaması sona ermiştir.¹⁷⁸

3.2.5. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

Güneydoğu Anadolu Projesi'nin geçmişi 1961 yılına dayanmaktadır. 1961 yılında Diyarbakır'da Fırat Planlama Amirliği tarafından yapılan çalışmalar GAP'ın başlangıç noktası sayılmaktadır. 1964 yılında Fırat Havzası'nın sulama ve enerji potansiyelini belirleyen Fırat Havzası Araştırma Raporu ve 1966 yılında Aşağı Fırat Araştırma Raporu hazırlanmıştır. Bu raporlarda Fırat ve Dicle havzasından ne şekilde faydalanılacağı açıklık kazanmıştır. 1980 yılında ise bu iki havza projesinin Güneydoğu Anadolu Projesi şeklinde adlandırılması uygun görülmüştür.¹⁷⁹ Projenin ilk master planı 1989 yılında hazırlanmış ve Adıyaman, Gaziantep, Kilis, Diyarbakır, Şanlıurfa, Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak olmak üzere 9 ili kapsayacak şekilde GAP İdaresi Başkanlığı'nca yürütülen ilk bölgesel kalkınma projesi olmuştur.

GAP, bölgenin kaynaklarının değerlendirilerek yörede yaşayanların gelir düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmeyi bölgeler arasındaki dengesizliği gidermeyi ve ulusal düzeyde hedeflenen ekonomik gelişme ve sosyal istikrara katkıda bulunmayı amaçlayan ve ülkemizi uluslararası markalaştırmayı amaç edinmiş bir projedir. 1990'larda dünyada yaşanan gelişmelerle GAP da sürdürülebilir kalkınma

¹⁷⁷ DPT(a), a.g.e., 2000, s.50-63

¹⁷⁸ Dinler, a.g.e., 2008

¹⁷⁹ www.gap.gov.tr, adresinden 20.02.2015 tarihinde alınmıştır.

anlayışı benimsenmiş ve bu çerçevede eşitlik, katılımcılık, insani gelişme ve adalet ilkeleri temel alınmıştır. GAP kapsamında, 22 baraj ile sulama projeleri Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından yürütülmektedir.¹⁸⁰ Proje bölgede etkin bir şekilde uygulama alanı bularak hala faaliyetlerine devam etmektedir.

3.2.6. Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi

Proje, bölgede bulunan Türkiye Taşkömürü Kurumu'nun (TTK) küçültülmesi ve Karabük- Ereğli Demir Çelik İşletmeleri'nin özelleştirilmesi ile ortaya çıkacak olan ekonomik ve sosyal sonuçlarının analiz edilmesi gereği ile ortaya çıkmıştır.¹⁸¹ Projenin amaçlarına uygun hazırlanabilmesi için, DPT tarafından uluslararası ihaleye çıkarılmış çok sektörlü ve kamu-özel sektör iş birliğine dayalı olarak proje başlığında yer alan üç ili kapsayacaktır. Proje hazırlık çalışmaları tamamlandıktan sonra 1997 yılından itibaren, 10 yıl içinde tamamlanması hedefiyle uygulamaya konulmuştur.¹⁸²

Projenin amacı şu şekilde sıralanabilir¹⁸³:

- Bölgedeki madencilik ve sanayi kuruluşlarından TTK'nın küçültülmesi ve Karabük Demir Çelik İşletmelerinin özelleştirilmesi neticesinde oluşacak sosyal ve ekonomik sonuçların analiz edilmesi,
- Özel sektörde yeni faaliyet alanları geliştirmesini ve yatırım alternatiflerinin saptanmasını sağlamak,
- Orta ve uzun vadeli bölgesel gelişme planları hazırlanması,
- Bölgeye kurulabilecek yatırım alanlarının tanımlanması.
- Proje ile bölgede belli gelişmeler elde edilmiş olmasına rağmen, planlanan hedeflere tam olarak ulaşılammış bölgede yaşanan göçün önüne geçilememiştir.

3.2.7. Doğu Anadolu Planı (DAP) Projesi

Bu proje Türkiye'nin sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan geri kalmış bölgesinde; Bingöl, Ağrı, Bitlis, Ardahan, Bayburt, Erzincan, Muş, Erzurum, Van, Iğdır, Kars, Elazığ, Malatya, Tunceli, Hakkâri ve Gümüşhane olmak üzere 16 ili

¹⁸⁰ Mercan Efe, Birol Akgül, **Türkiye'de Bölgelemenin Temel Veri Alanları ve Bölgesel Kalkınma Model Çalışmaları**, Ekin Yayıncılık, Bursa, 2011, s.191

¹⁸¹ Osman Günaydın, "Bazı AB Ülkelerinde Ve Türkiye'de Bölgesel Yönetim", **Türk İdare Dergisi**, Sayı:466, ss.77-100, Mart 2005, s.88

¹⁸² İsmail Sarıca(b), "Bölgesel Planlamaya Genel Bakış ve Doğu Anadolu Projesi Ana Planı", ss. 192-217, **Pamukkale Üniversitesi Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, Cilt:2, DPT Yayınları, Ankara, 2004, s.197

¹⁸³ Efe,Akgül, a.g.e., 2011, s.178-179

kapsamaktadır. Bölgedeki bir çok üniversite tarafından oluşturulan konsorsiyum ve DPT uzmanlarının desteği ile Master Plan çalışmaları yapılmış ve 2000 yılında DAP Bölgesel Gelişme Planı hazırlanmış 2001’ de başlatılmıştır.¹⁸⁴

DAP kapsamında hazırlanan plan ve projelerin temel amaç ve hedefleri şunlardır:¹⁸⁵

- Diğer bölgelere kıyasla geri kalan bölgede sosyo-ekonomik gelişimini sağlayacak politikalar uygulanmasını sağlamak,
- Sektörel gelişmeleri hızlandırmak için birtakım analizler yaparak öncelikleri belirlemek,
- Bölgede kentsel ve kırsal gelişmeyi sağlamak amacıyla önemli kamu yatırımlarını ve özel kesim yatırımlarını özendirici politika ve uygulamalarla ortaya koymak,
- Belirlenen yatırım alanlarında, mevcut potansiyeli değerlendirmek ve yatırımlara yön vermek amacıyla farklı konularda fizibilite raporu hazırlamak,
- Geri kalmış bölgede istihdamın geliştirilmesi için önem taşıyan işgücü arz ve talebinin sektörel ve mekânsal analizini yapmaktır.

Projenin hedeflerin tamamını karşılayamadığı noktada eleştiriler yer almaktadır. Bu eleştirilere göre DAP Projesi, merkezi ve yerel yönetimler tarafından yeterince sahiplenilmemiştir. Buna göre, DAP bölge illerindeki valiler, kaymakamlar, belediye başkanları, merkezi idarenin il ve bölge müdürleri, rektörler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları temsilcileri DAP Projesi’nin Ana Planı’nın tüm hazırlık çalışmalarına katılmış ancak projenin uygulanmasında gerekli desteği göstermemişlerdir.¹⁸⁶

3.2.8. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi

DOKAP, DPT’nin teknik desteği ve Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) ile birlikte Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alan Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon ve Bayburt illerinin sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan gelişmesi için hazırlanmıştır. JICA ile DPT’nin 1998 yılında anlaşmasıyla başlamış

¹⁸⁴ Sarıca, a.g.e., 2004, s.208

¹⁸⁵ DPT(a), a.g.e., 2000, s.35

¹⁸⁶ Yener, I., N., ‘‘Bölgesel Ekonomik ve Sosyal Kalkınma için Bölge Planlaması ve Kalkınma Ajansları’’, ss. 170-179, **Pamukkale Üniversitesi Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, Cilt:III, Denizli, 2010, s.171

olan projenin planlama çalışmaları 2000 yılında tamamlanmış 2001 yılında uygulanmaya başlanmıştır.

DPT ve JICA tarafından hazırlanan DOKAP'ın temel amaç ve hedefleri şunlardır¹⁸⁷:

- Doğu Karadeniz Bölgesi'nin gelişmesinin gelişmesini sağlayacak bölgesel kalkınma planının hazırlanması,
- Bölge ekonomik olarak iyileştirilerek bölgeler arası eşitsizliği gidermek,
- Yapılacak kalkınma planları ile sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak,
- Bölgesel olarak sağlanacak ilerlemeler ile Türkiye'nin uluslararası konumunun güçlendirilmesinin sağlanması,
- Bölgede bulunan doğal kaynakların korunmasının sağlanması,
- Tarım ve hayvancılıkta verimliliğin sağlanması,
- Ortalama gelir düzeyinin artırılmasının sağlanması,
- Kalkınmada öncelikli sektörlerin belirlenmesi ve buraların yatırım projeleri ile desteklenmesidir.

Bu proje genel olarak değerlendirildiğinde, proje kapsamında bölgede belli bir gelişme sağlandığı görülmektedir. Ancak bu ilerlemelerin ana planda belirlenen hedeflerle paralel olmadığı görülse de proje süreci devam ettiğinden etkinliği hakkında konuşmak için erken olduğu düşünülmektedir.¹⁸⁸

3.2.9. Marmara Bölge Planı Projesi

1999 yılında meydana gelen Marmara ve Bolu Düzce depremleri ülkenin gerek nüfus gerekse ekonomik etkinlik ve aktivite bakımından en yoğun bölgesini etkilemiş, özellikle Kocaeli, Sakarya ve Yalova'da ağır can ve mal kaybına yol açmıştır. Deprem, Türkiye ekonomisinde önemli paya sahip bir bölgeyi etkilemiştir. Bu nedenle Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer verilerek, Marmara Bölge Planı hazırlık çalışmalarına başlanılmıştır. Marmara Bölge Planı ile depremin yarattığı olumsuzlukların giderilmesi, kentsel alanlara yönelik göçün istikrarlı bir yapıya kavuşturulması, tarım, sanayi, ticaret, konut, turizm vb. konulara ilişkin yerleşim alanlarının afet riskleri de dikkate alınarak hazırlanacak bir arazi kullanım planına göre yönlendirilmesi, çevre ve mekan kalitelerinin korunarak kentsel

¹⁸⁷ Efe ve Akgül, a.g.e., 2011, s.184-185

¹⁸⁸ Efe ve Akgül, a.g.e., 2011, s.186

büyümenin denetim altına alınabilmesi ve sosyo ekonomik orta vadeli gelişme deseninin belirlenmesi amaçlanmıştır. Marmara Bölge Planı'nın üç aşamada hazırlanması görülmektedir. Birinci aşamada, deprem bölgesinde yapılacak kamu yatırımlarını ve bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmesine yönelik önerilerin yer aldığı, deprem bölgesindeki illeri kapsayan bir "stratejik ön plan" hazırlanmıştır. İkinci aşamada, Kocaeli-Sakarya-Yalova bölge planı, Üçüncü aşamada ise Kocaeli-Sakarya-Yalova bölge planını da içeren Marmara Bölge Planı hazırlanmıştır. Projenin sorumlusu olan DPT, DOKAP'ın da hazırlanmasına katkıda bulunan Japon Uluslararası Teknik İşbirliği Kuruluşu (JICA) ile bu planın yapılmasında da yardım alabilmek amacı ile görüşmeler yapmıştır.¹⁸⁹ Proje uygulamaya başlanmasına rağmen hala tam bir sonuç alınamamıştır.

3.3. Türkiye’de Kalkınma Ajansları

AB uyum çerçevesinde Türkiye’de kalkınma ajanslarının oluşmaya başladığı süreç ve oluşan kalkınma ajanslarının yapılarına bu bölümde yer verilecektir.

3.3.1. Türkiye’de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasının (İBBS) Uygulanması

Bölgeler arası dengesizliği ortadan kaldırmak amacıyla Avrupa Birliği'nin üye ülkeler içinde oluşturmuş olduğu bölgeleme sistemi İBBS olarak adlandırılmaktadır. Bu bölgeleme sisteminin oluşturulması ile bölgeler arasındaki dengesizliklerin azaltılması ve geri kalmış bölgelerin AB'nin sağladığı fonlardan yararlanmaları amaçlanmaktadır. AB içinde istatistik kavramına yöneltilen vurgu nedeniyle giderek önem kazanmış olan İBBS'nin, bir tüzükle birlikte hukuksal zemine oturtulmasına değin bir dizi gelişmenin varlığı gözlemlenmektedir. 1951 yılında Paris’te imzalanan ve Avrupa Kömür Çelik Topluluğu’nu kuran anlaşmadan başlayarak, 1958’de Avrupa İstatistik Ofisi (EUROSTAT)’ nin kurulmasına, buradan 1988 yılında yapısal fonların İBBS ile ilişkilendirilmesi ve 1990’lar boyunca karşılaşılan çeşitli gelişmeler yaşanmıştır.¹⁹⁰

Bölgesel istatistik verilerinin toplanması, geliştirilmesi ve bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılmasının yanı sıra bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve kıyaslanabilir istatistiki bir veri tabanının oluşturulması için AB

¹⁸⁹ DPT(c), a.g.e, 2000, s.62-66

¹⁹⁰ Tekin Avaner(b), “Kalkınma Ajansları Bir Bölge Devlet Ya Da Federalizm Adımı Mıdır?”, **Memleket Mevzuat Dergisi**, Şubat 2006/2, s.241

genelinde Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi tarafından geliştirilen İBBS kullanılmaktadır. İBBS, beş düzeyli hiyerarşik bir sınıflandırmadır. Hiyerarşik İBBS sınıflandırması içerisinde ülkeler önce en büyük alanları kapsayan İBBS-1 bölgelerine ayrılmış, sonra bu bölgeler kendi içlerinde İBBS-2 bölgelerine, bunlarda kendi içlerinde İBBS-3 bölgelerine bölünmüştür. Bu üç kademe, alan yönetimini kapsadığı için bölgeseldir. Yerel kademeler olarak kabul edilen İBBS-4 ve İBBS-5'e bakmak gerekirse, İBBS-4 olarak tanımlanan üst yerel idari birim sadece Lüksemburg, Finlandiya, Portekiz, Yunanistan ve İngiltere için tanımlanmıştır. İBBS-5 ise; ikinci yerel birimdir ve on beş üye ülkede bulunan belediye ve belediye eşdeğeri yerleşmeden oluşmaktadır.¹⁹¹

AB'de bu sınıflandırma genel itibari ile üç düzey olarak ele alınmıştır. İBBS-1 düzeyinde, ülkeler nüfusu; 3-7 milyon arasındaki bölgeler olarak en büyük alanları kapsayan bölgelere ayrılmıştır sonra bu bölgeler kendi içlerinde 800 bin-3 milyon arasındaki nüfus yoğunluğu dikkate alınarak İBBS-2 bölgelerine, bunlarda kendi içlerinde 150 bin - 800 bin arasındaki nüfus yoğunluğuna göre İBBS-3 bölgelerine bölünmüştür. AB ekonomik bölgesini en üstte 78, ikinci düzeyde 211, üçüncü düzeyde 1093 bölgeye ayırmaktadır.

Türkiye'nin Bölge Kalkınma Ajansı (BKA) kavramı ile karşı karşıya gelmesinin temelinde İBBS yatmaktadır. Türkiye, 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi sonunda AB'ye aday ülke olarak tescil edilince, Avrupa Komisyonu (AK)'un hazırladığı Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB), hedeflerinden biri olarak BKA'ya yer vermiş ve bu yapılar Türkiye'nin gündemine resmi kanallarla girmiştir.¹⁹²

Katılım Ortaklığı Belgesi, AB üye olmaya hazırlanan ülkelerin kısa ve orta gelişimini sağlayacak alanların belirlenmesi için hazırlanmış bir belgedir. Türkiye için Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ilk Katılım Ortaklığı Belgesi 8 Mart 2001 yılında, ikincisi de 19 Mayıs 2003 yılında kabul edilmiştir. 2001 yılındaki İlk Katılım Ortaklığı Belgesi'nde Türkiye'nin Avrupa Topluluğu Bölgesel Politikasına uyumu kapsamında AB'nin beklentileri kısa vadede; birlik kurallarına uygun İBBS hazırlanması, bölgesel politikaların etkinliğini sağlamak amacıyla stratejiler belirlenmesi, planlama yapılmasında ve projelerin seçiminde bölgesel politikaların

---

¹⁹¹ Kübra Cihangir Çamur, Özge Gümüş, "İstatistiki Bölge Birimleri-NUTS Sistemi", ss.147-156, **Bölge Kalkınma Ajansları Nedir? Ne Değildir?**, Menaf Turan(Der.), Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005, s.148-150

¹⁹² Avaner(b), a.g.e., 2006, s.239

ölçütlerinin kullanılması ve bölgesel politikalar için kullanılan istatistik verilerinin güçlendirilmesi için strateji oluşturulması; orta vadede ise, bölgesel reformun tamamlanarak belli kavramların (Bölge ve Belediye) geliştirilmesi, bölgesel olarak etkin gelişimi sağlayıcı yapıların güçlendirilmesi ve bölgesel gelişme ile ilgili mevcut idari yapıların güçlendirilmesi ve tüm bölge halkının sosyo-ekonomik ve kültürel imkanlarının genişletilmesi amacıyla bölgelerarası farklılıkların giderilmesine ilişkin uluslararası stratejiler oluşturulması için çalışılmasıdır. Bu beklentiler doğrultusunda Türkiye, İBBS için çalışmalara başlamıştır.

İBBS uygulama çalışmaları, AB 2002 yılı İlerleme Raporuna yansıyan tek bölgesel ilerleme maddesi olmuştur. 2002 yılı İlerleme Raporu'nda, bölgesel politikaların yürütülmesi için merkezi ve bölgesel düzeyde idari yapıların güçlendirilmesinden ve Düzey 2 bölge birimlerinde bölgesel kalkınma birimlerinin kurulmasının gerekliliğinden bahsedilmektedir.¹⁹³

Türkiye'de İBBS uygulaması AB'ye uyumun gereklerinden biri olarak 2002 yılında Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir. DPT koordinasyonunda ve Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Başkanlığı'nın katkılarıyla tamamlanan İBBS uygulamasında 3 düzey bölge birimi tanımlanmıştır. İstatistiki bölge birimleri Düzey 3 sınıflandırmasında 81 ilden oluşur. Bunun sebebi olarak da Avrupa'daki İBBS 3 düzeyindeki nüfus ortalamasının Türkiye'deki illerin nüfus ortalamasına yakın olması gösterilmiştir. Düzey 2 ise; Düzey 3 içerisindeki komşu illerin gruplandırılması sonucu oluşmuş ve 26 tanedir. Bu kapsamda oluşturulan bölgeye, bölgedeki en etkin ilin adı verilmiştir. Bu bölgelerin merkez illeri Tekirdağ, İstanbul, Erzurum, İzmir, Kayseri, Aydın, Manisa, Bursa, Kastamonu, Kocaeli, Konya, Balıkesir, Antalya, Adana, Hatay, Malatya, Kırıkkale, Zonguldak, Samsun, Trabzon, Van, Gaziantep, Ankara, Şanlıurfa, Mardin ve Ağrı illeridir. Düzey 1 ise; Düzey 2 bölge birimlerinin sınıflandırılması sonucu oluşmuş ve 12 tanedir.¹⁹⁴

2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde ise; bölgesel uyum politikası ve yapısal araçların koordinasyonu konusunda, Ulusal Kalkınma Planı ve İBBS 2

---

¹⁹³ Gülden Erkut, Gönül Dilcu, "Türkiye'de ve Dünyada Bölge Planlama Politikalarının Evrimi ve İzmir Kalkınma Ajansı Deneyiminden Yansıyanlar", Birol Akgül, Nisfet Uzay, **Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları**, Ekin Yayınevi, Bursa, 2010, s. 375-415.

¹⁹⁴ Hasan Bakır, Cem Okan Tuncel, "Avrupa Birliğine Üyelik Sürecinde Türkiye'nin Bölgesel Politikalarında Yaşanan Değişim: Kalkınma Ajansları", Birol Akgül, Nisfet Uzay, **Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları**, Ekin Yayınevi, Bursa, 2010, s.149-179

düzeyinde bölgesel kalkınma planları hazırlanması ile bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmayı hedefleyen ulusal ekonomik ve sosyal uyum politikalarının geliştirilmesi, bölgesel politika ve yapısal araçların eşgüdümü başlığındaki planların uygulanmasını kolaylaştıracak yasal çerçevenin kabul edilmesi ve kapsamdaki kamu yatırımları için öncelik sağlayacak kriterlerin belirlenmesi çok yıllık bütçelendirme kurallarının yapılması ve bölgesel kalkınmanın etkinliği için idari yapılanmanın güçlendirilmesi gerekliliği ortaya konulmuştur.¹⁹⁵

Türkiye’de kalkınma ajanslarına ilişkin hukuki yapılanma 2003 yılında ilgili kanun taslağı çalışmaları ile başlamış ve ilk olarak toplam 24 maddeden oluşan 1. Taslak hazırlanmıştır. Bunu takiben toplam 19 maddeden oluşan 2. Taslak, daha sonra da son değişiklikler yapılarak ilgili kanun taslağı 19 Ocak 2005’de Türkiye Büyük Millet Meclisi Plan ve Bütçe Komisyonuna iletilmiştir. 25 Ocak 2006 tarihinde toplam 31 maddeden oluşan 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” kabul edilerek, 08.02.2006 tarihinde 26074 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. 5449 sayılı Kanunun uygulanması bağlamında, ajansların kuruluşunun aşamalı olarak gerçekleştirilmesi planlanmış; bunun için her bir ajansın kuruluşunun Kuruluş Kararnamesi şeklinde isimlendirilen bir Bakanlar Kurulu kararı ile yapılması kararlaştırılmıştır. Böyle bir uygulamanın amacı, birtakım bölgelerde pilot uygulama alanı bulunduktan sonra uygulama sonucuna yapılacak çıkarımlar sayesinde ajansların yaygınlaştırılması sağlanmaktadır. Ajans kuruluşlarının ayrı kararnameler ile yapılmasının nedeni bölgelerin farklılık gösteren şartları ve yapıları teşkilat yapılarının, birimlerinin, büyüklüklerinin ve diğer yapısal özelliklerinin farklı olması gerekliliğini göstermektedir.¹⁹⁶

---

¹⁹⁵ Metin Özaslan, Rasim Akpınar, “Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları”, ss.236-252, **I. Doğu Anadolu Sempozyumu Bölgesel Kalkınmada Yeni Ufuklar**, Fırat Üniversitesi, Malatya, 2005

¹⁹⁶ Korel Göymen, “Türkiye’de Bölge Politikalarının Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, ss.35-60, **Yerel Kalkınma İçin Ortaklıklar Uluslararası Konferansı**, İstanbul, 2005, s.41

Tablo 1: Türkiye, 3 Düzeyli İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması¹⁹⁷

Kod	Düzyey 1 (12 bölge)	Kod	Düzyey 2 (26 alt bölge)	Düzyey 3 (81 il)
TR1	İstanbul	TR10	İstanbul alt bölgesi	İstanbul
TR2	Batı Marmara	TR21	Tekirdağ alt bölgesi	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
		TR22	Balıkesir alt bölgesi	Balıkesir, Çanakkale
TR3	Ege	TR31	İzmir alt bölgesi	İzmir
		TR32	Aydın alt bölgesi	Aydın, Denizli, Muğla
		TR33	Manisa alt bölgesi	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak
TR4	Doğu Marmara	TR41	Bursa alt bölgesi	Bursa, Eskişehir, Bilecik
		TR42	Kocaeli alt bölgesi	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
TR5	Batı Anadolu	TR51	Ankara alt bölgesi	Ankara
		TR52	Konya alt bölgesi	Konya, Karaman
TR6	Akdeniz	TR61	Antalya alt bölgesi	Antalya, Isparta, Burdur
		TR62	Adana alt bölgesi	Adana, Mersin
		TR63	Hatay alt bölgesi	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TR7	Orta Anadolu	TR71	Kırıkkale alt bölgesi	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
		TR72	Kayseri alt bölgesi	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR8	Batı Karadeniz	TR81	Zonguldak alt bölgesi	Zonguldak, Karabük, Bartın
		TR82	Kastamonu alt bölgesi	Kastamonu, Çankırı, Sinop
		TR83	Samsun alt bölgesi	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR9	Doğu Karadeniz	TR90	Trabzon alt bölgesi	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TRA1	Erzurum alt bölgesi	Erzurum, Erzincan, Bayburt
		TRA2	Ağrı alt bölgesi	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya alt bölgesi	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
		TRB2	Van alt bölgesi	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri
TRC	Güneydoğu Anadolu	TRC1	Gaziantep alt bölgesi	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
		TRC2	Şanlıurfa alt bölgesi	Şanlıurfa, Diyarbakır
		TRC3	Mardin alt bölgesi	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

¹⁹⁷ Ümran Şengül, Seyedhadi Eslemian, Miraç Eren, “ Türkiye’de İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Düzyey 2 Bölgelerinin Ekonomik Etkinliklerinin VZA Yöntemi ile Belirlenmesi ve Tobit Model Uygulaması”, ss.75-99, **Yönetim Bilimleri Dergisi**, Cilt:11, Sayı:21, Çanakkale, 2013, s.78

3.3.2. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Temel Özellikleri

Kalkınma ajanslarının temel özellikleri konulu başlık için 5449 sayılı kanun kaynak olarak gösterilecektir.

3.3.2.1. Kalkınma Ajanslarının Amaçları

Bölgesel Kalkınma Ajansları, merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, hedeflenen bölgenin sosyo-ekonomik koşullarının canlandırılması amacıyla kurulmuş kamunun da finans desteği sağladığı kuruluşlardır. Bu kuruluşların, kamu karar gücünü üst kurul olarak tanımlanan düzenleme ve denetleme gibi kamu kurumlarından alan, Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve özel sektörden oluşan tüzel kişilere paylaştıran yönetişimci kuruluşlardır. BKA’ların temel kuruluş nedenleri; yerel ve bölgesel girişimciliği desteklemek, alt yapı hizmetlerinin uygulanması için yardımcı olmak, bölgesel stratejilerin uygulanmasını sağlamak, özel sektör için yerel-bölgesel çözümler araştırmak ve bölgelerin taleplerini karşılayabilecek yeni ürün ve hizmet üretimi için finansal destekler ve çözümler aramaktır.¹⁹⁸

Kalkınmanın dinamik ve değişken yapısından dolayı ajansların amaçları zaman içerisinde değişiklik gösterebilmektedir. 1950 ve 1960’lı yıllarda kalkınma ajanslarının amaçları yabancı yatırımcı çekmek ve sanayi alanlarının yönetilmesinden ibaretti. Daha sonra yerel/bölgesel işletmelere danışmanlık desteği vermek, sosyal altyapıya yönelik hizmet sunumlarına başlamıştır. 1980’li yıllardan itibaren de Avrupa’daki ajanslar AB fonlarının kullanılması için İktisadi planlama yapma görevini de üstlenmişlerdir.¹⁹⁹

5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun”a göre Türkiye’de kurulan kalkınma ajanslarının temel amaçları şunlardır(Madde 1):

- “Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek,”
- “Kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak,”
- “Yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak, bölgesel gelişmeyi hızlandırmak,”

¹⁹⁸ Nazlı Maç, “Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye”, **Konya Ticaret Odası Araştırma Raporu**, Sayı:2006-117/76, Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya, 2006, s.3-5

¹⁹⁹ Uzay, a.g.e., 2005, s.75.

- “Kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamak,”
- “Bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmaktır.”

3.3.2.2. Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri

5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” ile ajanslara verilen görev ve yetkiler şunlardır:

- “Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak,”
- Bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek,
- Bölge plan ve programlarına uygun olarak kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen bölge plan ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek ve bölgenin kırsal kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak,
- “Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek,”
- Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek,
- “Türkiye’nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak,”
- Bölgenin tabii, iktisadi ve beşeri kaynak ve imkanlarını tespit etmeye, ekonomik gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek ve ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge planı ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak,

- Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek,
- Hem ulusal hem de bölgesel düzeyde, başta istihdam ve gelir olmak üzere ekonomik ve sosyal göstergelerin iyileştirilmesine, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılmasına ve dolayısıyla ülkenin genel refah ve istikrarına olumlu katkılar sağlayacak, kuruluşlar olarak değerlendirilmektedir.

3.3.2.3. Kalkınma Ajanslarının İdari Yapısı

5449 sayılı kanun, ajansların teşkilât yapısını dört birimden meydana gelecek şekilde düzenlemiştir. Bunlar; Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu, Genel Sekreterlik ve Yatırım Destek Ofisleridir. Bu birimlerin de nasıl çalışacağına dair 25 Temmuz 2006 tarih ve 26239 sayılı Resmi Gazete ile Kalkınma Ajanslarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik yayımlanmıştır.

3.3.2.3.1. Kalkınma Kurulu

5449 sayılı kanuna göre kalkınma kurulu: “Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere” oluşturulmaktadır. Kalkınma kurulu, en fazla yüz üyeden oluşmaktadır. Kalkınma kuruluna gönderilecek temsilcilerin sayısı, görev süresi ve diğer konular kuruluş kararname ile belirlenir. Kalkınma kurulunda başkan ve başkan vekili seçimi yapılacak ilk toplantıda üyeler arasından seçilir. Kurul yılda en az iki defa toplanır.

Kalkınma kurulunun görev ve yetkileri 5449 sayılı kanunla şu şekilde düzenlenmiştir;

- “Tek ilden oluşan bölgelerde yönetim kurulunda yer alacak özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşları temsilcilerini ve iki katı yedeklerini sırasıyla seçmek,”
- “Bölgenin sorunlarına ve çözüm önerilerine, tanıtımına, potansiyeline ve önceliklerine yönelik olarak yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak,”
- “Ajansın yıllık faaliyet ve iç denetim raporlarını görüşmek, değerlendirmek ve yönetim kuruluna önerilerde bulunmak”

- “Toplantı sonuçlarını Kalkınma Bakanlığı Müsteşarlığına raporlamak ve toplantıya ilişkin bir sonuç bildirisi yayımlamak.”

3.3.2.3.2. Yönetim Kurulu

5449 sayılı kanuna göre yönetim kurulu, bir ajansın karar organıdır. Tek ilden oluşan bölgelerde yönetim kurulu vali, il genel meclisi başkanı, sanayi odası başkanı, büyükşehir belediye başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşları tarafından seçilecek üç temsilciden oluşmaktadır. Birden fazla ilden oluşan bölgelerde ise yönetim kurulu üyeleri il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve mevcut illerden birer kişi olması koşuluyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşmaktadır.

Fakat, birden fazla ilden oluşan bölge illerinde; sanayi ve ticaret odalarının ayrı kurulmuş olması halinde, yönetim kurulu temsilcisi Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği yönetim kurulunca belirlenir. Yönetim kurulu başkanı ajansı temsil etmektedir. Yönetim kurulu başkanı validir. Yönetim kurulu ilk toplantıda üyeleri arasından bir başkan vekili seçmektedir. Birden fazla ilden oluşan bölgede yönetim kurulu başkanlığı ajans merkezi seçilen ilin valisi ve sonraki yıllarda diğer illerin alfabetik sırayla o illerdeki valiler birer yıl süreyle görev almaktadır.

Tek ilden oluşan bölgede iki yıl olan yönetim kurulu görev süresi tamamlanmadan görevden ayrılan kişi yerine yedek üyeler görevi üstlenmektedir. Görev süresi biten üye yeniden seçilebilir. Yönetim kuruluna üyelik, üyelerin buldukları kurum ve kuruluşlardaki görevlerinin devamı için bir sorun oluşturmamaktadır.

Yönetim Kurulunun görev ve yetkileri başlıca şunlardır;

- “Yıllık çalışma programını DPT Müsteşarlığının onayına sunmak,”
- “Yıl içinde ihtiyaçlara göre bütçeyi revize etmek,”
- “Taşınmaz alımına, satımına ve kiralanmasına karar vermek,”
- “Yıllık mali raporu ve kesinleşen bütçe sonuçlarını onaylamak,”
- Ajans bütçesini onaylayarak DPT Müsteşarlığına sunmak,
- Personelin işe alınması ve işine son verilmesi konularında karar vermek,
- “Genel Sekreter adaylarını, uygunluğuna karar verilmek üzere Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına sunmak.”

Yönetim kurulu gerekli gördüğü takdirde yetkilerinin bir kısmını genel sekreterliğe devredebilmektedir.

3.3.2.3.3. Genel Sekreterlik

Ajansın icra organı Genel Sekreterliktir. Yatırım destek ofislerinin ve genel sekreterliğin en üst amiri genel sekreterdir. Genel sekreter de yönetim kuruluna karşı sorumludur.

5449 sayılı kanun gereğince genel sekreterin görev ve yetkileri şunlardır;

- “Yönetim kurulu kararlarını uygulamak,”
- “Yıllık çalışma programı ile bütçeyi hazırlamak ve yönetim kuruluna sunmak,”
- “Yönetim kurulu tarafından tespit edilecek sınırlar içerisinde, taşıt dışındaki taşınır malların alımına, satımına, kiralanmasına ve hizmet alımına karar vermek,”
- “Bölgedeki kişi, kurum ve kuruluşların proje üretme ve uygulama kapasitesini geliştirici faaliyetlerde bulunmak,”
- “Desteklenen proje ve faaliyetleri izlemek, değerlendirmek, denetlemek ve raporlamak,”
- “Bölgesel kalkınmayla ilgili yurt içindeki ve dışındaki ajans ve kuruluşlarla işbirliği yapmak ve ortak projeler geliştirmek,”
- “Personelin performans ölçütlerini belirlemek ve performansını değerlendirmek, Ajans genel sekreterliğini temsilen, bölgesel gelişme ile ilgili ulusal ve uluslararası toplantılara katılmak ve yurt dışı temaslarda bulunmak,”
- “Özel kesim, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin proje ve faaliyet tekliflerini değerlendirerek malî destek sağlamak üzere yönetim kuruluna öneri götürmek.”

3.3.2.3.4. Yatırım Destek Ofisleri

Yatırım Destek Ofisleri, ajans bünyesindeki illerde yönetim kurulu kararı ile en çok beş uzmandan oluşur. Yatırım destek ofisi uzman personel sayısı, bölge ve ilin ihtiyaçlarına yetersiz kaldığı takdirde, yönetim kurulu kararı ve Kalkınma Bakanlığı'nın onayı ile personel sayısı artırılabilir. Yatırım destek ofisleri genel sekreterliğe karşı sorumluluk altındadır.

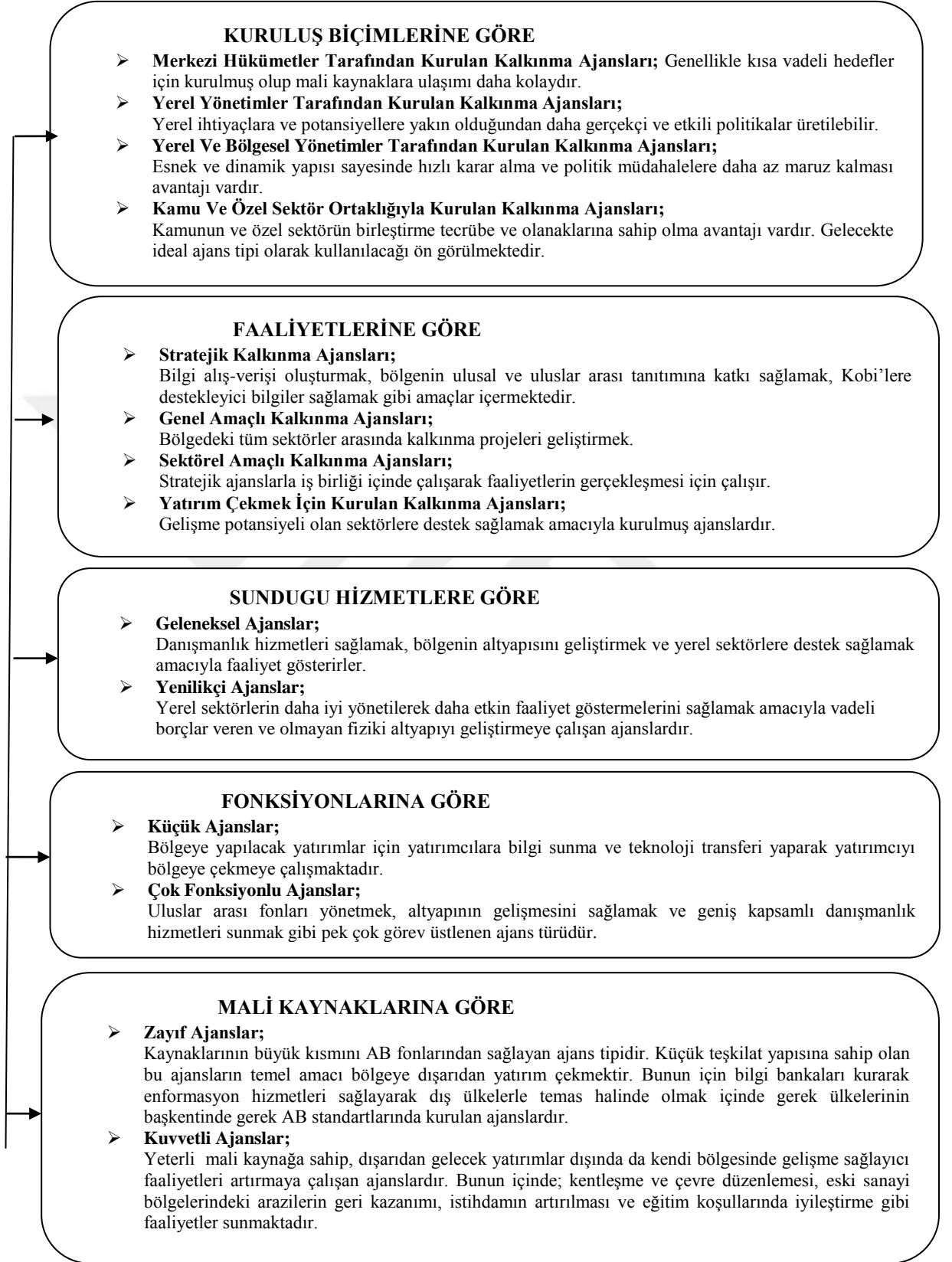
5449 sayılı kanun gereğince yatırım destek ofislerinin görev ve yetkileri şunlardır;

- “Bölge illerinde, yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemleri ilgili mevzuatta belirtilen süre içerisinde sonuçlandırmak üzere Yönetim Kurulu adına tek elden takip ve koordine etmek, yatırımları izlemek,”
- “İlgili mevzuattaki başvuru koşulları ve istenen belgeler doğrultusunda yatırımcıya bilgi vermek ve yol göstermek,”
- “Başvurular hakkında ön inceleme yapmak,”
- “Yasanın 4 üncü maddesi uyarınca yapılacak düzenlemeler için belirtilen işlemleri yapmak,”
- “İş ve işlemler konusunda valiliğe ve genel sekreterliğe bilgi vermek.”

3.3.2.4. Kalkınma Ajanslarının Türleri

Kalkınma ajanslarının türleri kaynaklarda farklılıklar gösterse de genel hatları tablodaki şekliyle ele alınmaktadır. Buna göre ajans türleri:

Tablo 2: Kalkınma Ajanslarının Türleri²⁰⁰

²⁰⁰ Tiftikçigil, a.g.e, 2010

3.3.2.5. Kalkınma Ajanslarının Bütçe Yapısı ve Finansman Kaynakları

BKA'lar özel fonlardan ve genel bütçeden finanse edilmektedir. Devlet başlangıçta nakdi ve emlak şeklinde sermaye tahsisi sağlamaktadır. Ajanslar sanayileşmeyi desteklemek amacıyla çeşitli devlet fonlarından yararlanmak için projeler hazırlayarak kredi almaktadır.

Bütçe ile ilgili hükümler 28 Eylül 2006 yılında "Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği"nin resmi gazetede yayımlanan üçüncü bölümünde "Bütçeye İlişkin Hükümler" başlığında yer almıştır. Yönetmeliğin 16. Maddesinde ajans bütçesinin hazırlanmasında ve uygulanmasında şu ilkeler yer almaktadır;

- "Gelir ve gider denkliğinin sağlanması esastır."
- "Tüm gelir ve giderler bütçede gayri safi olarak gösterilir."
- "Gelir ve gider tahminleri ile uygulama sonuçlarının raporlanmasında açıklık, doğruluk ve mali saydamlık esas alınır."
- "Bütçe yetkili organlarca kabul edilmedikçe veya onaylanmadıkça uygulanamaz."
- "Bütçe yıllık çalışma programlarında yer alan politika, hedef ve önceliklere uygun şekilde ve fayda-maliyet analizine göre hazırlanır ve uygulanır."
- "Bütçede bütçeyi ilgilendirmeyen hususlara yer verilmez."
- "Bütçeyle verilen harcama yetkisi, ilgili mevzuatta düzenlenen görev ve hizmetlerin yerine getirilmesi amacıyla kullanılır."
- "Ödenekler, belirli amaçları gerçekleştirmek amacıyla tahsis edilir. Tahsis edilen ödenekten fazla harcama yapılamayacağı gibi ödeneği bulunmayan bir harcama da yapılamaz."
- "Bütçe, görevlilerin hesap verebileceği şekilde uygulanır."

Yönetmeliğin 25. Maddesinde ise bütçe gelirleri şu şekilde sıralanmıştır;

- "Bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından, vergi iadeleri ile mahallî idarelere ve fonlara aktarılan paylar düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden, binde beş oranında her yıl ayrılacak transfer ödeneğinden, Yüksek Planlama Kurulunca her bir ajans için nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerine göre belirlenecek pay."

- “Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar.”
- “Faaliyet gelirleri.”
- “Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, bölgedeki il özel idareleri için; borçlanma, tahsisi mahiyetteki gelirler ile genel, katma ve özel bütçeli kuruluşlardan alınan yardım kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir, belediyeler için; borçlanma ve tahsisi mahiyetteki gelir kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.”
- “Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının, bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinin yüzde biri oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.”
- “Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar.”
- “Bir önceki yıldan devreden gelirler.”

Yönetmeliğin 27. Maddesinde ise bütçe giderleri şunlardır;

- “Plân, program ve proje giderleri.”
- “Proje ve faaliyet destekleme giderleri.”
- “Araştırma ve geliştirme giderleri.”
- “Tanıtım ve eğitim giderleri.”
- “Taşınır ve taşınmaz mal ile hizmet alım giderleri.”
- “Yönetim ve personel giderleri.”
- “Görevlerle ilgili diğer giderler.”

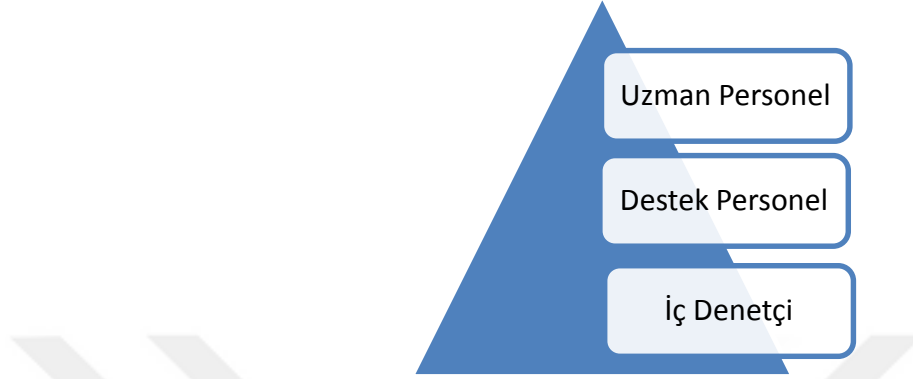
Giderler için Kanunda belirtilen bir başka husus; ajansın yıllık personel giderleri toplamı en son yılın bütçe gelirlerinin yüzde on beşini aşamayacaktır.

Ülkemizde Kalkınma Ajansları bölgesel kalkınmada finansman sağlanması için yabancı sermayeyi ülkeye çekerek, hibe ve bağışları kullanarak, AB ve Dünya Bankası fonlarını, bölgesel kalkınmada kullanılacak projelere dış krediler sağlayarak, bölgenin yatırım olanaklarını tanımlayıp dokümanları hazırlayarak, yerel yönetimlerin altyapı hizmetlerine ve eğitime destek vererek, uzman personeli ile yerli

ve yabancı girişimciye danışmanlık hizmeti vererek, bölgesel kalkınmanın finansmanına yardımcı olmaktadır.²⁰¹

3.3.2.6. Kalkınma Ajanslarının Personel Yapısı

Şekil 3: Kalkınma Ajansı Personel Yapısı Şeması

5449 sayılı kanununun 18. Maddesine göre, “Ajans hizmetleri, iş mevzuatı hükümlerine göre istihdam edilen uzman personel ve destek personeli eliyle yürütülür. Ayrıca, ajanslarda iç denetim yapmak üzere bir iç denetçi istihdam edilir. Sekreterlik, halkla ilişkiler, arşiv, idarî, malî ve personelle ilgili işlemler gibi işleri yürütecek olan destek personelinin sayısı, ajans toplam personel sayısının yüzde yirmisini geçemez.” İç denetçi ve uzman personelin lisans mezunu olması gerekmektedir. Ayrıca yabancı dil bilen kişiler arasından seçilmektedir. Ayrıca, iç denetçi kamuda denetim elemanı olarak en az on yıl çalışmış şartı ile seçilir.

3.3.2.7. Kalkınma Ajansları Tarafından Verilen Destekler

Kalkınma ajanslarının sağlayacağı proje ve faaliyet destekleri ile ilgili iş ve işlemlerin usul ve esaslarını, bunlardan yararlanma ilke ve kurallarını düzenlemek amacıyla 08.11.2008 tarih ve 27048 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği çıkarılmıştır. Yönetmeliğe göre ajanslar, üniversitelerin, yerel idarelerin, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarının, kooperatif ve birliklerin, sivil toplum kuruluşlarının, Kâr amacı güden işletmelerin, diğer gerçek ve tüzel kişilerin;

- “Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı proje ve faaliyetler,”

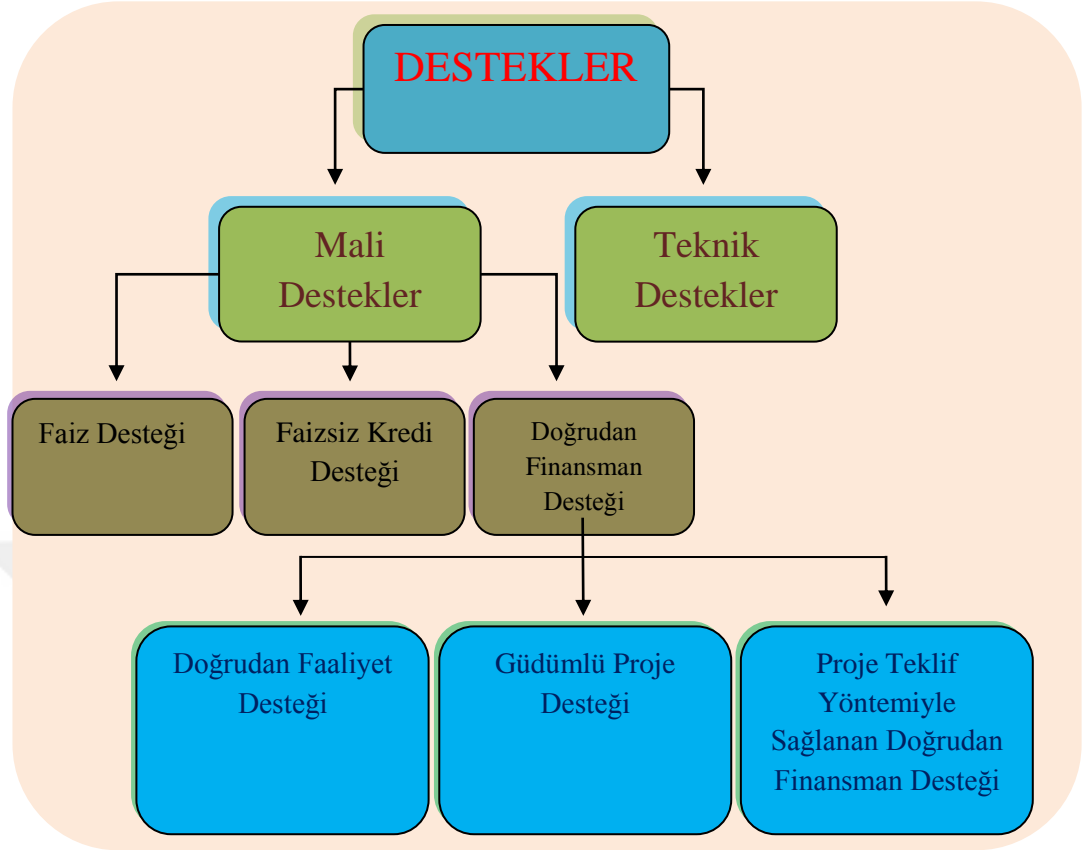
²⁰¹ Cansel Seyman Oskay, Yeşim Kubar, ‘Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Finansmanında Kalkınma Ajansları’, **Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, ss.204-214, Konya, 2007, s.208

- “Bölge plân ve programlarına uygun olarak, bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunan proje ve faaliyetler,”
- “Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini ve ortaklık kültürünü geliştiren projeler,”
- “Bölgenin kaynak ve imkânlarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya, rekabet gücünü ve yenilik kapasitesi ile ulusal ve uluslararası düzeyde etki ve etkinliği artırmaya yönelik her türlü analiz, strateji, plan çalışması, araştırma ve inceleme gibi çalışmalar,”
- “Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının tanıtımına ve geliştirilmesine yönelik proje ve faaliyetler,”
- “Yönetim, yenilikçi ve verimli üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, araştırma ve geliştirme, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri doğrudan veya dolaylı olarak destekleyecek proje ve faaliyetler,”
- “Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapan, bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine ve kaynak teminine katkı sağlayan proje ve faaliyetler,”
- “Bölgedeki kurum ve kuruluşların insan kaynakları ve kurumsal kapasitelerinin artırılmasına, proje üretme ve uygulama kapasitelerinin güçlendirilmesine ve hizmet sunumundaki beceri ve niteliklerinin geliştirilmesine yönelik proje ve faaliyetleri türünden planlara destek sağlamaktadır.”

Bu kapsamda ajansların vereceği destekler şekil 4 de gösterilmiştir.

Şekil 4: Ajanslarının Verdiği Destekler Şeması²⁰²

3.3.2.8. Kalkınma Ajanslarının Denetimi

5449 sayılı Kanuna göre, Kalkınma Ajanslarında iki çeşit denetimden söz etmek mümkündür bunlar iç ve dış denetimdir. İç denetimde; ajansın faaliyetleri, işlemleri, hesapları, performansı yönetim kurulu başkanı veya genel sekreter ile bir iç denetçi tarafından denetlenmektedir. Neticede hazırlanacak iç denetim raporları kalkınma kuruluna ve yönetim kuruluna sunulur. Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliği'ne göre iç denetim; ajans faaliyetlerine değer katmak ve bunları geliştirmek için kaynakların ekonomik etkinlik ve verimliliğine göre yönetilip yönetilmediğini değerlendirmektedir. Bu denetim uluslararası standartlar ve kamu iç denetim standartlarına uygun biçimde yapılacaktır. Dış denetimde ise, ajansın hesap ve işlemleri üzerinde gerçekleştirileceği belirtilmiş olmasına rağmen türü ve şekli belirtilmemiştir. Ajansların denetlenmesindeki esas ve usuller Maliye Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve İçişleri Bakanlığınca ortaklaşa belirlenecektir. Ajansın yönetim kurulu tarafından her yıl mart ayında dış denetim

²⁰² İlhan Karakoyun, “Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı ve Kalkınma Ajansları: Karacadağ Kalkınma Ajansı Örneği”, **26.Türkiye Maliye Sempozyumu**, Şanlıurfa, 2011, s.9-11.

yapılması söz konusudur. Fakat gerekli görüldüğü takdirde dış denetim her zaman yapılabilir. Ajansları bağımsız olarak denetleyen dış denetim kuruluşlarının hazırladıkları raporlar eş zamanlı olarak İçişleri Bakanlığına ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına sunacaktır. Denetim neticesinde ise suç teşkil eden hususlar var ise gerekli işlemleri yapmak üzere İçişleri Bakanlığı, denetim sonucunda ajansların performansına göre değerlendirme yapmada ise Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı yetkilidir.²⁰³

5449 sayılı Kanun'a göre; ajans gelirleri çoğunluğu kamu gücünden oluşmak üzere toplanan gelirden oluşmaktadır. Buna göre, kalkınma ajansları kamu gelirlerinden gelir elde ettiği için, saydamlık ve hesap verme sorumluluğunca Sayıştay denetiminde olması gerektiği belirtilmektedir. Yasa koyucu yasanın uygulanmayacak hükümler kısmında 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanununu sayarken 832 sayılı Sayıştay Kanununu saymamakla ve yasanın gerekçesinde Sayıştay'ın denetim hakkının saklı olduğunu belirtmekle ajansların Sayıştay'ca denetlenmesi gerektiğini kısmen de olsa kabul etmektedir. BKA'ların Sayıştay Kanunu dışına çıkarıldığı açıkça yazılmasa da dış denetimin bağımsız denetim kuruluşlarınca yapılacağı belirtilmesi ve Sayıştay'ın denetimleri için hukuki dayanağı oluşturan Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Yasası'nın uygulanmayacak oluşu, bu olasılığı da fiilen bertaraf etmektedir.²⁰⁴

---

²⁰³ Koçberber, a.g.e., 2006, s.12-14.

²⁰⁴ Koçberber, a.g.e., 2006, s.13-17.

BÖLÜM IV

ZAFER KALKINMA AJANSI (ZEKA) ÖRNEĞİ

4.1. Zafer Kalkınma Ajansı Genel Yapısı

4.1.1. Kuruluş Süreci ve Gelişimi

Zafer Kalkınma Ajansı, 25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanununun 3'üncü maddesine dayanılarak Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın koordinasyonunda, 14 Temmuz 2009 tarih ve 2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur. ZEKA, TR33 bölgesi olarak adlandırılan "Afyon, Kütahya, Manisa ve Uşak" illerini kapsayan bölgeye yönelik kurulmuştur. Zafer Kalkınma Ajansı'nın temel amacı, 5449 sayılı kuruluş kanununun birinci maddesinde bütün kalkınma ajansları için ortak bir biçimde ifade edildiği üzere; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak, bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmaktır.²⁰⁵

Ajansın Misyonu TR33 bölgesinin yaşam kalitesini artırmak amacıyla; bölgenin dinamiklerini harekete geçirmek, bölge kaynaklarının tam ve etkin kullanımını sağlamak ve girişimciliği ve inovasyonu özendirerek bölgeyi cazibe merkezi haline getirmeye çalışmaktır. Ajansın Vizyonu TR33 bölgesinin kalkınması için; dinamik takım ruhuna sahip, öğretici ve kaliteli hizmet sunan, başladığı işleri zaferle sonuçlandıran bir ajans olmaktır.²⁰⁶

5449 sayılı kanun kapsamında Ajansın görevleri şunlardır;²⁰⁷

- Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak,
- Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek,

²⁰⁵ ZEKA(a), **Kurumsal Stratejik Plan**, s.13, 2015

²⁰⁶ ZEKA(b), **Tanıtım Dokümanı**, s.9, 2015

²⁰⁷ ZEKA(b), a.g.e., s.8

- Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak,
- Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Bakanlığa bildirmek,
- Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak,
- Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek,
- Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek,
- Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek,
- Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek olarak belirlenmiştir.

Ajansın ilk Yönetim Kurulu Toplantısı 2009 yılının Ağustos ayında Yönetim Kurulu Başkanı Kütahya Valisi Sayın Şükrü Kocatepe başkanlığında gerçekleştirilmiş, toplantıda Ajans'ın ismi Ege Kalkınma Ajansı, kısaltması ise EKA olarak belirlenmiştir. 2009 yılı Ekim ayındaki 3. Yönetim Kurulu Toplantısında Ajans'ın ismi Kuzey Ege Kalkınma Ajansı, kısaltması ise KEKA olarak değiştirilmiştir.

2010 yılı Ekim ayında ise, Ajans'a yönelik farkındalık çalışmalarını hızlandırmak ve mali destek programları öncesinde daha Bölge'ye özgü ve akılda

kalıcı bir isim kazandırmak için Ajansın ismi Yönetim Kurulu tarafından Zafer Kalkınma Ajansı (ZEKA) olarak değiştirilmiştir. Ajans, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının (Kalkınma Bakanlığı) verdiği yetkiyle 2010 yılı Nisan ayından itibaren TR33 Bölgesi 2010 – 2013 Bölge Planı hazırlama çalışmalarına başlamıştır. Bölge Planı çalışmaları kapsamında, Temmuz ayına kadar geçen süreçte Bölge'nin mevcut durumunu ortaya koymak amacıyla sektörel çalışma ve analizler yapılmıştır. Ayrıca, bu süreç içerisinde, üst ölçekli plan ve politikalar ile Bölge illerine ilişkin hazırlanmış mevcut plan ve programlar incelenmiştir. Temmuz ayı içerisinde ise 4 ilde sektörel çalıştaylar düzenlenmiş, ayrıca çok sayıda paydaşla yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Ekim ve Kasım aylarında DPT ile gerçekleştirilen istişare toplantılarından sonra TR33 Bölge Planı'na son hali verilerek Müsteşarlığın onayına sunulmuştur. Bölge Planı, 29 Kasım 2010 tarihinde DPT tarafından onaylanmış ve 2011 yılı içerisinde basılarak Bölge'deki paydaşlara dağıtılmıştır. Bölge Planı'nı yerel paydaşlara anlatabilmek ve tanıtımını sağlayabilmek amacıyla Bölge Planı Tanıtım Broşürü ayrıca bastırılmıştır. Ajans, 2011 yılı içerisinde 2014-2023 Bölge Planı ön hazırlıklarına başlamış olup, planda yer verilecek uygulanabilir öncelik ve hedeflerin tespitine yönelik yapılması gerekli analizler belirlenmiştir.²⁰⁸

Bölgesel işbirliği ağlarının oluşturulması ve geliştirilmesi amacı doğrultusunda, ajans ve bölge üniversiteleri arasında işbirliği protokolü imzalanmış, ayrıca bölge üniversiteleri öğretim üyelerinden oluşan Bölgesel Kalkınma Çalışma Grubu kurularak toplantılar gerçekleştirilmiştir. Ek olarak, bölge Organize Sanayi Bölgelerinin (OSB) yaşadıkları sıkıntıları belirlemek ve çözüm önerileri geliştirmek amacıyla OSB Zirveleri gerçekleştirilmiştir. Bu zirvelerin sonucunda OSB Eylem Planı ve OSB Raporu dokümanları Ajans tarafından üretilmiştir. Bunlara ilaveten Bölge illerinin farklı kurumlar tarafından hazırlanmış Çevre Düzeni Planlarının entegre edilebilmesi amacıyla hizmet alımı gerçekleştirilmiş olup, ÇDP'lerin aralarındaki koordinasyonun sağlanması amacıyla çalışmalar gerçekleştirilecektir. Ajans, TR33 Bölgesi'nde önemli ulaşım ve lojistik yatırımlarının gündeme geldiği ve hayata geçmeye başladığı, Türkiye'nin sanayi yapısının yüksek katma değerli ve teknoloji temelli ürünlere yöneldiği içinde bulunduğumuz dönemde, Bölge'yi artan erişilebilirliğin ve yaşanan ekonomik değişimin yaratacağı fırsatlardan en üst

---

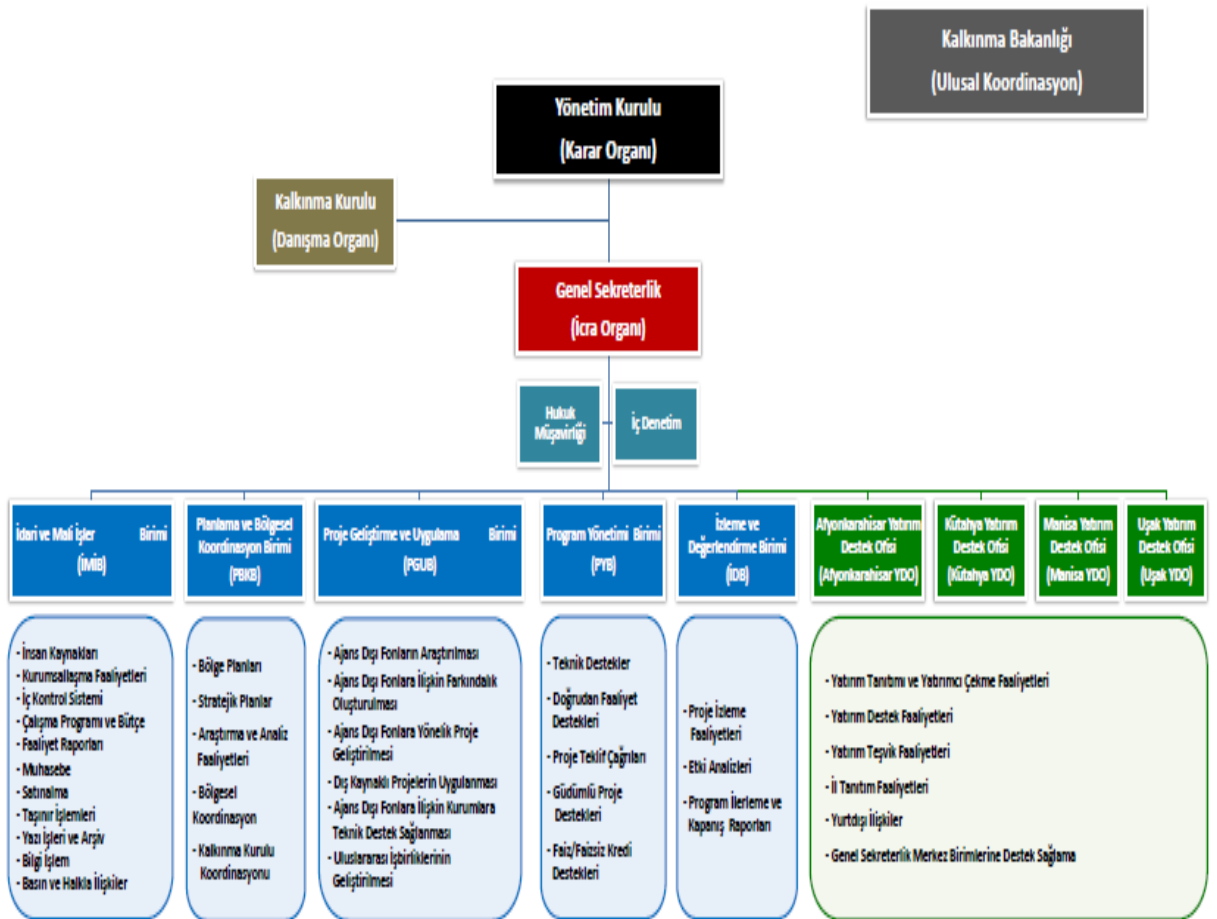
²⁰⁸ ZEKA(a), a.g.e., s.14-15

düzeyde faydalanan bir çekim ve yenilikçilik merkezine dönüştürme amacıyla Zafer Cazibe Merkezini projesini başlatmış olup, Türkiye'nin ilk bölgesel havaalanı olan Zafer Havaalanı çevresi örnek uygulama alanı olarak belirlenmiştir. Ajansın faaliyetlerine sonraki bölümlerde değinilecektir.²⁰⁹

4.1.2. Organizasyon Yapısı

Zafer Kalkınma Ajansı, karar ve onama organı olarak görev yapan Yönetim Kurulu, danışma organı niteliğindeki Kalkınma Kurulu ve İcra makamı olan Genel Sekreterlik bünyesindeki birimler ile direkt olarak genel sekretere bağlı olarak çalışan Yatırım Destek Ofisleri aracılığı ile faaliyetlerini yürütmektedir.

Şekil 5: Zafer Kalkınma Ajansı (ZEKA) Organizasyon Şeması²¹⁰

²⁰⁹ ZEKA(a), a.g.e., s.15-16

²¹⁰ <http://www.zafer.org.tr/kurumsal/organizasyon-vapisi/organizasyon-semasi.html> adresinden 11.07.2015 tarihinde alınmıştır.

4.1.2.1. Yönetim Kurulu

Ajans'ın karar organıdır. Ajans'ı Yönetim Kurulu Başkanı temsil eder. Yönetim Kurulu Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak illerinin valileri, belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ile ticaret ve sanayi odası başkanlarının yer aldığı 15 üyeli bir kuruldur. 14.07.2014 tarihinden bu yana, Yönetim Kurulu Başkanlığı Manisa Valisi Sayın Erdoğan BEKTAŞ; Başkan Vekilliği ise Kütahya Valisi Sayın Şerif YILMAZ tarafından yürütülmektedir. Yönetim kurulu başkanlığı her yıl Temmuz ayının 14'ünde sıradaki ilin valisine geçmektedir. 14.07.2015 - 14.07.2016 dönemi için başkanlık görevini Uşak Valisi üstlenecektir.²¹¹

4.1.2.2. Kalkınma Kurulu

Kalkınma Kurulu, Ajansın danışma organıdır. Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve Ajansı yönlendirmek üzere kurulmuştur. Ajans Kalkınma Kurulu, Afyon'dan 24, Kütahya'dan 23, Manisa'dan 33 ve Uşak'tan 20 üye olmak üzere toplam 100 asil üyeden oluşmaktadır. 08.04.2013 tarihli ve 2013/4748 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 25.07.2013 tarihinden başlamak üzere 4 (dört) yıl süre Kalkınma Kurulu'nda görev yapacak kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşları yeniden belirlenmiştir. Kurul'un Başkanlığını Manisa Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürü Sayın Doç. Dr. Erbil KALMIŞ, Başkan Vekilliğini ise Afyonkarahisar TÜMSİAD Başkanı Sayın Mahmut Emin BİRLİKTİR yapmaktadır. Ayrıca Kurul'un asil kâtip üyeleri Karahallı OSB Müdürü Hüseyin BİLGİN ile Kütahya Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu Üyesi Fatih ALKIŞ, yedek katip üyeleri ise Olta Balıkcılığı Federasyonu Başkanı İsmail ATALAY ve Uşak Ticaret Borsası Başkanı Mustafa SEZER'dir.²¹²

4.1.2.3. Genel Sekreterlik

Genel Sekreterlik, Ajansın icra organıdır. 21.05.2013 tarihli ve 2013-04 sayılı Yönetim Kurulu Toplantısı'nda alınan kararla İMİB Birim Başkanı Veli OĞUZ tarafından vekâleten yürütülen Genel Sekreterlik görevine 19.07.2014 tarihli

²¹¹ ZEKA(b), a.g.e., s.10

²¹² ZEKA(c), 2015 Yılı Çalışma Programı, s.10, 2015

ve 2014-07 sayılı Yönetim Kurulu Toplantısı'nda alınan kararla Yusuf BALCI atanmış, Kalkınma Bakanlığı'nın 04.09.2014 tarihli ve 4489265- 903.02-3928 sayılı yazısı ile de onaylanmıştır. Genel Sekreterlik bünyesinde Tanıtım ve Koordinasyon Birimi, İzleme ve Değerlendirme Birimi, Planlama ve Ar-Ge Birimi, Program Yönetimi Birimi, İdari ve Mali Yönetim Birimi olmak üzere 5 (beş), 1 (bir) adet Hukuk Müşavirliği ve TR33 bölgesindeki her il de yer almak üzere 4(dört) adet Yatırım Destek Ofisi bulunmaktadır.²¹³

4.1.3. Personel Yapısı

31.12.2014 tarihi itibarıyla Ajansta; 1 Genel Sekreter, 1 Hukuk Müşaviri ile 25'i Uzman Personel, 5'i Destek Personeli olmak üzere toplam 33 personel istihdam edilmektedir. 25 uzmandan 2'si Manisa YDO, 1'i Uşak YDO, 2'si Afyonkarahisar YDO ve 2'si de Kütahya YDO'da görev yapmaktadır. 18 uzman ise Kütahya'da Ajans Genel Sekreterliği çalışma birimlerinde görev yapmaktadır. 31.12.2014 tarihi itibarıyla; Ajansımız personelinden doktora mezunu sayısı 2, yüksek lisans mezunu sayısı 9, lisans mezunu sayısı ise 22'dir. Lisans mezunu personelden 7'si yüksek lisansa, yüksek lisans mezunu personelden de 7'si doktora devam etmektedir. Ayrıca yan dal mezunu 1 personel, çift lisans mezunu 2 personel bulunmaktadır. Ajansımızda istihdam edilen personelin 29'u erkek, 4'ü kadındır.²¹⁴ Ayrıca Ajans personelinin yaş ortalaması 33'tür. 2014 yılında istifa edenler de dikkate alınarak Ajansın 2015 yılı Tanıtım Dokümanından sağlanan son bilgilere göre personel sayısı; 1 genel sekreter, 23 uzman personel ve 5 destek personeli olmak üzere toplam 29 personel ile faaliyetlerini icra etmektedir. Ayrıca, 8'i merkezde 3'ü Yatırım Destek Ofisleri'nde (YDO) olmak üzere toplam 11 kişi hizmet alımı yöntemi ile istihdam edilmektedir.

T.C. Zafer Kalkınma Ajansı, 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliği hükümleri çerçevesinde; 2015 Haziran döneminde 18 (on sekiz) Uzman Personel, 1 (bir) İç Denetçi, 2 (iki) Destek Personel alımı ilanına çıkmış bulunmakta

---

²¹³ ZEKA(c), a.g.e., s.11

²¹⁴ ZEKA(d), 2014 Faaliyet Raporu, s. 27-28, 2015

olup son mülakat tarihi 12.06.2015 tarihi olmasından dolayı personel sayısı neticelendirilmemiştir.²¹⁵

4.1.4. Bütçesi

Bütçe gelir ve giderlerine bir önceki bölümde kalkınma ajanslarının genel bilgilerinde yer vermiş olduğumuzdan dolayı bu bölümde ZEKA'nın yıllar itibariyle gelir ve gider kalemleri dikkate alınarak aşağıdaki tablo hazırlanmıştır.²¹⁶

Tablo 3'e göre, yıllar itibariyle toplam gelir miktarı 2015 yılına kadar artış göstermektedir. 2015 yılının henüz tamamlanmamış olmasından dolayı IV dönem olarak açıklanan Gelir-Gider Bütçesinin sadece II. Dönemine kadar olan kısmını içermektedir.

Tablo 3: Zafer Kalkınma Ajansı (ZEKA) Yıllar İtibariyle Gelir Tablosu²¹⁷

GELİR KALEMLERİ	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Merkezi Yönetim Bütçesinden Aktarılan Paylar	4.442.482	16.192.943	3.212.000	0,00	2.000.000	17.211.254	500.000
İl Özel İdarelerinden Aktarılan Katkı Payları	135.202	1.026.032	1.088.741	1.407.155	1.706.015	1.259.680	1.400.090
Belediyelerden Aktarılan Katkı Payları	113.440	1.750.354	5.621.562	6.824.814	6.554.025	4.675.040	2.561.179
Sanayi ve Ticaret Odalarından Aktarılan Katkı Payları	25.346	108.204	5.621.562	131.525	171.651	194.947	204.446
Avrupa Birliği ve Diğer Uluslar Arası Fonlardan Sağlanan Kaynaklar	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Faaliyet Gelirleri	0,00	348.602	5.621.562	1.377.985	1.601.822	1.294.525	533.521
Bağış ve Yardımlar	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Bir Önceki Yılda Devreden Gelirler	0,00	4.690.343	5.621.562	21.449.155	25.570.139	15.523.705	13.680.314
TOPLAM	4.716.470	24.116.478	33.762.634	31.190.636	37.603.654	40.159.152	18.879.552

²¹⁵ <http://www.zafer.org.tr/jdownloads/Aelanlar%20%20Aehaleler/Aelanlar/Personel%20AlAem%20AelanAe%20-%205/personel-alim-ilani.pdf> adresinden 12.07.2015 tarihinde alınmıştır.

²¹⁶ ZEKA; Bütçe Uygulama Sonuçları, <http://www.zafer.org.tr/kurumsal/hakimizda/butce-uygulama-sonuclari.html> adresinden 20.07.2015 tarihinde alınmıştır.

²¹⁷ A.g.e, ZEKA, Bütçe Uygulama Sonuçları.

Tablo 4: Zafer Kalkınma Ajansı (ZEKA) Yıllar İtibariyle Gider Tablosu²¹⁸

Gider Kalemleri	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Genel Yönetim Hizmetleri	21.035	1.942.377	3.018.785	4.914.095	4.781.494	8.892.118	2.825.377
- Personel Giderleri	19.051	1.340.634	2.326.472	2.842.720	3.118.389	3.432.245	2.104.644
- Mal ve Hizmet Giderleri	1.985	601.743	692.313	2.071.375	1.663.105	5.459.873	720.733
- Yedek Ödenekler	0	0					
İzleme Değerlendirme ve Koor. Hiz.	0	0	32.391	16.992	14.382	23.738	4.560
Plan, Program ve Proje Hizmetleri	0	0	223.223	145.157	198.139	154.179	50.216
Araştırma ve Geliştirme Hizmetleri	0	0	29.998	75.728	304.115	840	63
Tanıtım ve Eğitim Hizmetleri	0	0	487.076	331.474	458.003	247.643	44.561
Proje ve Faaliyet Des. Hiz.	0	2.000	8.522.007	17.635.051	17.459.319	17.600.033	7.506.956
- Proje Destekleme Hizmetleri	0	0	7.589.173	16.602.819	16.392.767	15.621.388	6.803.750
- Faaliyet Destekleme Hizmetleri	0	0	549.989	618.028	369.453	870.092	545.257
- Teknik Destek Hizmetleri	0	2.000	382.845	414.204	697.099	1.108.552	157.949
TOPLAM	21.035	1.944.377	12.313.479	23.118.497	23.215.453	26.918.550	10.431.733

Tablo 4'e göre, ajansın 2009 yılında kurulmuş olmasından dolayı o yıl bütçeden çok küçük oranda gider yapılmıştır. Bu gider de genel yönetim hizmetleri kaleminin yapmış olduğu giderler olarak görülmektedir. Ajansın yıllar itibariyle giderleri artmakta bu artış içindeki en önemli payı da proje ve faaliyet destekleme hizmetlerinin aldığı görülmektedir. Gider tablosunda da 2015 yılı tamamlanmadığından II döneme ait giderler dikkate alınmıştır.

4.1.5. Planlama Faaliyetleri

2009 yılında kurulan ajans ilk personel alımını yaptıktan sonra ajans ile ilgili birçok planlama faaliyetini içeren dokümanlarını üretip paylaşımına sunmaya başlamıştır. Bunlardan ön plana çıkanlar;²¹⁹

- TR33 Bölgesi Mevcut Durum Raporu 2010
- TR33 Bölgesi Bölge Planı (2010-2013)
- Göstergelerle TR33 Bölgesi (2013)
- TR33 Bölgesi Bölge Planı (2014-2023)
- İller Bazında Yerel Ekonomik Gelişme Programları (2014)
- TR33 Bölgesi'nin Üretim Yapısının ve Düzeyinin Tespiti ve Analizi (2013)
- TR33 Ulaşım Stratejisi (2013)
- TR33 Bölgesi Girişimcilik ve İstihdam Stratejisi (2012)

²¹⁸ A.g.e, ZEKA, Bütçe Uygulama Sonuçları.

²¹⁹ ZEKA(b), a.g.e., s.14-15

- TR33 İnovasyon Stratejisi (2013)
- İller Bazında Yerel Ekonomik Gelişme Programları (2014)

TR33 Bölgesi 2010-2013 Bölge Planı Kalkınma Bakanlığı tarafından 29/11/2010 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiş ve paylaşımı sağlanmıştır. Planda Bölge'nin 4 yıllık gelişme eksenleri; tarım, turizm, sosyal yapı, sanayi ve çevre olarak belirlenmiştir. Plana veri sağlayacak mevcut durum analizinin hazırlanması süreci de beraberinde yürütülmüştür. Bölge planı çalışmaları çerçevesinde katılımcılığın sağlanması ve bölge planının yerel aktörler tarafından sahiplenilmesi, onların fikirlerine tutarlı bir şekilde planda yer verilebilmesi için illerde çalıştaylar düzenlenmiştir. İlk bölge planının onaylanmasından sonra 2014-2023 yıllarını kapsayacak yeni dönem bölge planının hazırlıkları da 2011 yılında başlamıştır. Bu çerçevede planın hazırlık sürecine veri sağlamak ve mevcut durumu güncel olarak ortaya koyabilmek amacıyla “Göstergelerle TR33 Bölgesi” çalışması da 2012 yılında tamamlanmış ve paylaşımına açılmıştır. TR33 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı kapsamında daha detaylı araştırma, analiz ve raporlama çalışmalarına 2012 yılı içerisinde başlayan Ajans, farklı eksenlerde strateji belgeleri üretmeye başlamıştır. Bu çerçevede “TR33 Bölgesi İnovasyon Stratejisi” ile bölgede yenilikçiğin kapasite ve performansını artırması planlanmıştır. Bunu takiben “TR33 Bölgesi'nin Üretim Yapısının ve Düzeyinin Tespiti ve Analizi” çalışması oluşturulmaya başlanmıştır. Bu çalışma ile Bölge'nin sanayi sektöründeki üretim yapısının ve düzeyinin tespit ve analiz edilerek öncelikli sektörlerin ve bu sektörlerde uygulanacak stratejilerin belirlenmesi amacıyla üretilmiştir. Bunlarla beraber bir çok çalışma yapılmıştır. Planın yerelde uygulanmasını kolaylaştırmak ve daha detaylı politikaları belirlemek amacıyla Bölge illeri için Yerel Ekonomik Gelişme Programları (YEGEP) hazırlanmıştır.²²⁰

4.2.Afyonkarahisar-Kütahya- Manisa- Uşak (TR33) Bölgesi

4.2.1.TR33 İlleri Temel Coğrafik Konumları

Afyonkarahisar ili adını şehrin güneyinde bulunan kaleden ve afyon bitkisinden almıştır. Afyonkarahisar topraklarında ilk insan topluluklarına ne zaman rastlandığı bilinmemekle birlikte çevre illerde yapılan kazılar, Afyonkarahisar'da da tarih öncesi çağlarda yerleşme yerleri bulunduğunu göstermektedir. İl sınırları

---

²²⁰ ZEKA(b), a.g.e., s.15

içinde; Apemia, Synnada, Dokimeion, Amorion'dan başka Pentapolis bölgesinde Eucarpia (Emirhisar), Hieropolis (Koçhisar), Stectorium (Menteş), Bruzes (Karasandıklı), Otreus (Yanıkören); ayrıca Metropolis (Tatarlı), Prymnessos (Sülün), Kidyessos (Küçükhöyük), Lysias (Arızlı), Julio (Çay), Ocoleia (Karacaören), Sanaus (Sarıkavak), adlı 16 kent kurulmuştur. Bunların dışında Akroinon (Karahisar), Sibidunda (Atlıhisar), Diocleia (Ahırhisar) gibi kasaba özelliğinde küçük kentlerin de kurulduğu bilinmektedir. Günümüzde ise, Afyonkarahisar doğuda Konya, batıda Uşak, kuzeybatıda Kütahya, güneybatıda Denizli, güneyde Burdur, güneydoğuda Isparta ve kuzeyde Eskişehir illeri ile komşudur. Yüzölçümü 14.772'dir. Afyonkarahisar ili, ortalama yüksekliği 1000–1500 metre olan ve tektonik hareketlerin oluşturduğu vadilerle yarılmış bir yayla görünümündedir. Afyonkarahisar'ın en ilginç yüzey şekli, üzerinde bir de kale bulunan kentin içindeki Sivritepe'dir. Yüksekliği 1.200 metre olan Sivritepe, ovadaki volkanik oluşum sonucu ortaya çıkmış kaya kütesidir.²²¹

Afyonkarahisar ili yüzölçümü değerlerine göre kilometrekareye 48 insan düştüğü tablodaki veriler çerçevesinde hesaplanmıştır. 2014 yılı sayım sonuçlarına göre Afyonkarahisar nüfusunun %56,94 kısmı il ve ilçe merkezlerinde,%43,06 kısmı ise köy ve beldelelerde yaşamaktadır.²²²

Tablo 5: Yıllara Göre Afyonkarahisar Kadın-Erkek Nüfusu²²³

Yıl	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Toplam Nüfus
2007	348.589	352.983	701.572
2008	345.899	351.466	697.365
2009	348.194	353.132	701.326
2010	344.822	352.737	697.559
2011	347.311	351.315	698.626
2012	348.548	355.400	703.948
2013	351.007	356.116	707.123
2014	350.370	356.001	706.371

Yıllar itibarı ile kadın-erkek nüfus oranında genel olarak bir artış olduğu Tablo 5 yardımıyla görülmektedir. Nitekim kadın nüfus oranının erkek nüfus oranından yüksek olduğu da görülmektedir.

²²¹ TÜİK(a), **Seçilmiş Göstergelerle Afyonkarahisar**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Yayın No:4204, Ankara, 2014

²²² <http://www.nufusu.com/il/afyonkarahisar-nufusu> adresinden14/07/2015 tarihinde alınmıştır.

²²³ <http://www.nufusu.com/il/afyonkarahisar-nufusu> adresinden14/07/2015 tarihinde alınmıştır.

Tablo 6: Afyonkarahisar İlçelerinin 2014 Yılı Kadın-Erkek Nüfus Oranları²²⁴

Yıl	İlçe	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Toplam Nüfus
2014	Merkez	136.724	137.915	274.639
2014	Sandıklı	27.583	29.125	56.708
2014	Dinar	23.837	24.052	47.889
2014	Bolvadin	22.670	22.428	45.098
2014	Sinanpaşa	20.240	20.764	41.004
2014	Emirdağ	18.957	19.312	38.269
2014	Şuhut	18.424	18.953	37.377
2014	Çay	15.988	16.609	32.597
2014	İhsaniye	14.147	14.106	28.253
2014	İscehisar	12.132	12.093	24.225
2014	Sultandağı	7.644	8.344	15.988
2014	Çobanlar	7.041	6.987	14.028
2014	Dazkırı	5.562	5.542	11.104
2014	Başmakçı	5.174	5.262	10.436
2014	Hocalar	5.020	5.164	10.184
2014	Bayat	4.207	4.205	8.412
2014	Evciler	3.808	3.826	7.634
2014	Kızılören	1.212	1.314	2.526

Tablo 6'dan anlaşılacağı üzere Afyonkarahisar ilçelerinden nüfusu en yüksek olan Sandıklı ilçesi 56 bin 508 sahip iken, en düşük nüfus oranı ile Kızılören ilçesinin 2 bin 526 sayıda bir nüfusa sahip olduğu görülmektedir.

Kütahya, M.Ö. 3000 yıllarında kurulmuş medeniyetlerin ve kültürlerin harmanladığı ve antik çağda ilk ev sahipliğini Frigler'in yaptığı şehirdir. Daha sonra Roma, Bizans, Germiyanogulları, Osmanlı egemenliğine girmiştir. Kütahya'nın Milli Mücadele tarihimizde çok önemli bir yeri vardır. Cumhuriyetimizin kurulması için verilen bağımsızlık mücadelesi il sınırları içerisinde de yaşanmış ve Kütahya 30 Ağustos Zaferi ile düşman işgalinden kurtarılmıştır. Bunu 1 Eylül'de Gediz, 3 Eylül'de Emet ve Tavşanlı'nın kurtuluşları izlemiştir. Kütahya ilinin yüzölçümü 12.043 km²'dir. Kütahya, kuzeyinde Bursa, kuzeydoğusunda Bilecik, doğusunda Eskişehir ve Afyonkarahisar, güneyinde Uşak, batısında Manisa ve Balıkesir illerimizle çevrilidir. Kütahya ilinde ortalama yükselti 1.200 metredir. Kütahya'da kuru ormanlar çoğunluktadır. Bunu bozkır bitki toplulukları takip etmektedir. İlin

²²⁴ <http://www.nufusu.com/il/afyonkarahisar-nufusu> adresinden 14/07/2015 tarihinde alınmıştır.

ormanları, daha çok dağ eteklerindeki platolarda yer alır. Kütahya’da orman altı alanlarında toprak şartlarından dolayı bozkır bitki örtüsü hâkimdir. Kütahya ili, Ege Bölgesi’nde yer almasına rağmen, denizden uzaklık ve yükseltiye bağlı olarak iklimi kıyı Ege’den daha farklıdır. Kütahya ve çevresinin iklimi Ege, Marmara ve İç Anadolu Bölgeleri arasında bir geçiş tipidir. İklim ve sıcaklık şartları bakımından, her üç bölgenin özelliklerini taşır. Sıcaklık şartları İç Anadolu, yağış şartları Marmara Bölgesi tesiri altındadır. İlde yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlı geçer.²²⁵

Kütahya ilinde yüz şekilleri oranına göre kilometrekareye 47 insan düşmekte olup bu da nüfus yoğunluğu oranını belirtmektedir. Kütahya nüfusunun %67,88 kısmı il ve ilçe merkezlerinde, %32,12 kısmı ise köy ve beldelerde yaşamaktadır. Nitekim en son 2014 yılında yapılan nüfus sayımı verileri Tablo 7’de ayrıntılı olarak da verilerek sonuca buradan ulaşılmıştır.

Tablo 7: Yıllara Göre Kütahya Kadın-Erkek Nüfus Oranı²²⁶

Yıl	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Toplam Nüfus
2007	296.167	287.743	583.910
2008	280.370	285.514	565.884
2009	285.911	285.893	571.804
2010	305.634	284.862	590.496
2011	279.162	285.102	564.264
2012	284.909	288.512	573.421
2013	283.574	288.485	572.059
2014	282.810	288.744	571.554

Kütahya ili kadın nüfusu erkek nüfusundan yüksektir. Kütahya ilinde yıllar itibari ile dalgalı bir nüfus değişimi yaşandığı görülmektedir. 2007’den 2014’e nüfusun yaklaşık 12.4 milyon azalmıştır. Nüfusun en yüksek olduğu yıl 2010’dur.

Tablo 8’den belirtildiği üzere Kütahya ilindeki ilçeler arasında nüfusu en yüksek olan Tavşanlı ilçesi 101 bin 899 sahip iken, en düşük nüfus oranı ile Dumlupınar ilçesinin 2 bin 986 sayıda bir nüfusa sahip olduğu görülmektedir.

²²⁵ TÜİK(b), **Seçilmiş Göstergelerle Kütahya**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Yayın No:4206, Ankara, 2014

²²⁶ <http://www.nufusu.com/il/kutahya-nufusu> adresinden 14.07.2015 tarihinde alınmıştır.

Tablo 8: Kütahya İlçeleri Kadın-Erkek Nüfus Oranları²²⁷

Yıl	İlçe	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Toplam Nüfus
2014	Merkez	126.616	126.559	253.175
2014	Tavşanlı	50.542	51.357	101.899
2014	Simav	31.597	33.302	64.899
2014	Gediz	25.256	25.929	51.185
2014	Emet	10.308	11.198	21.506
2014	Altıntaş	8.448	8.623	17.071
2014	Domaniç	7.580	7.844	15.424
2014	Hisarcık	6.523	6.915	13.438
2014	Aslanapa	5.020	5.229	10.249
2014	Çavdarhisar	3.491	3.858	7.349
2014	Şaphane	3.364	3.674	7.038
2014	Pazarlar	2.577	2.758	5.335
2014	Dumlupınar	1.488	1.498	2.986

Manisa ve yöresinin tarihinin M.Ö. 3000 yıllarına kadar indiği, Tantalıs ve Spylos Magnesiası gibi adlarla anılan yerleşimlere sahne olduğu bilinmektedir. Yörede çıkan buluntulardan ve yazılı kaynaklardan Manisa ve çevresinin Hitit, Aka, Frig, Lidya, Pers, Roma ve Bizans uygarlıklarına sahne olduğu anlaşılmaktadır. Daha sonra Saruhan ve Osmanlı egemenliğine girmiştir. Manisa ili topraklarının büyük bölümü Gediz Havzası içinde, küçük bir bölümü de kuzeybatıda Ege (Bakırçay) Havzası içinde bulunmaktadır. İdari yönden batıdan İzmir, kuzeyden Balıkesir, güneyden Aydın, güneydoğudan Denizli, doğudan Uşak ve Kütahya illeri ile çevrilidir.

Tablo 9: Yıllara Göre Manisa Kadın-Erkek Nüfus Oranı²²⁸

Yıl	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Toplam Nüfus
2007	667.061	652.859	1.319.920
2008	656.051	660.699	1.316.750
2009	669.724	662.233	1.331.957
2010	714.064	665.420	1.379.484
2011	671.361	668.713	1.340.074
2012	673.700	672.462	1.346.162
2013	682.097	677.366	1.359.463
2014	686.379	681.526	1.367.905

²²⁷ <http://www.nufusu.com/il/kutahya-nufusu> adresinden 14.07.2015 tarihinde alınmıştır.

²²⁸ <http://www.nufusu.com/il/manisa-nufusu> adresinden 14.07.2015 tarihinde alınmıştır.

İlin yüzölçümü 13.269 km²'dir. İl doğal açıdan, kuzey ve kuzeydoğudan Demirci Dağları ve uzantıları, doğudan Kula-Gördes-Uşak platoları, güneyden Bozdağlar, batıdan Spil Dağı, Yamanlar Dağı uzantıları, Menemen Boğazı ve Yunt Dağı uzantılarıyla sınırlanmış durumdadır. İlin toprakları çok büyük bir ağırlıkla dağlar ve platolardan oluşmuştur. Salihli ilçesinde Bozdağlar üzerinde bulunan Kumpınar Tepe 2.070 metre ile ilin en önemli yükseltisidir. Gölarmara Gölü, Demirköprü Barajı ile Gediz ve Bakırçay nehirleri ilin önemli su kaynaklarıdır. Batıdan doğuya doğru yükseklik ve orman alanları artmakta, Akdeniz ikliminden karasal iklime geçiş görülmektedir. Gediz ve kollarınca sulanan ovalar, ülkemizin en verimli ovalarıdır.²²⁹ Manisa nüfus yoğunluğuna Tablo 10 yardımıyla elde edilen yüzölçümü verileri doğrultusunda 103/km² olduğu belirlenmiştir.

Tablo 10: Manisa İlçelerinin Kadın-Erkek Nüfus Oranı²³⁰

Yıl	İlçe	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Toplam Nüfus
2014	Yunusemre	102.637	101.799	204.436
2014	Şehzadeler	84.274	82.169	166.443
2014	Akhisar	81.335	81.772	163.107
2014	Salihli	77.399	79.462	156.861
2014	Turgutlu	75.583	74.877	150.460
2014	Soma	53.092	52.426	105.518
2014	Alaşehir	50.372	49.590	99.962
2014	Saruhanlı	26.830	26.854	53.684
2014	Kırkağaç	25.936	19.794	45.730
2014	Kula	22.609	22.978	45.587
2014	Demirci	20.157	22.870	43.027
2014	Sarıgöl	18.030	18.176	36.206
2014	Gördes	14.598	15.170	29.768
2014	Selendi	10.662	10.775	21.437
2014	Ahmetli	8.019	8.085	16.104
2014	Gölarmara	7.677	7.707	15.384
2014	Köprübaşı	7.169	7.022	14.191

Kütahya ve Afyonkarahisar illerinin tersine Manisa ilinde erkek nüfus sayısı kadın nüfus sayısından fazla olduğu Tablo 10'da görülmektedir. Ayrıca tabloda Manisa ilinde nüfus sayısı giderek artan bir seyir izlediğine de ulaşılabilir.

²²⁹ TÜİK(c), **Seçilmiş Göstergelerle Manisa**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Yayın No:4202, Ankara, 2014

²³⁰ <http://www.nufusu.com/il/manisa-nufusu> adresinden 14.07.2015 tarihinde alınmıştır.

Tablo 10'dan da anlaşılacağı üzere Merkez ilçe olan Yunusemre en yüksek nüfus oranı ile birinci, Şehzadeler ise ikinci sırada yer almaktadır. Bu sırayı Akhisar, Salihli ve Turgutlu ilçeleri takip etmektedir. Son sırayı ise Gölarmara ve Köprübaşı ilçeleri almaktadır.

Uşak ilinin antik dönemdeki adı “Temenothyrea”dır. M.Ö 4000 yıllarından itibaren yerleşim bölgesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Hitit Krallığı egemenliğinde bulunan bölge, M.Ö. 2500’lerde Luvi istilasına uğramış, Hitit Krallığı dağıldıktan sonra, M.Ö. 1000 yıllarında Ege göçleri ile boğazlardan gelen Frigyalıların egemenliğine girmiştir. M.Ö. 7. yüzyılda Lidyalılar ile Frigyalılar arasında paylaşılmıştır. Dünyada ilk kez parayı kullanan Lidyalılar, Uşak’ın batısında hâkimiyet sürmüşlerdir. Lidyalılar zamanında Ege bölgesini yakın doğuya bağlayan tarihi “Kral Yolu” Uşak’tan geçmiştir. M.Ö. 6. yüzyılda bütün Anadolu Pers İmparatorluğuna bağlanmıştır. Uşak İli, kuzeyde Kütahya, doğuda Afyonkarahisar, güneyde Denizli ve batıda Manisa illeri ile çevrilmiştir. Uşak ilinin iklimi Ege ve İç Anadolu bölgeleri arasında bir geçiş özelliği gösterir. Akdeniz iklimi ile karasal iklim arasında geçiş özelliği gösteren bir iklime sahiptir. Kışlar Ege’ye göre daha sert geçmektedir. Yağışlarda ilkbahara doğru bir kayma dikkati çekmektedir. Murat Dağı (2 309 m), Bulkaz Dağı (1 930 m) ve Ahır Dağı (1 915 m) ilin kuzey, kuzeydoğu ve doğudaki doğal sınırlarını oluştururlar. İl arazisi genel olarak dalgalı plato görünümündedir. Kuzey ve doğu kesimleri dağlık, güney ve batı kesimleri ise ovalar ve dalgalı arazilerden oluşmaktadır. İl topraklarının batısı Gediz Vadisi ile Ege Bölgesi’ne açılır. İl toprakları birçok vadiyle yarılmış dalgalı yaylalar görünümündedir. Bu yaylalar kuzeydoğudan güneybatıya doğru alçalarak bazı kesimlerde hafif dalgalı bir görünüş alırlar.²³¹

Yüzölçümü 5.382 olan Uşak ilinin Tablo 11 verilerinden yola çıkılarak nüfus yoğunluğu 65/km² söylenebilir. Uşak nüfusunun %69,50 kısmı il ve ilçe merkezlerinde, %30,50 kısmı ise köy ve beldelede yaşamaktadır.

²³¹ TÜİK(d), **Seçilmiş Göstergelerle Uşak**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Yayın No:4208, Ankara, 2014

Tablo 11: Yıllara Göre Uşak Kadın-Erkek Nüfus Oranları²³²

Yıl	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Toplam Nüfus
2007	165.235	168.880	334.115
2008	165.506	168.605	334.111
2009	166.944	168.916	335.860
2010	168.064	169.955	338.019
2011	169.343	170.388	339.731
2012	169.997	172.272	342.269
2013	172.573	173.935	346.508
2014	174.231	175.228	349.459

2014 yılı nüfus sayımına bağlı olarak Tablo 11 verileri doğrultusunda Uşak ilinde kadın nüfusu erkek nüfusundan fazla olduğu görülmektedir. Uşak toplam nüfus sayısı yıllar itibari ile genel olarak artan bir seyir izlediği sonucu ortaya çıkmaktadır.

İlçelerde de kadın nüfusun erkek nüfusundan fazla olduğu görülmektedir. En yüksek nüfus oranı Banaz ilçesindeyken en düşük ise Karahallı ilçesindedir.

Tablo 12: Uşak İlçeleri Kadın-Erkek Nüfus Oranı²³³

Yıl	İlçe	Erkek Nüfusu	Kadın Nüfusu	Toplam Nüfus
2014	Merkez	115.777	115.786	231.563
2014	Banaz	18.195	18.414	36.609
2014	Eşme	17.614	18.135	35.749
2014	Sivaslı	10.567	10.555	21.122
2014	Ulubey	6.739	6.908	13.647
2014	Karahallı	5.339	5.430	10.769

4.2.2. TR33 Bölgesi Temel Ekonomik ve Sosyal Yapısı

TR33 bölgesini içeren Manisa, Uşak, Afyonkarahisar ve Kütahya illerine ilişkin eğitim, sağlık, dış ticaret, ithalat ve ihracat verilerinden yararlanarak bölgenin sosyo-ekonomik yapısına değinilecektir.

4.2.2.1. Eğitim Göstergeleri

Tablo 13’de TR33 bölgesi ve Türkiye verilerine göre, eğitim düzeyi arttıkça okullaşma oranında ciddi düşüş yaşandığı görülmektedir.

²³² <http://www.nufusu.com/il/usak-nufusu> adresinden 14.07.2015 tarihinde alınmıştır.

²³³ <http://www.nufusu.com/il/usak-nufusu> adresinden 14.07.2015 tarihinde alınmıştır.

Tablo 13: 2013 Türkiye - TR33 Bölgesi Eğitim Göstergeleri, Okullaşma Oranları²³⁴

	İlkokulda Öğretmen Başına Öğrenci Sayısı	İlkokul Net Okullaşma Oranı	Ortaokul Net Okullaşma Oranı	Ortaöğretim (Lise) Net Okullaşma Oranı
Türkiye	19	99,57%	94,52%	74,65%
Manisa	16	99,63%	97,08%	80,65%
Uşak	15	99,52%	95,60%	83,40%
Afyonkarahisar	17	99,34%	94,26%	74,28%
Kütahya	15	99,69%	97,41%	90,96%

Eğitim verilerine göre TR33 bölgesinde yer alan illerin hepsi Türkiye’de İlkokulda Öğretmen Başına Düşen Öğrenci sayısı ortalamasının altında kalmaktadır. Bu durum eğitim kalitesi açısından bir avantaj oluşturulabilir.

Eğitim göstergesi olarak Tablo 14’de Okuma Yazma Bilmeyen Kişi Sayısı TR33 Bölgesi içinde en fazla Manisa ilinde en az ise Kütahya ilindedir. Bu sayılar ilin nüfus yoğunluğu açısından değil kişi sayısı olarak baz alınmıştır. Nüfus yoğunluğu dikkate alındığında durum Manisa ili en az olarak değişecektir.

Tablo 14: Türkiye ve TR33 Bölgesi Eğitim Göstergeleri²³⁵

		Toplam	Okuma Yazma Bilmeyen	Okuma Yazma Bilen	Ulaşılamayan Nüfus
Türkiye	Kadın	34.314.035	2.205.315	31.275.805	832.915
	Erkek	34.421.110	449.328	33.098.329	873.453
Manisa	Kadın	622.141	31.932	587.461	2.748
	Erkek	623.618	6.639	613.818	3.161
Uşak	Kadın	160.116	7.556	151.491	1.069
	Erkek	157.260	1.436	154.608	1.216
Afyonkarahisar	Kadın	323.190	19.915	301.271	2.004
	Erkek	316.085	2.925	310.968	2.192
Kütahya	Kadın	267.912	12.060	254.840	1.012
	Erkek	261.716	2.850	257.795	1.071

4.2.2.2. Sağlık Göstergeleri

2013 TÜİK verilerine göre; yüz bin kişi başına hastane yatak sayısı TR33 bölgesinde Türkiye verilerinin üstünde seyretmektedir. Tablo 15'e baktığımızda en fazla hekim ve hemşire sayısı Manisa ilindeyken en az ise Uşak ilinde olduğu belirtilmiştir. Nüfus sayısı dikkate alındığında ise en az hekim sayısının Kütahya’da, en az hemşire sayısının ise Uşak’ta olduğu görülmektedir.

²³⁴ TÜİK(c), a.g.e., 2014, s.50-51

²³⁵ TÜİK(c), a.g.e., 2014, s.87

Tablo 15: 2013 Yılı Türkiye ve TR33 Bölgesi Sağlık Göstergeleri²³⁶

	Yüz bin kişi başına hastane yatak sayısı	Toplam hekim sayısı	Hemşire sayısı
Türkiye	265	129.772	134.906
Manisa	289	2.133	2.371
Uşak	286	425	692
Afyonkarahisar	276	1.000	1.177
Kütahya	299	605	1.036

Kütahya ilinde hastane yatak sayısı Türkiye genelinin üzerinde olmasına rağmen Nüfus oranına göre en az hekim sayısına sahip olması dikkat çekmektedir. Bu durum Kütahya ili için yatak sayısına oranla yetersiz hekim olduğunu göstermektedir.

Tablo 16: 2013 Yılı Türkiye ve TR33 Bölgesi Doğum Oranları ve Bebek Ölüm Oranları²³⁷

	Kaba Doğum Oranı (Binde)	Bebek Ölüm Oranı (Binde)
Türkiye	16.9	10.8
Uşak	13.3	10.8
Afyonkarahisar	15.2	12.6
Kütahya	11.8	11.8
Manisa	14.2	8.8

Tablo 16'dan edindiğimiz veriler kapsamında TR33 bölgesindeki doğum oranları Türkiye genelinden daha düşük olduğu ortaya konulmuştur. Bebek ölüm oranlarında ise Manisa ili dışındaki iller Türkiye genelinden yüksektir. Bunlar içinde en yüksek oran Afyonkarahisar ilinde görülmektedir. Bebek ölüm oranlarında Türkiye ortalamasının altında kalan Manisa ili, birçok göstergede hem bölge ortalamasından hem de Türkiye ortalamasından iyi düzeyde bulunmaktadır.

²³⁶ TÜİK(c), a.g.e., 2014, s.48-49

²³⁷ TÜİK(c), a.g.e., 2014, s. 44-45

4.2.2.3. Dış Ticaret Göstergeleri

TR33 bölgesindeki dış ticaret verilerine bakacak olursak 2013 yılına ait olmak üzere Tablo 17'de ihracat verileri yer almakta ve Tablo 18'de ise ihracat verileri bulunmaktadır.

Tablo 17: 2013 Yılı Ekonomik Faaliyetlerine Göre İhracat (Bin \$)²³⁸

	Toplam	Tarım ve Ormancılık	Bahççılık	Madencilik ve Taş Ocakçılık	İmalat	Elektirik, Gaz ve Su	Toptan ve Perakande Ticaret	Gayrimenkul Kiralama	Diğer Sosyal Hizmetler
Türkiye	151.802.637	5.653.323	258.177	3.879.449	141.358.199	28.970	605.984	3.422	15.113
Manisa	3.849.318	74.247	-	6.095	3.761.643	-	7.334	-	-
Uşak	252.894	666	-	2.965	236.237	-	13.027	-	-
Afyonkarahisar	361.768	120.534	-	54.532	186.702	-	-	-	-
Kütahya	107.227	304	-	5.031	101.804	-	52	-	-

Tablo 17'deki ihracat verileri ışığında en yüksek ihracat miktarı Manisa ilinde iken en düşük ise Kütahya ilindedir. Tarım ve Ormancılık ise en yüksek ihracat miktarı Afyonkarahisar ilindedir. İmalatta en yüksek ihracat Manisa'da iken en düşük de Kütahya ilindedir.

Tablo 18: 2013 Yılı Ekonomik Faaliyetlerine Göre İthalat (Bin \$)²³⁹

	Toplam	Tarım ve Ormancılık	Bahççılık	Madencilik ve Taş Ocakçılık	İmalat	Elektirik, Gaz ve Su	Toptan ve Perakande Tic.	Gayrimenkul Kiralama	Diğer Sosyal Hizmetler
Türkiye	251.661.250	7.718.045	58.015	38.205.124	196.822.807	334.204	8.468.456	1.143	53.456
Manisa	3.242.215	151.877	8	6.242	3.080.827	-	3.175	1	86
Uşak	203.118	9.036	-	1.194	187.288	-	5.600	-	-
Afyonkarahisar	88.613	11.743	-	329	76.534	-	7	-	-
Kütahya	129.698	523	-	15.375	113.753	-	47	-	-

İthalat rakamlarının yer aldığı Tablo 18'de Manisa en yüksek miktara sahip il olarak görülmektedir. İhracatta Madencilik ve Taş Ocakçılığında en yüksek payı Afyonkarahisar gerçekleştirirken, ithalatta ise Kütahya ilinde gerçekleşmiştir.

²³⁸ TÜİK(c), a.g.e., 2014, s.119

²³⁹ TÜİK(c), a.g.e., 2014, s.120

4.2.2.4. Tarım Göstergeleri

2009-2013 yılları arasında işlenen tarım alanları verilerinin yer aldığı Tablo 19'da toplam tarım alanlarının Türkiye'de 2013 yılına gelindiğinde azalan bir eğilim içinde olduğu görülmektedir. TR33 bölgesinde ise yıllar itibariyle işlenen tarım alanı toplamında artış görülmektedir.

Tablo 19:2009-2013 Yılları Türkiye-TR33 Bölgesi İşlenen Tarım Alanları(hektar)²⁴⁰

		Toplam İşlenen Tarım Alanı	Ekilen	Nadas	Bahçe Bitkileri	Süs Bitkileri
2009	Türkiye	21.351.696	16.217.421	4.322.963	811.313	-
	TR33 Bölgesi	1.253.553	1.091.742	105.551	260	-
2010	Türkiye	21.383.626	16.333.002	4.249.026	801.598	-
	TR33 Bölgesi	1.301.601	1.112.128	132.855	56.618	-
2011	Türkiye	20.522.626	15.691.567	4.017.197	809.642	4.220
	TR33 Bölgesi	1.278.605	1.102.297	120.156	56.077	75
2012	Türkiye	20.581.039	15.463.376	4.286.137	826.736	4.790
	TR33 Bölgesi	1.284.834	1.099.300	130.442	55.017	75
2013	Türkiye	20.578.637	15.618.059	4.147.587	808.488	4.504
	TR33 Bölgesi	1.294.760	1.105.321	133.988	55.373	75

Tablo 20'de uzun ömürlü bitki alanı toplamında 2009 - 2013 yılları arasında Türkiye'de ve TR33 bölgesinde itibariyle bir artış söz konusudur. Türkiye'de azalış gösteren alan bağ alanı olarak görülmektedir.

Tablo 20: 2009-2013 Yılları Türkiye-TR33 Bölgesi Uzun Ömürlü Bitki Alanları(hektar)²⁴¹

		Toplam Uzun Ömürlü Bitki Alanı	İçecek ve Baharat Bit.	Bağ Alanı	Zeytin Ağaçları	Yem Bitkileri
2009	Türkiye	2.942.984	1.685.548	479.024	778.413	1.483.527
	TR33 Bölgesi	206.902	42.883	78.235	85.784	80.303
2010	Türkiye	3.010.580	1.748.763	477.786	784.031	1.461.454
	TR33 Bölgesi	212.338	45.483	79.431	87.424	77.599
2011	Türkiye	3.091.136	1.820.098	472.545	798.493	1.510.344
	TR33 Bölgesi	217.924	48.142	80.756	89.026	82.860
2012	Türkiye	3.200.961	1.924.900	462.296	813.765	1.056.455
	TR33 Bölgesi	219.744	49.677	80.505	89.561	105.402
2013	Türkiye	3.232.035	1.937.416	468.792	825.827	1.875.271
	TR33 Bölgesi	225.523	51.992	81.804	91.727	103.494

4.2.2.5. Kültür Göstergeleri

TR33 bölgesinde en yüksek kütüphane sayısı Manisa ilinde en düşük ise Uşak ilinde olduğunu Tablo 21 yardımıyla görmekteyiz. Dolayısıyla en düşük kitap

²⁴⁰ TÜİK(c), a.g.e., 2014, s.139

²⁴¹ TÜİK(c), a.g.e., 2014, s.139

sayısı da Uşak ilindedir. Oransal olarak da kütüphanede bulunan kitap sayısından en az yararlanma oranı da Uşak iline aittir.

Kütüphane sayısı ile 3. Sırada yer alan Afyonkarahisar ilinin kitap sayısı ile Manisa iline yaklaşmış olduğu görülmektedir. Ancak yararlanma sayısı açısından kendisinden daha düşük kitap sayısına sahip Kütahya ilinin gerisinde kalmıştır.

Tablo 21: 2012 Yılı Kütüphane ve Kitap Sayıları Göstergeleri²⁴²

	Kütüphane Sayısı	Kitap Sayısı	Yararlanma Sayısı	Ödünç Verilen Materyal Sayısı
Türkiye	1.112	15.785.280	19.545.940	6.790.817
Manisa	22	270.864	576.301	228.112
Uşak	12	138.419	23.988	13.959
Afyonkarahisar	16	264.954	160.454	100.041
Kütahya	18	194.780	222.978	102.698

Tablo 22 ise kültürel bir aktivite olarak sinema salonu sayıları ile ilişkili veriler yer almaktadır. Tabloya göre Manisa ilindeki sinema salonu sayısının daha yüksek olmasına rağmen seyirci sayısının Kütahya ilinde daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum Kütahya ilinin sosyo-kültürel bir faaliyet olarak sinema kültürünün oturduğunu göstermektedir.

Tablo 22: 2012 Yılı Kültür Göstergeleri: Sinema Salonu, Gösteri ve Koltuk Sayıları²⁴³

	Sinema Salonu Sayısı	Koltuk Sayısı	Gösteri Sayısı	Seyirci Sayısı
Türkiye	1.998	263.301	37.546	39.002.190
Manisa	28	4.716	499	157.219
Uşak	7	619	111	77.343
Afyonkarahisar	21	1.888	475	129.382
Kütahya	14	1.871	125	183.275

Tiyatro salonu istatistiklerinin yer aldığı Tablo 23'ye göre Uşak ilinde Afyonkarahisar ilinden daha fazla olmasına rağmen aynı gösteri sayısında Afyonkarahisar ilinde daha fazla seyirci olduğu görülmektedir. Uşak ili kültür göstergelerinde son sırada yer almaya devam ederken Kütahya ili tiyatro seyirci sayısı ile da kültürel faaliyetler açısından etkin bir şehir olduğunu göstermiştir.

²⁴² TÜİK(c), a.g.e., 2014, s.162

²⁴³ TÜİK(c), a.g.e., 2014, s.163

Tablo 23: 2012 Yılı Kùltür Göstergeleri: Tiyatro Salonu, Gösteri ve Seyirci Sayıları²⁴⁴

	Tiyatro Salonu Sayısı	Koltuk Sayısı	Gösteri Sayısı	Seyirci Sayısı
Türkiye	606	229.435	25.043	56.121.066
Manisa	9	3.485	188	48.024
Uşak	2	491	22	6.251
Afyonkarahisar	1	305	22	6.710
Kütahya	3	1.348	97	38.084

4.2.2.6. Diğer Göstergeler

2008 - 2013 yıllarında Türkiye ve TR33 bölgesi göç istatistiklerinin yer aldığı Tablo 24'e göre Manisa ili net göç rakamlarının azalan yönde bir eğilim gösterdiği görülmektedir. Uşak ilinde ise 2010-2011 yıllarında en yüksek net göç rakamı sonraki yıllarda giderek azalmış ve aldığı göç oranı artmıştır. Afyonkarahisar ve Kütahya illerinde 2011-2012 yıllarında aldığı göç oranı verilen göç oranından yüksek olduğundan net göç oranı pozitif değer almıştır. Sonraki yıllarda ise bu değerler değişmiş ve net göç negatif değerler olarak verdiği göç aldığı göç sayısını geçmiştir.

²⁴⁴ TÜİK(c), a.g.e., 2014, s.164

Tablo 24: 2008-2013 Yılları Türkiye ve TR33 Bölgesinin Aldığı ve Verdiği Göç Oranları²⁴⁵

		Adrese Dayalı Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (%)
Türkiye	2008-2009	72.561.312	2.236.981	2.236.981	0	0,00%
	2009-2010	73.722.988	2.360.079	2.360.079	0	0,00%
	2010-2011	74.724.269	2.420.181	2.420.181	0	0,00%
	2011-2012	75.627.384	2.317.814	2.317.814	0	0,00%
	2012-2013	76.667.864	2.534.279	2.534.279	0	0,00%
Manisa	2008-2009	1.331.957	28.781	34.262	-5.481	-4,11%
	2009-2010	1.379.484	32.094	35.497	-3.403	-2,46%
	2010-2011	1.340.074	33.312	36.021	-2.709	-2,02%
	2011-2012	1.346.162	32.211	34.054	-1.843	-1,37%
	2012-2013	1.359.463	36.257	36.989	-732	-0,54%
Uşak	2008-2009	335.860	8.693	9.644	-951	-2,83%
	2009-2010	338.019	8.998	9.562	-564	-1,67%
	2010-2011	339.731	8.653	10.138	-1.485	-4,36%
	2011-2012	342.269	10.351	9.435	916	2,68%
	2012-2013	346.508	10.655	10.493	162	0,47%
Afyonkarahisar	2008-2009	701.326	20.223	22.256	-2.033	-2,89%
	2009-2010	697.559	17.451	24.119	-6.668	-9,51%
	2010-2011	698.626	17.219	24.063	-6.844	-9,75%
	2011-2012	703.948	24.167	21.738	2.429	3,46%
	2012-2013	707.123	22.200	26.799	-4.599	-6,48%
Kütahya	2008-2009	571.804	15.291	18.210	-2.919	-5,09%
	2009-2010	590.496	15.311	19.923	-4.612	-7,78%
	2010-2011	564.264	17.547	20.655	-3.108	-5,49%
	2011-2012	573.421	20.550	16.702	3.848	6,73%
	2012-2013	572.059	17.875	20.915	-3.040	-5,30%

²⁴⁵ TÜİK(c), a.g.e., 2014, s.90

Tablo 25: 2013 Yılı Ulaştırma Göstergeleri²⁴⁶

	Toplam Motorlu Kara Taşıt Sayısı	Bin Kişi Başına Otomobil Sayısı	On Bin Araç Başına Kaza Sayısı
Türkiye	17.939.447	121	90
Manisa	479.962	122	83
Uşak	108.680	146	99
Afyonkarahisar	178.251	95	100
Kütahya	174.431	149	74

Tablo 25'e göre, en çok taşıt sayısı Manisa ilinde bulunmasına rağmen nüfusa göre bakıldığında bin kişi başına düşen otomobil sayısı Afyonkarahisar ve Uşak illerindedir. Taşıt sayısı da dikkate alındığında en az sayıda taşıt sayısı Uşak ilinde olmasına rağmen bin kişi başına düşen otomobil sayısı en yüksek il Uşak'tır. Kaza sayısı açısından en yüksek sayı ilk olarak Afyonkarahisar ikinci olarak ise Uşak ili olarak Türkiye genelinin daha üst seviyesinde yer almaktadırlar.

Tablo 26: 2008-2012 Yılları Harcama Türlerine Göre Harcamalar (% Oranlar)²⁴⁷

		Gıda ve Alkolsüz İçecek	Alkollü İçecek, Sigara ve Tütün	Giyim ve Ayakkabı	Konut ve Kira	Mobilya ve Ev Aletleri	Sağlık	Ulaştırma	Haberleşme	Eğlence ve Kültür	Eğitim	Lokanta ve Otel	Diğer
2008	Türkiye	22,6	3,8	5,4	29,1	5,8	1,9	14,1	4,4	2,5	2	4,4	4,1
	TR33 Bölgesi	26,2	4,8	6,3	27,6	5,9	2,1	11,9	4,6	2	1,7	3,4	3,5
2009	Türkiye	23	4,1	5,1	28,2	6,2	1,9	13,6	4,2	2,6	1,9	5,2	4
	TR33 Bölgesi	26,8	5	6,5	26	5,8	2,6	10,9	4,3	2,3	1,5	4,3	4
2010	Türkiye	21,9	4,5	5,1	27,1	6,3	2,1	15,1	4,1	2,8	2	5,4	3,7
	TR33 Bölgesi	25,6	5,1	6,4	24,4	6,1	2,6	12,1	4,1	2,6	1,5	5	4,4
2011	Türkiye	20,7	4,1	5,2	25,8	6,4	1,9	17,2	4	2,7	2	5,7	4,3
	TR33 Bölgesi	24,3	4,8	6,5	23,5	6,6	2,5	14,4	3,5	2,8	1,4	5,1	4,5
2012	Türkiye	19,6	4,2	5,4	25,8	6,7	1,8	17,2	3,9	3,2	2,3	5,8	4,2
	TR33 Bölgesi	22,7	4,7	6,5	24,4	6,9	1,8	16,5	3,6	2,8	1,6	4,7	3,9

Harcama türlerine göre Türkiye ve TR33 bölgesi değerlendirmelerinin yer aldığı Tablo 26 verilerine göre, alkollü içeceklerde TR33 bölgesi Türkiye ortalamasının üstünde bir seyir izlemektedir. Bölgedeki konut ve kira oranlarında ise Türkiye ortalamasını altında kalmaktadır. Ayrıca Eğlence ve Kültür oranlarında da genel olarak Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Sağlık harcamalarında ise TR33 bölgesi Türkiye genelinden daha yüksek orana sahiptir.

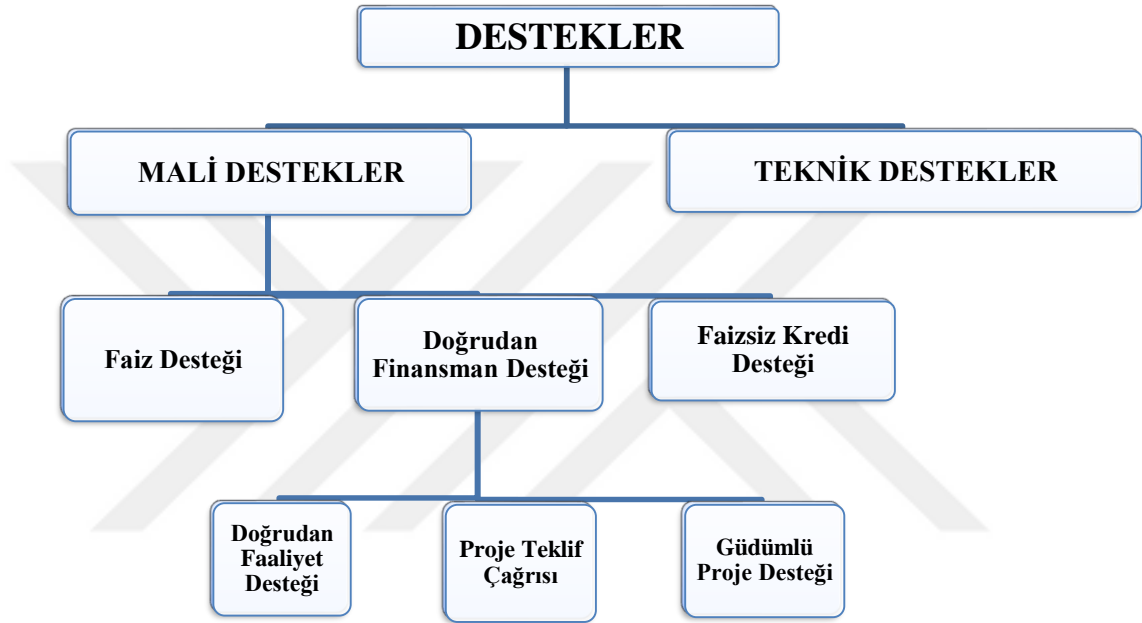
²⁴⁶ TÜİK(c), a.g.e., s.60-61

²⁴⁷ TÜİK(c), a.g.e., s.172

4.3. Zafer Kalkınma Ajansı Projeleri

Ajans tarafından sağlanan destekler ilgili usul ve esaslar ile bunlardan yararlanma kuralları Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nde tanımlanmıştır. İlgili Yönetmelik kapsamında Ajansın sağlayabileceği destekler mali (hibe) ve teknik (eğitim ve danışmanlık) olarak ikiye ayrılmaktadır.

Şekil 6: TR33 Bölgesi Destek Şeması

Ajans, yıllık çalışma programında ve başvuru rehberinde açıkça belirtilmek kaydıyla; özel işletmelerin, sivil toplum kuruluşlarının, kamu kurum ve kuruluşlarının, üniversitelerin, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarının, yerel yönetimlerin ve bunların birliklerinin, kooperatiflerin ve bunların birlikleri ile diğer gerçek ve tüzel kişilerin Bölge planı ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı proje ve faaliyetler, kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini ve ortaklığı geliştiren projeler ve Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmayı sağlayan ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine ve kaynak teminine katkı sağlayan proje ve faaliyetlere mali destek sağlayabilir.²⁴⁸ Mali Destekler; Faiz Desteği, Faizsiz Kredi Desteği ve Doğrudan Finansman Desteği olmak üzere incelenmektedir. Faiz

²⁴⁸ <http://www.zafer.org.tr/destekler-tesvikler/ajans-destekleri-hakkinda-genel-bilgi/203-mali-destekler.html> adresinden 22.07.2015 tarihinde alınmıştır.

desteği ve faizsiz kredi desteği kapsamında hibe verilmeden işletmelerin ihtiyaç duydukları kredilerin faizleri %50'ye varan oranlarda Ajans tarafından karşılanmaktadır. Bu desteklerin 2016 yılından itibaren hayata geçirilmesi planlanmaktadır.

Ajans tarafından sağlanacak teknik desteğin amacı ise, bölgedeki yerel aktörlerin bölgesel kalkınma açısından önem arz eden, ancak kurumsal kapasite eksikliği nedeniyle hazırlık ve uygulama aşamalarında sıkıntı ile karşılaşılan çalışmalarına destek sağlamaktır. Ajans tarafından sağlanacak teknik destek; Ajans tarafından yayınlanan herhangi bir proje teklif çağrısı ile ilişkilendirilmemek koşuluyla;

- Yerel yönetimlerin başta planlama çalışmaları ile bölge plan ve programlarını uygulayıcı veya yerel kalkınma kapasitesini artırıcı faaliyetlerini ve
- Diğer kamu kurum ve kuruluşlarının ve bölgedeki sivil toplum kuruluşlarının yerel ve bölgesel kalkınmaya katkıda bulunabilecek çalışmalarını kapsamak zorundadır.

Ajans aynı proje veya faaliyet için, mali destek veya teknik destekten sadece birini sağlayabilir. Ancak, girişimcilik ve yenilikçilik altyapısını geliştirme amaçlı güdümlü projeler için bu hüküm uygulanmaz.²⁴⁹

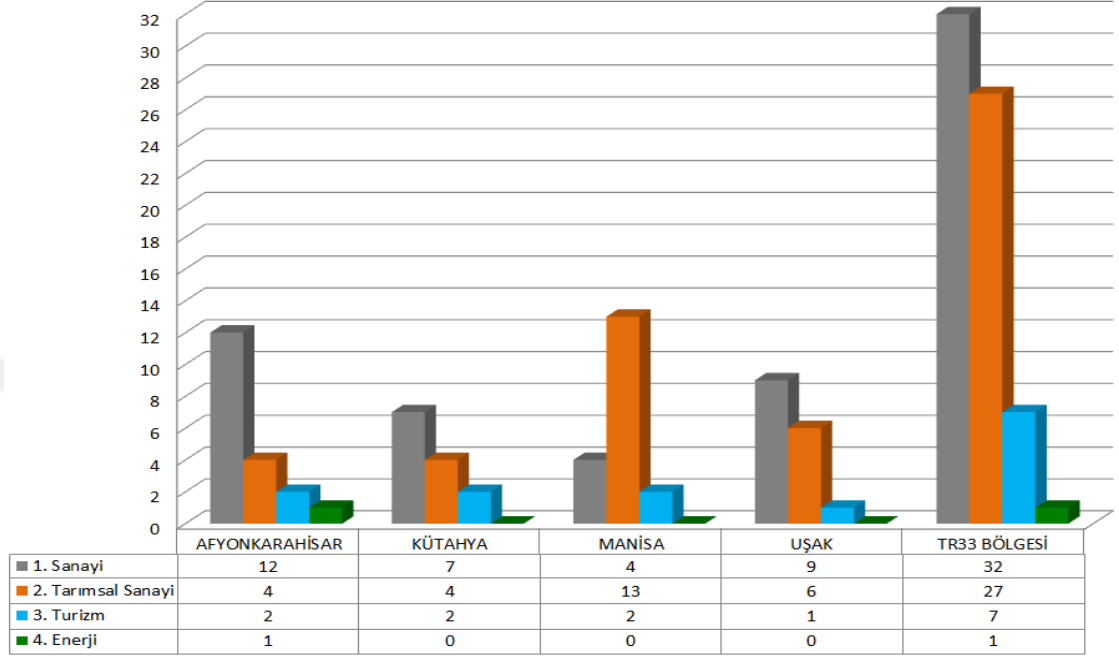
4.3.1. Mali Destek Programları

Bölgesel Potansiyelin Harekete Geçirilmesi Mali Destek Programı (BPHGMDP)'nin temel amacı 2010, Turizm, Tarıma Dayalı Sanayi ve İmalat Sanayi alanlarında bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet gücünün artırılması, bölge'nin Ar-Ge ve inovasyon kapasitesinin güçlendirilmesi ve işbirliği ağlarının geliştirilmesidir. Şekil 7'de bu çalışma kapsamında desteklenen projelerin il ve sektörel bazda dağılımlarının yer aldığı 67 projeye ait istatistikler yer almaktadır. Bu projelere sağlanacak destek miktarı 19.797.821 TL, eş finansman miktarı ise 16.759.259 TL olup söz konusu program kapsamında bölgede yapılacak yatırımın

²⁴⁹ <http://www.zafer.org.tr/destekler-tesvikler/ajans-destekleri-hakkinda-genel-bilgi/205-teknik-destekler.html> adresinden 22.07.2015 tarihinde alınmıştır.

toplam tutarı 36.557.080 TL'dir. Sözleşmeye bağlanan 67 projenin 19 tanesi Afyonkarahisar, 13 tanesi Kütahya, 19 tanesi Manisa ve 16 tanesi Uşak'tandır.²⁵⁰

Şekil 7: BPHGMDP Kapsamında Yapılacak Projelerin İller ve Sektörel Bazda Dağılımı²⁵¹

Bu Program kapsamında TR33 Bölgesindeki illerin projelerinden bazıları şunlardır:

- Afyonkarahisar, Bölgesel Isıtma Sisteminde Sabit Sıcaklık Değişken Debi Yöntemiyle Enerji Verimliliği Sağlanması Projesi,
- Afyonkarahisar, Mermer Fabrikası Teknoloji Yenileme Projesi
- Kütahya, İleri Teknoloji Yatırımı İle Katma Değeri Yüksek Silikonlu Kıl Fital Üretim Projesi,
- Kütahya, Oksijenli Yanma Sistemli Frit Fırını Kurulumu Projesi,
- Manisa, Celal Bayar Üniversitesi Gıda Güvenliği Laboratuvarının Geliştirilmesi Projesi,
- Manisa, Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü Ar-ge ve Laboratuvar Altyapısının Geliştirilmesi Projesi,

²⁵⁰ <http://www.zafer.org.tr/mali-destek-programlari/bphgmdp2010/programa-iliskin-bilgiler.html#sözleşmeye-bağlanan-projeler> adresinden 22.07.2015 tarihinde alınmıştır.

²⁵¹ <http://www.zafer.org.tr/mali-destek-programlari/bphgmdp2010/programa-iliskin-bilgiler.html#sözleşme-imzalanen-projelerin-sektör-bazında-sayıları>, adresinden 22.07.2015 tarihinde alınmıştır.

- Uşak, Medikal Sektörde Bilgi ve Teknoloji Transferi ile Sentetik Alçı Üretimi Projesi,
- Uşak, Eşme Konservelik Hedef Büyütme Projesidir.

Odak Sektörler Mali Destek Programı (ODAK)'nın temel amacı, TR33 Bölgesi'nde faaliyet göstermekte olan işletmelerin, üretim/yönetim/pazarlama/ihracat kapasite ve kabiliyetlerinin artırılması; Ar-Ge, inovasyon ve markalaşmaya yönelik uygulamalarının desteklenmesidir. TR33 Bölgesi'nden toplam 244 proje başvurusu yapılmıştır. Söz konusu projelerin 47'si desteklenmeye hak kazanmıştır. Afyonkarahisar ilinden 20 (2 proje uygulama aşamasında fesih edilmiştir), Kütahya ilinden 8, Manisa ilinden 10, Uşak ilinden 9 olmak üzere toplam 45 proje desteklenmeye hak kazanmıştır. Program kapsamında Bölgeye toplam 25.440.124,28 TL yatırım yapılmıştır. Bu yatırımın 12.199.965,93 TL'si Ajans tarafından; 13.240.158,35 TL'si ise eş finansmanlar tarafından karşılanmıştır.

Bu program kapsamında TR33 Bölgesindeki illerin projelerinden bazıları şunlardır:

- Afyonkarahisar, Zımpara Taşı Odaklı Üretim ile Dünyaya Ulaşıyoruz Projesi,
- Afyonkarahisar, Afyon Lokumu Zeka İle Yurt Dışına Açılıyor Projesi,
- Kütahya, Bölgemizden Bir Kobi Yükseliyor Projesi,
- Kütahya, Tarımsal Çapa Makineleri İçin Çelik Bıçaklarının Üretimi Projesi
- Manisa, Kalitemizi Zaferden Zafere Taşıyoruz Projesi,
- Manisa, Matris Üretim Süreçleri Ve Kurumsal Organizasyon Yeniden Tasarım Projesi,
- Uşak, Sarar Battaniye & Üretim Hattı Modernizasyonu ile İhracat, Verim ve Kapasitelerin Arttırılması Projesi,
- Uşak, Dokuma Kumaş Üretim Hattı Teknolojik Yatırım ve Kapasite Artırım Projesi,
- Uşak, Giysilik Deride Ürün ve Pazar Çeşitliliği İle Üretim Hacminin Arttırılması Projesidir.

Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Altyapı Mali Destek Programı (SÜKAP)'ın temel amacı kâr amacı gütmeyen kurum/kuruluşların, TR33 Bölgesi'nin daha yaşanabilir bir hale gelmesine ve rekabet gücü ile tanınırlığının artırılmasına yönelik sürdürülebilir, stratejik, yenilikçi ve doğal çevreye duyarlı küçük ölçekli altyapı faaliyetlerinin desteklenmesidir. Bu program kapsamındaki projelerden Afyonkarahisar ilinden 3, Kütahya ilinden 3, Manisa ilinden 4, Uşak ilinden 3 olmak üzere toplam 13'ü desteklenmeye hak kazanmıştır. Program kapsamında Bölgeye toplam 13.504.872,71 TL yatırım yapılmıştır. Bu yatırımın 5.898.887,42 TL'si Ajans tarafından karşılanmıştır.

Bu program kapsamında TR33 Bölgesindeki illerin projelerinden bazıları şunlardır:

- Afyonkarahisar, Gazlıgöl Belediyesi Jeotermal Isıtma ve Kullanım Suyu Projesi,
- Afyonkarahisar, Hayvancılık Araştırma ve Uygulama Merkezinde (Küham) Modern Manda Yetiştiricilik Sisteminin Kurulması Projesi,
- Kütahya, Simav Jeotermal Isıtma Sisteminin Otomasyonla Kontrolü Projesi,
- Kütahya, Kütahya Organize Sanayi Bölgesi'nde Arıtma Tesisi Kurulumu İle Porsuk Havzasının Korunması Projesi,
- Manisa, Erişilebilir En Son Teknolojilerle, Manisa Kültür ve Turizm Değerlerini Tanıtacak Entegre Altyapı Donatılarının Oluşturulması Projesi,
- Manisa, Bereket Deposu Projesi,
- Uşak, Organize Sanayi Bölgesi Atık Su Arıtma Tesisi Altyapısının Güçlendirilerek Çevreci Uygulamaların Artırılması Projesi,
- Uşak, Uşak Deri (Karma) Organize Sanayi Müteşebbis Teşekkül Başkanlığı Projesidir.

SÜKAP'ın temel amacı, TR33 Bölgesi'nin sürdürülebilir ve dengeli sosyal kalkınması ile toplumsal gelişimine katkı sağlanmasıdır. Program kapsamında yapılan başvurularda projelerden Afyonkarahisar ilinden 21, Kütahya ilinden 13 (1 proje uygulama aşamasında fesih olmuştur), Manisa ilinden 19, Uşak ilinden 13 olmak üzere toplam 66 proje desteklenmeye hak kazanmıştır. Program kapsamında

Bölgeye toplam 28.682.190,75 TL yatırım yapılmıştır. Bu yatırımın 16.241.871,22 TL'si Ajans tarafından; 12.440.319,53 TL'si ise eş finansmanlar tarafından karşılanmıştır.

Bu program kapsamında TR33 Bölgesindeki illerin projelerinden bazıları şunlardır:

- Afyonkarahisar, Afyonkarahisar'da Geleneksel Kültürel/Folklorik Değerlerin Ortaya Çıkarılması ve Kültürlerarası Diyalogun Geliştirilmesi Projesi,
- Afyonkarahisar, Yollar Engel Değil Projesi,
- Kütahya, Sağlıklı Yaşam, Sağlıklı Gediz Projesi,
- Kütahya, Uygulamalı İş Güvenliği Kursu Projesi,
- Manisa, Uçmak Hayal Olmaktan Çıkıyor Projesi,
- Manisa, Madencilik Sektöründe Çalışanlara Verilen İşbaşı ve Mesleki Eğitimlerinin Avrupa Birliği Standartlarına Uyumlaştırılması Projesi,
- Uşak, Sivash'da Sürdürülebilir Verimli ve Çevreci Hayvancılık Projesi,
- Uşak, Engelli Öğrencilerin Mesleki Eğitime Entegrasyonu Kapsamında Uşak Meslek Yüksekokulu Binasının Düzenlenmesi Projesidir.

4.3.2. Doğrudan Faaliyet Destek Programı (DFD)

Ajans tarafından sağlanacak doğrudan finansman desteği, esas itibarıyla Ajansın proje teklif çağrısı yöntemiyle kullandığı desteklerden oluşur. Ancak Ajans istisnai olarak, proje teklif çağrısı yapmaksızın ve proje hazırlığı konusundaki yükümlülüklerden bazılarını hafifletmek ve proje destek sürecini hızlandırmak amacıyla, doğrudan faaliyet desteği (DFD) şeklinde de destek sağlayabilir. DFD istisnai bir destek olup, bu destek türünde proje teklif çağrısı usulü uygulanmaz.²⁵²

DFD kapsamında desteklenecek faaliyetlere yönelik olarak üç temel uygunluk kriteri aranmaktadır:

- Başvuru sahibi ve ortaklarının uygunluğu
- Faaliyetlerin uygunluğu

²⁵²<http://www.zafer.org.tr/destekler-tesvikler/ajans-destekleri-hakkinda-genel-bilgi/212-dogrudan-faaliyet-destegi.html> adresinden 22.07.2015 tarihinde alınmıştır.

- Maliyetlerin uygunluğu

DFD'den yararlanacak bir faaliyetin üç temel uygunluk kriterini eksiksiz olarak yerine getirmesi zorunludur. DFD kapsamında finanse edilen faaliyetler, 3 (üç) aylık uygulama süresini aşamazlar. Üç aylık uygulama süresi, sözleşmenin imzalandığı günden bir gün sonra başlar.

2011 yılı DFD'nin temel amacı, Bölge Planı ile uyumlu bir şekilde, kritik öneme sahip araştırma ve planlama çalışmalarının; Bölge'nin yenilikçilik ve girişimcilik kapasitesini geliştirmeye yönelik eylemlerin başlatılmasına/gerçekleştirilmesine ve büyük hacimli yatırım kararlarının kısa vadede etkili olmasına katkı sağlayacak stratejik faaliyetlerin desteklenmesi olarak belirlenmesidir. 2011 yılı DFD programı kapsamında Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa ve Uşak illerinin oluşturduğu TR33 Bölgesi'nden toplam 16 proje başvurusu yapılmıştır. Afyonkarahisar ilinden 3, Kütahya ilinden 7, Manisa ilinden 1, Uşak ilinden 5 proje desteklenmeye hak kazanmıştır. 2011 yılında DFD kapsamında kabul gören projelere; Afyonkarahisar Bölgesi'nde Enerji Verimliliği Analizi Verimlilik Arttırıcı Önlemlerin Araştırılması, TR33 Bölgesi Maden Potansiyelinin Araştırılması ve Ulubey Kanyonlarının Alternatif Turizm Potansiyeli, Turizm Fiziksel Planlaması örnek verilebilir.²⁵³

2012 yılı DFD'nin temel amacı, Ulusal ve bölgesel plan/programlarla uyumlu şekilde, sürdürülebilirlik ve yenilikçilik ilkeleri doğrultusunda TR33 Bölgesi'nin rekabetçilik ve yaşanabilirlik düzeylerini arttıracak, bölgesel ölçekteki planlama/araştırma çalışmalarına girdi oluşturacak, kritik öneme haiz ve aciliyet taşıyan sektörel/tematik araştırma, planlama, fizibilite, etüd vb. faaliyetlerin desteklenmesidir. Bu programa başvuran 23 proje kabul edilmiştir. Afyonkarahisar ilinden 6, Kütahya ilinden 4, Manisa ilinden 10, Uşak ilinden 3 proje desteklenmeye hak kazanmıştır. Bu projelere, Uşak-Afyon Su Ürünleri Üretim Kapasitesinin Belirlenmesi Projesi, Manisa Turizm Marka Kent Stratejik Kalkınma Planı ve

---

²⁵³ <http://www.zafer.org.tr/dogrudan-faaliyet-destegi-programlari/dfd2011/programa-iliskin-bilgiler.html> adresinden 22.07.2015 tarihinde alınmıştır.

Karahallı ve Karahallı OSB'nin Ekonomik Potansiyelinin Tespiti, Stratejik İletişim ve Tanıtım Planı örnek verilebilir.²⁵⁴

2013-2014 yıllarında DFD 2012 yılı ile aynı temel amacı kapsamaktadır. 2013 yılında programa ayrılan bütçe 1.400.000 TL olarak planlanmışken 2014 yılında bu rakam 1.500.000 TL'dir. 2013 yılında Afyonkarahisar ilinden 8, Kütahya ilinden 2, Manisa ilinden 4, Uşak ilinden 3 olmak üzere 17 proje desteklenmeye hak kazanmıştır. 2014 yılında Afyonkarahisar ilinden 3, Kütahya ilinden 4, Manisa ilinden 10, Uşak ilinden 6 olmak üzere 23 proje desteklenmeye hak kazanmıştır. 2013 yılında; KOBİ'lerin Rekabet Güçlerinin Artırılmasına Katkı Sağlamak için Temel Markalaşma Rehberinin Hazırlanması Projesi, Kütahya Belediyesi Kuruluş-Kurtuluş Panorama Müzesi Fizibilite Projesi ve Uşak Yöresel Yiyeceklerinin Gastronomik Açından Tespiti, Markalaşma, Girişimcilik ve İstihdama Katkılarının Araştırılması Projeleri örnek gösterilebilir. 2014 yılında ise; Afyonkarahisar Sağlık Turizmi Tanıtım Araçlarının Geliştirilmesi Projesi, Murat Dağı 4 Mevsim Turizm Merkezi Yatırım Fizibilitesi ve Termal Turizmde Yeni Destinasyon: Hamamboğazı projeleri örnek gösterilebilir.²⁵⁵

4.3.3. Teknik Destek Programı (TD)

Teknik Destekler²⁵⁶ ile amaçlanan, herhangi bir proje teklif çağrısı ile ilişkilendirilmemek koşuluyla bölgedeki yerel aktörlerin bölgesel kalkınma açısından önem arz eden, ancak kurumsal kapasite eksikliği nedeniyle hazırlık ve uygulama aşamalarında sıkıntı ile karşılaşılan çalışmalarına destek sağlanmasıdır.

2010 yılında, Teknik Destek Programı I. Dönemi kapsamında TR33 Bölgesi'nden toplam 32 proje başvurusu yapılmıştır. II. Dönem kapsamında ise TR33 Bölgesi'nden toplam 55 proje başvurusu kabul edilmiştir. Uşak İş Sektöründeki Aktörlerin Proje Yazma ve Yürütme Kapasitesini Arttırmak, Kamu Kurumlarının Proje Yönetme Becerilerinin Geliştirilmesi (Afyonkarahisar), Proje Yazma ve Mantıksal Çerçeve Yaklaşımı Eğitim Semineri (Manisa), Bölgesel

²⁵⁴ <http://www.zafer.org.tr/dogrudan-faaliyet-destegi-programlari/dfd2012/programa-iliskin-bilgiler.html> adresinden 22.07.2015 tarihinde alınmıştır.

²⁵⁵ <http://www.zafer.org.tr/dogrudan-faaliyet-destegi-programlari/dfd-2013/programa-iliskin-bilgiler.html#sözleşmeler> ve <http://www.zafer.org.tr/dogrudan-faaliyet-destegi-programlari/dfd-2014/programa-iliskin-bilgiler.html> adreslerinden 22.07.2015 tarihinde alınmıştır.

²⁵⁶ <http://www.zafer.org.tr/teknik-destek-programlari/programa-iliskin-bilgiler.html> adreslerinden 22.07.2015 tarihinde alınmıştır.

Kalkınmada Yerel Aktörlerin Proje Yazma Ve Yürütme Kapasitesinin Arttırılması (Kütahya) Projeleri 2010 yılı TD projelerine örnek olarak gösterilebilir.

2011 Yılı Teknik Destek Programı kapsamında TR33 Bölgesi'nden toplam 87 faaliyet başvurusu yapılmıştır. Ajans uzmanlarınca yapılan değerlendirme neticesinde bu başvurulardan 67 tanesi başarılı bulunmuştur. Buna göre, Afyonkarahisar ilinden 15, Kütahya ilinden 22, Manisa ilinden 15, Uşak ilinden 15 faaliyet başvurusu desteklenmeye hak kazanmıştır. Celal Bayar Üniversitesi Öğretim Elemanlarına Yönelik Niteliksel Araştırma Yöntemleri Eğitimi (Manisa), Aile İçi Sevgi Projesi (Kütahya), Proje Hazırlama Ve Yürütme Teknikleri Konusunda Teknik Destek Alma (Uşak), Madeni Sanatkârlar Odası, Üyelere Eğitim Verme Kapasitesinin Geliştirilmesi (Afyonkarahisar) projeleri 2011 TD projelerine örnektir.

2012 Yılı Teknik Destek Programı kapsamında TR33 Bölgesi'nden toplam 80 faaliyet başvurusu yapılmıştır. Ajans uzmanlarınca yapılan değerlendirme neticesinde bu başvurulardan 60 tanesi başarılı bulunmuştur. Programın bütçesi yetmediği için 37 faaliyet desteklenmiştir. Buna göre, Afyonkarahisar ilinden 10, Kütahya ilinden 10, Manisa ilinden 4, Uşak ilinden 13 proje başvurusu desteklenmeye hak kazanmıştır. Bunlara örnek vermek gerekirse; Harita Programlarının Kullanımı (Afyonkarahisar), Mühendislik Uygulamalarının Bilgisayar Destekli Isıl Analizi Eğitimi (Uşak), İlk İlacım İletişim Olsun (Kütahya), Köprübaşı Büyükşehir'e Hazırlanıyor Projesi (Manisa) sayılabilir.

2013 Yılı Teknik Destek Programı kapsamında ise TR33 Bölgesi'nden toplam 142 faaliyet başvurusu yapılmıştır. Ajans uzmanlarınca yapılan değerlendirme neticesinde bu başvurulardan 106 tanesi başarılı bulunmuştur. Buna göre, Afyonkarahisar ilinden 40, Kütahya ilinden 33, Manisa ilinden 20, Uşak ilinden 13 faaliyet başvurusu desteklenmeye hak kazanmıştır. Performans Ölçme-Değerlendirme Sistem Modeli Geliştirme ve Yönetim İşlemlerini Bütünleştirmeye Yönelik Performans Yönetimi, Süreç Analizi Yönetimi ve MS Project Eğitimi Alınması (Manisa), Üniversitemizin Toplam Kaliteye Yolculuğunda Mükemmellik Modeli Eğitim Projesi (Uşak), Başarılı Kariyer İçin Etkin İletişim (Afyonkarahisar), İnovasyon ile Değişim ve Gelişim (Kütahya) bu projelere örnektir.

2014 Yılı Teknik Destek Programı kapsamında TR33 Bölgesi'nden toplam 145 faaliyet başvurusu yapılmıştır. Bu başvurulardan 101 tanesi başarılı bulunmuş olup, hakkından feragat eden ve sözleşmeyi fesheden yararlanıcılar neticesinde 83 faaliyet gerçekleşmiştir. Buna göre, Afyonkarahisar ilinden 19, Kütahya ilinden 25, Manisa ilinden 23, Uşak ilinden 16 faaliyet başvurusu desteklenerek, faaliyetler tamamlanmıştır. Sürdürülebilir Kalkınmada; Doğru Yatırım Stratejileri İle Daha Fazla Katılım İçin Proje Yazma Ve Yönetme Eğitimi (Manisa), Sağlık Turizminde Marka Elçisi Olmak (Kütahya), Kullan Ya Da Kaybet (Afyonkarahisar), Özel Yetenekli Öğrencilerin Öğretmenlerinin ve Ailelerinin Eğitimi (Uşak) projeleri 2014 yılı projelerinden örnek olarak gösterilebilir.

Teknik destekler kapsamında kabul edilen projeler çerçevesinde en çok proje 2013 yılında kabul edilmiş en az ise ayrılan bütçenin yetersiz olmasından dolayı 2012 yılında gerçekleşmiştir. En yüksek proje bütçesi de 2014 yılında sağlanmıştır. Yapılan tüm projelerde aslında aynı ortak asıl amaç söz konusudur o da ZEKA'nın varlığının temel amacı olan TR33 bölgesinin kalkınmasını ve sürdürülebilir bir büyüme sağlamasıdır. Bununla ülke refahı da artış gösterecektir.

4.4. Zafer Kalkınma Ajansı Rkmdp Projeleri Ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi

RKMDP'nin amacı, TR33 Bölgesi'nde imalat sanayisi ve turizm sektörlerinde faaliyet gösteren KOBİ'lerin rekabet güçlerinin arttırılarak bölgenin sürdürülebilir ekonomik gelişimine katkı sağlanmasıdır. Bu program kapsamında yapılacak projelerde öncelikli olarak;

- İthalat bağımlılığını azaltacak, ihracat potansiyeli bulunan veya diğer sektörlerde girdi sağlayacak nitelikteki yeni ürünlerin geliştirilmesi ve ürün çeşitliliğinin sağlanarak katma değer arttırılması amaçları doğrultusunda, işletmelerin Ar-Ge/inovasyon kapasiteleri ile üretim altyapılarının geliştirilmesi,
- Dış pazar payının arttırılması amaçları doğrultusunda, işletmelerin pazarlama kapasite ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi,
- Ürün ve üretim süreçlerinin kalite/sertifika standartlarıyla uyumlu hale getirilmesi ve markalaşma düzeyinin arttırılması amaçları doğrultusunda

işletmelerde ihtiyaç duyulan fiziki, beşeri ve kurumsal altyapıların tesisinin oluşturulması,

- Bölge'deki turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve turizmden elde edilen katma değerin arttırılması amaçları doğrultusunda, turizm işletmelerinin ve aracı kuruluşlarının hizmet kalitelerinin geliştirilmesi, hizmet türlerinin çeşitlendirilmesi ve tanınırlıklarının arttırılması ön planda tutulmaktadır.

Program kapsamında tahsis edilen toplam mali kaynak tutarı 16.000.000 (on altı milyon) TL'dir. Proje bütçesi ajanstan talep edilen destek miktarı ve başvuru sahibinin taahhüt ettiği eş finansman miktarının toplamından oluşmaktadır. Program bütçesinin %75'i (12.000.000 TL) imalat sanayisi önceliklerine; %25'i (4.000.000 TL) ise turizm sektörü önceliğine yönelik sunulan projelere tahsis edileceği belirtilmektedir. Bununla beraber, ajans, program için ayırdığı mali kaynakları revize etme, kısmen veya tamamen kullandırmama ve değerlendirme sonuçlarına göre turizm sektörü ve imalat sanayisi sektörü öncelikleri arasında veya 2014 Yılı Proje Teklif ağrıları (Rekabetçi KOBİ Mali Destek Programı ile Turizm, Enerji ve evre Altyapı Mali Destek Programı) arasında kaynak aktarımı yapma haklarını saklı tutmaktadır.

RKMDP kapsamında, toplam 133 proje başvurusu yapılmış ve bunlardan 41 tanesi kabul edilmiştir. Bu projelerden 8 tanesi Uşak, 5 tanesi Afyonkarahisar, 12 tanesi Kütahya ve 16 tanesi de Manisa iline aittir. Bu projelerden 29 tanesi sonuçlanmış 12 tanesi ise henüz sonuçlanmamıştır. Ancak sonuçlanan tüm projelerin değil Proje Sonrası Değerlendirme Raporu'nda daha somut bilgilere yer verilen projelerin değerlendirmesi yapılmıştır. Projelerin tamamını gösteren tablo Ek.1 olarak çalışmaya eklenmiştir.

Proje Sonrası Değerlendirme Raporları, proje yürütücüsü firmalar tarafından ajansın isteği dahilinde hazırlanmıştır. Bu raporlara ajansın İzleme ve Değerlendirme Birimi'nin onayı ile ulaşılabilinmiştir.

Tablo 27'de proje kapsamında firma, kurumsal altyapısını geliştirmek amacıyla satın aldığı 1 adet yazılım programı ile kendi ürünlerini modelleyip üretebilme olanağı bulmuş ve firmanın dışa bağımlılığını azaltmıştır. Ayrıca diğer aldığı 2 adet makine teçhizat ile de yeni ürünlerin üretimi alanında ilerleme kat

etmiştir. Bu sayede 3 yeni istihdam yaratma olanağı bulmuş ve bölge ekonomisinde etkisini göstermiştir.

Tablo 27: Sermak Robotik Makine Üretimine Geçiyor Projesi

Proje Yararlanıcı Adı		İl / İlçe	
Ser-Mak Makine İns. Cam Seramik Nak. Mad. İth. İhr. San. Ve Tic. Ltd. Şti.		Merkez / Kütahya	
Toplam Bütçe(TL)	Ajans Desteği (TL)	Destek Oranı(%)	
475.470,98	237.735,49	50	
Proje ile Sağlanan İstihdam Sayısı	Proje İle Geliştirilen Yeni Ürün Sayısı	Proje İle Sağlanan Ekipman Sayısı (Makine, Yazılım vb.)	
3	1	3	

Tablo 28’de firma, proje kapsamında satın aldığı tasarım programı ile Ar-ge çalışmalarına başlamış ve tasarım departmanında çalıştırılmak üzere 1 adet nitelikli personeli bünyesinde istihdam etmiştir. Ayrıca firma proje ile 5 adet dokuma tezgahı satın almış ve dokuma tezgahlarının kurulumu için de üretim sahasını genişletmiştir. Satın alınan yeni tezgahlarla eski üretimlerine oranla %47,5 enerji verimliliği sağlamanın yanı sıra %35 üretim kapasiteleri de artmıştır. Ve bu tezgahlarla daha önce üretimini gerçekleştiremediği yeni bir ürünü de piyasaya sunmaya başlayarak gerek bölge de gerekse ulusal alanda rekabet gücünü artırmıştır.

Tablo 28: Bemka Tekstil, Yenilikçi Üretim, Yüksek Rekabet Gücü

Proje Yararlanıcı Adı		İl / İlçe	
Bemka Tekstil Turizm Sanayi ve Ticaret A.Ş		Merkez / Kütahya	
Toplam Bütçe(TL)	Ajans Desteği (TL)	Destek Oranı(%)	
807.420,00	391.466,87	48,48	
Proje ile Sağlanan İstihdam Sayısı	Proje İle Geliştirilen Yeni Ürün Sayısı	Proje İle Sağlanan Ekipman Sayısı	
1	1	5	

Tablo 29: Mikronize Glass Frit Üretimi ve Ar-ge İmkanlarının İyileştirilmesi

Proje Yararlanıcı Adı		İl / İlçe
Ercan Cam Moz. Mad. San. Tic. Ltd. Şti		Merkez / Kütahya
Toplam Bütçe(TL)	Ajans Desteği (TL)	Destek Oranı(%)
915.300,00	387.428,57	42,33
Proje ile Sağlanan İstihdam Sayısı	Proje İle Geliştirilen Yeni Ürün Sayısı	Proje İle Sağlanan Ekipman Sayısı
9	5	12

Tablo 29’da firma proje ile ciddi başarılar elde etmiştir. Öncelikle 12 adet yeni ekipman sağlamış ve bu ekipmanları kullanabilecek 4 nitelikli personel dahil olmak üzere 9 kişinin istihdamını sağlamıştır. Ayrıca bu sayede 5 yeni ürün geliştirmiştir. Ve proje amacına ulaşılarak sadece bölge değil ülke adına önemli bir adım atılarak ilk kez ticari anlamda mikronize glass frit imalatı gerçekleştirilmiştir. Ülkemizde tamamen ithal olarak satışı yapılan üründe yerli alternatif oluşturulmuştur.

Tablo 30: Hassas Kesim, Kaliteli Üretim Projesi

Proje Yararlanıcı Adı		İl / İlçe
Kazcıoğlu Otomotiv Sanayi ve Tic. Ltd. Şti		Simav / Kütahya
Toplam Bütçe(TL)	Ajans Desteği (TL)	Destek Oranı(%)
775.100,00	387.550,00	50
Proje ile Sağlanan İstihdam Sayısı	Proje İle Geliştirilen Yeni Ürün Sayısı	Proje İle Sağlanan Ekipman Sayısı
7	-	3

Tablo 30’da yer alan proje’de firma yeni ürün geliştirmemiş görünmektedir ancak firmanın projedeki asıl amacı yeni ürün elde etmek değil daha kaliteli ürünler üreterek bunun sürekli kontrol altında tutulmaya çalışılmasıdır. Firma proje kapsamında bünyesine 3 yeni ekipman ve 7 istihdam katarak amacına ulaşmayı hedeflemiştir. Proje amacına yönelik de ciddi başarı elde ederek 10 saatte gerçekleşen işlemi 1 saate düşürmüş ve %2 olan iç-dış numune hata oranını almış olduğu yeni ekipman ile %1 oranına düşürerek üretim kalitesinde artış sağlamıştır.

Tablo 31: Düz ve Oto Cam Boyası Üretimi Artık Kütahya’da Projesi

Proje Yararlanıcı Adı		İl / İlçe
Ferer Dış Ticaret ve Kimyasallar A.Ş		Merkez / Kütahya
Toplam Bütçe(TL)	Ajans Desteği (TL)	Destek Oranı(%)
630.815,31	315.407,65	50
Proje ile Sağlanan İstihdam Sayısı	Proje İle Geliştirilen Yeni Ürün Sayısı	Proje İle Sağlanan Ekipman Sayısı
3	20	16

Tablo 31’da firma Kütahya şubesi yeni kurulmuş bulunduğundan proje kapsamında aldığı ekipman sayısı 16’dır. Üretilen ürün miktarı 20 ve istihdam edilen kişi sayısı 3’dür. Firma proje kapsamında 3 adet kalite belgesine sahip olmuştur. Bunlar, TS-EN ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi Danışmanlığı, TS-EN OHSAS 18001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi Danışmanlığı ve TS-EN ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi Danışmanlığıdır.

Tablo 32’de firma satın almış olduğu yeni makinelerle makine parkuruna yeni nitelikte makineler eklemiştir. Bu sayede daha önce üretmediği 8 adet ürünü piyasaya sunmuştur. Ürün ve üretim artışının da etkisiyle 32 olan çalışan sayısını %30 civarı artırarak 42’ye çıkarmıştır. Ayrıca proje kapsamında katılım sağladığı uluslararası fuar sayesinde ihracat rakamlarında artış göstermiştir.

Tablo 32: Mermere Katma Değer Projesi

Proje Yararlanıcı Adı		İl / İlçe
Egemar Mermer Maden İnşaat Nakliyat San. Ve Tic. Ltd. Şti.		Gediz / Kütahya
Toplam Bütçe(TL)	Ajans Desteği (TL)	Destek Oranı(%)
402.544,00	201.272,00	50
Proje ile Sağlanan İstihdam Sayısı	Proje İle Geliştirilen Yeni Ürün Sayısı	Proje İle Sağlanan Ekipman Sayısı
10	8	3

Tablo 33’de proje kapsamında elde edilen 6 adet makine temin edilmiştir. Bu makinelerle üretilecek yeni ürünler için 9 adet kalıp tasarımı yapılmış ve bu

tasarımların Türk Patent Enstitüsü tarafından tescilleri yapılmıştır. Ayrıca proje kapsamında 8 personel istihdam edilmiştir. Proje kapsamı dışında firma 2 yeni makine daha temin ederek üretim kapasitelerini 2 katına çıkarmıştır.

Tablo 33: Sanayi Üretiyor Özçınarlar Ambalajlıyor Projesi

Proje Yararlanıcı Adı		İl / İlçe	
Özçınarlar Kimya San. Ürün. Oto. İnş. San. Ve Tic. Ltd. Şti.		Merkez / Kütahya	
Toplam Bütçe(TL)	Ajans Desteği (TL)	Destek Oranı(%)	
774.550,00	387.275,00	50	
Proje ile Sağlanan İstihdam Sayısı	Proje İle Geliştirilen Yeni Ürün Sayısı	Proje İle Sağlanan Ekipman Sayısı	
8	9	6	

Tablo 34’de firma proje kapsamında teknik eleman eksikliğini gidermek amacıyla 12 kişiye istihdam sağlamıştır. Üretim kapasitesini artırmak amacıyla 4 adet makine alımı sağlamış ve 1 yeni ürün üretmeye başlamıştır. Ayrıca firma proje kapsamında sağladığı imkanlar ile ortalama %30,74 enerji tasarrufu sağlayarak maliyetlerinde ciddi düşüş elde etmiştir.

Tablo 34: Altın Çini ve Seramik Kazanıyor Kazandırıyor Projesi

Proje Yararlanıcı Adı		İl / İlçe	
Altın Çini ve Seramik San. AŞ.		Merkez / Kütahya	
Toplam Bütçe(TL)	Ajans Desteği (TL)	Destek Oranı(%)	
1.488.241,40	399.592,82	26,85	
Proje ile Sağlanan İstihdam Sayısı	Proje İle Geliştirilen Yeni Ürün Sayısı	Proje İle Sağlanan Ekipman Sayısı	
12	1	4	

Tablo 35: Uluslararası Tanınırlık İle İhracatı Arttırmak Adına, Yenilikçi Üretime Yönelik Teknolojik Odaklı Yatırım Projesi

Proje Yararlanıcı Adı		İl / İlçe	
Salih Kozlu – Kozlusan		Akhisar / Manisa	
Toplam Bütçe(TL)	Ajans Desteği (TL)	Destek Oranı(%)	
1.075.950,00	351.058,36	32,63	
Proje ile Sağlanan İstihdam Sayısı	Proje İle Geliştirilen Yeni Ürün Sayısı	Proje İle Sağlanan Ekipman Sayısı	
7	1	1	

Tablo 35’de firma proje ile almış olduğu 1 makine ile 1 yeni ürün elde etmiş ve genel anlamda ürün verimliliğinde ve kalitesinde %57,94 artış sağlamıştır. Bu kapsamda da 7 personel istihdam etmiştir. Firma yurtdışı pazar oranını %6’dan %8’e çıkarmış ve gelirlerini de artırmıştır.

Tablo 36: Tarımsal İlaçlama Makineleri İmalatında İthalat Bağımsızlığını Azaltmak ve İhracatı Arttırmak Projesi

Proje Yararlanıcı Adı		İl / İlçe	
Agrotik İlaçlama Makineleri ve Tar. Tek. İth. İhr. Zirai Ürünler San. Tic. Ltd. Şti.		Muradiye / Manisa	
Toplam Bütçe(TL)	Ajans Desteği (TL)	Destek Oranı(%)	
818.040,00	397.569,98	48,6	
Proje ile Sağlanan İstihdam Sayısı	Proje İle Geliştirilen Yeni Ürün Sayısı	Proje İle Sağlanan Ekipman Sayısı	
10	2	1	

Tablo 36’da firma proje kapsamında sağladığı işleme merkezi ile daha önce dışarıdan ithal ettiği ara ürünleri kendi kapsamında üretmeye başlamıştır. Bu sayede firma hem ithal ürün bağımlılığı azalmış hem de ürün maliyetlerinde düşüş sağlamıştır. Ayrıca firma 10 yeni personelle bölge istihdamına katkı sağlamıştır. Firma 4 uluslararası fuara katılım gerçekleştirmiş ve bunun da etkisi ile İran’a ihracat için ilk siparişini almıştır. Firma proje kapsamındaki hedeflerine ulaşmayı başarmıştır.

Tablo 37’de firma makine ekipman sayısında ciddi artış sağlamıştır. Bu sayede de öz sermaye miktarı da artış sağlanmıştır. Firma proje kapsamında 4 kişiyi istihdam edilmiş olup, ürün sayısı da iki katına çıkmıştır. Ayrıca firma aldığı yeni yazılım hem altyapı hem de teknolojik anlamda gelişme sağlamış ve proje kapsamında aldığı marka tescil, kalite belgeleri ile hizmet kalitesini %50 oranında artırmıştır. Firmanın elde ettiği yeni ürünler, marka ve kalite belgeleri ve hizmet kalitesinin artması firmanın ulusal ve uluslararası tanınırlığını artırmıştır.

Tablo 37: Bölgemiz Yeni Nesil Monoblok Redüktörlerle Tanışıyor Projesi

Proje Yararlanıcı Adı		İl / İlçe	
Ege Redüktör Makine		Turgutlu / Manisa	
Toplam Bütçe(TL)	Ajans Desteği (TL)	Destek Oranı(%)	
635.200,00	317.600,00	50	
Proje ile Sağlanan İstihdam Sayısı	Proje İle Geliştirilen Yeni Ürün Sayısı	Proje İle Sağlanan Ekipman Sayısı	
4	8	23	

Tablo 38’de firma Proje kapsamında elde sahip olduğu 2 yeni ekipman ile ürün çeşitliğini artırmayı başarmıştır. Firma, yurtdışı pazarlamaya yönelik danışmanlık ve eğitimi organize etmiştir. Ayrıca yurtdışında katıldığı deri fuarında ürünleri oldukça ilgi görmüş ve birçok ülke (Güney Kore, İtalya, Amerika vb.) ile ihracat yapmaya başlamıştır. 4 kişinin firma bünyesinde istihdamı sağlanmıştır. Firma proje amaçlarında oldukça başarılı olmuştur.

Tablo 38: Deri İmalatında Ürün ve Pazar Çeşitliliğinin Artırılması Projesi

Proje Yararlanıcı Adı		İl / İlçe	
Uşak Cevahir Deri Tekstil Konfeksiyon San. Ve Dış Tic. Ltd. Şti.		Merkez / Uşak	
Toplam Bütçe(TL)	Ajans Desteği (TL)		Destek Oranı(%)
815.956,00	400.000,00		49,02
Proje ile Sağlanan İstihdam Sayısı	Proje İle Geliştirilen Yeni Ürün Sayısı	Proje İle Sağlanan Ekipman Sayısı	
4	3	2	

Tablo 39: Otomasyona Dayalı Üretim, Yüksek Kalite, Yüksek Verim Projesi

Proje Yararlanıcı Adı		İl / İlçe	
SKORPEN İnşaat San. Tic. A.Ş		Merkez / Afyonkarahisar	
Toplam Bütçe(TL)	Ajans Desteği (TL)	Destek Oranı(%)	
495.215,00	247.522,82	49,98	
Proje ile Sağlanan İstihdam Sayısı	Proje İle Geliştirilen Yeni Ürün Sayısı	Proje İle Sağlanan Ekipman Sayısı	
-	5	12	

Tablo 39’da firma otomasyona dayalı üretim yapmayı hedeflediği için herhangi bir istihdam yaratması söz konusu olmamıştır. Proje kapsamında 12 adet ekipman alımı sağlayarak üretim altyapısını teknolojik olarak güçlendirerek 4 olan bayi sayısını 8’e çıkarmıştır. Ayrıca firma daha kaliteli üretim imkanı ile ürün çeşitliliğini de artırmıştır.

RKMDP ile gerçekleştirilen projeler genel itibari ile başarıyla sonuçlanmıştır. Sonuçlarını değerlendirdiğimiz 13 proje kapsamında toplam 78 kişi bu firmalarda istihdam edilmiştir. Bu da bölgede işsizlik oranlarını küçük bir oranda da olsa etkilemektedir. Ayrıca proje kapsamında sağlanan ekipmanlar ve artan ürün çeşitliliği ile gerek firmaların ulusal gerekse uluslararası ticaretlerindeki hareketlilik bölge ekonomisinde canlanmaya etki etmektedir. Sağlanan ekipmanların yedek parça, bakım ve onarım gibi ihtiyaçlarında da bölgedeki servislerin devreye girmesi bölge için farklı açıdan bir gelişime ve başka sektörlerinde gelişimine dolaylı bir etki yaratmaktadır. Proje başvurusu ve uygulama sürecindeki prosedürlerin uzunluğu ve karışıklığı firmalara problemler yaşatsa da tüm firmalar proje sonuçlarından elde ettikleri başarı ile ajansla yeni projeler yapmak için çalışmalarını sürdürmektedir.

4.4.1. Proje Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Zafer Kalkınma Ajansı’nın tüm projeleri ve Rekabetçi KOBİ Mali Destek Programı kapsamında uygulamış olduğu projelerden seçilen 13 projenin rakamsal verileri tablo 40 ve tablo 41’de ele alınmıştır.

Tablo 40: 2010 – 2015 Yılları ZEKA İllere Göre Toplam Proje ve Destekler

	Gelen Proje Sayısı	Destek Alan Proje Sayısı	Ajans Destek Miktarı TL	Toplam Bütçe TL	İstihdam Sayısı	Eğitim Alan Kişi Sayısı
Afyonkarahisar	532	212	18.981.291	39.920.208	163	7.016
Kütahya	427	205	21.819.787	50.405.640	173	6.612
Manisa	584	178	21.878.523	42.799.092	313	3.366
Uşak	290	154	16.336.221	33.902.955	176	2.632
TR33 Bölgesi	1.833	749	79.015.824	167.027.897	825	19.626

Sonuç bölümünde yararlanılacak bu tablolar ile öncelikle tablo 40’da ajansın 2010-2015 yılları arasında illere göre proje sayıları ve aldığı destek miktarı belirtilmiştir. Ayrıca illere göre tüm projeler kapsamında sağlanan istihdam sayıları yer almaktadır. Çalışmanın kapsamında ele alınan RKMDP ile uygulanan projelerden değerlendirmeye alınan bir önceki bölümde ayrıntılarına yer verilen 13 projeye sonuç bölümünde yararlanılması için tablo 41’de yer verilmiştir. tablo 41’de 13 proje kapsamında elde edilen istihdam sayısı, ürün sayısı ve ekipman sayıları tek tek ele alınmış ve toplam sayıları gösterilmiştir.

Tablo 41: RKMDP Kapsamında Ele Alınan 13 Proje Sonuçları

İl / İlçe	Yararlanıcı / Proje Adı	İstihdam Edilen Kişi Sayısı	Elde Edilen Ürün Sayısı	Elde Edilen Ekipman Sayısı
Merkez / Kütahya	Ser-Mak Makine İns. Cam Seramik San. / Sermak Robotik Makine Üretimine Geçiyor Projesi	3	1	3
Merkez / Kütahya	Bemka Tekstil Turizm Sanayi ve Ticaret A.Ş / Bemka Tekstil, Yenilikçi Üretim, Yüksek Rekabet Gücü	1	1	5
Merkez / Kütahya	Ercan Cam Moz. Mad. San. Tic. Ltd. Şti / Mikronize Glass Frit Üretimi ve Ar-ge İmkanlarının İyileştirilmesi	9	5	12
Simav / Kütahya	Kazcıoğlu Otomotiv Sanayi ve Tic. Ltd. Şti / Hassas Kesim, Kaliteli Üretim Projesi	7	-	3

Merkez / Kütahya	Ferfer Dış Ticaret ve Kimyasallar A.Ş / Düz ve Oto Cam Boyası Üretimi Artık Kütahya'da Projesi	3	20	16
Gediz / Kütahya	Egamar Mermer Maden İnşaat Nakliyat San. Ve Tic. Ltd. Şti. / Mermere Katma Değer Projesi	10	8	3
Merkez / Kütahya	Özçınarlar Kimya San. Ürün. Oto. İnş. San. Ve Tic. Ltd. Şti. / Sanayi Üretiyor Özçınarlar Ambalajlıyor Projesi	8	9	6
Merkez / Kütahya	Altın Çini ve Seramik San. AŞ. / Altın Çini ve Seramik Kazanıyor Kazandırıyor Projesi	12	1	4
Akhisar / Manisa	Salih Kozlu – Kozlusun / Uluslararası Tanınırlık İle İhracatı Arttırmak Adına, Yenilikçi Üretime Yönelik Teknolojik Odaklı Yatırım Projesi	7	1	1
Muradiye / Manisa	Agrotik İlaçlama Makineleri ve Tar. Tek. İth. İhr. Zirai Ürünler San. Tic. Ltd. Şti / Tarımsal İlaçlama Makineleri İmalatında İthalat Bağımsızlığını Azaltmak ve İhracatı Arttırmak Projesi	10	2	1
Turgutlu / Manisa	Ege Redüktör Makine / Bölgemiz Yeni Nesil Monoblok Redüktörlerle Tanışıyor Projesi	4	8	23
Merkez / Uşak	Uşak Cevahir Deri Tekstil Konfeksiyon San. Ve Dış Tic. Ltd. Şti. / Deri İmalatında Ürün ve Pazar Çeşitliliğinin Artırılması Projesi	4	3	2
Merkez / Afyon	SKORPEN İnşaat San. Tic. A.Ş / Otomasyona Dayalı Üretim, Yüksek Kalite, Yüksek Verim Projesi	-	5	12
Toplam	13 Proje	78	64	91

SONUÇ

Küreselleşme ile değişen dünya koşulları, Türkiye'deki bölgesel dengesizliklerin çözümüne ilişkin farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yaşanan süreçte yerel ve bölgesel kalkınmanın önemi giderek artmıştır. Sürdürülebilir bir bölgesel kalkınma için iyi işleyen bir yerel kalkınma sistemine ihtiyaç duyulmuştur. Yerel ekonomik kalkınmanın kilit kuruluşu olarak Kalkınma Ajansları (KA) ön plana çıkmıştır. Küresel rekabet sürecinde, BKA'lar bölgenin küresel pazarda rekabet gücü elde edebilmesi, tanıtılması ve bölgelere yatırım çekilmesine yönelik faaliyetleri ile giderek önemi artan yapılanmalar olmuştur. Kalkınma Ajansları Türkiye'de, bölgesel gelişme politikalarına yeni bir yaklaşım kazandırmıştır. Planlı dönem sürecinde uygulanan politikalar, bölgeler arası eşitsizliğin giderilmesi önceliğine dayanırken, AB ile ön plana çıkan ve Türkiye'de de uygulamaya konulan BKA'lar ile bölgesel dengesizlik önceliğini bölgesel rekabetin önemine bırakmıştır.

2000'li yıllardan itibaren Türkiye'deki Kalkınma Ajansları da gelişen bir Türkiye için küresel rekabette önemli rol üstlenmiştir. Küresel rekabetin yanı sıra bölgeler arası ve hatta sektörler arası rekabetin artırılmaya çalışılması da ajansların temel amaçları içerisinde görülmüştür. Bölgede, rekabeti ve gelişimi artıracak etkenlerden biri de KOBİ'lerdir. KOBİ'ler, ulusal ve küresel rekabet ortamına kolay uyum sağlayabilen kuruluşlardır. Bu nedenle bölgelerin ve ülkelerin sürdürülebilir kalkınması ve piyasalara uyumu için KOBİ'ler büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla Kalkınma Ajansları, bölgelerdeki KOBİ'lere rekabet ortamı sağlayacak projeler geliştirilmiştir. Çalışmada Türkiye'de kurulan Kalkınma Ajansları'ndan Zafer Kalkınma Ajansı'nın kuruluş ve işleyiş yapısına değinildikten sonra bölgesel rekabet gücünü artıracak Rekabetçi KOBİ Mali Destek Programı(RKMDP) kapsamında gerçekleştirilen projelere yer verilmiştir. Türkiye'de 2014 TÜİK verilerine göre %9,9 olan işsizliğin TR33 bölgesinde %3,9 olduğu görülmüştür. TR33 bölgesi, Türkiye genelinde en düşük işsizlik oranına sahip 2. Bölge'dir. RKMDP ile KOBİ'lerin bölgede rekabet ortamı oluşturarak yeni iş olanakları sağlayacağı ve istihdam üzerinde olumlu sonuçlar doğuracağı düşünülmüştür. Bu kapsamda projelerle sağlanan istihdamın yanı sıra projelerle temin edilen makine ve ekipmanlardaki artış, ürün kalite ve çeşitliliğindeki artış ve ithalat-ihracat oranlarındaki değişimlere yer verilmiştir.

Ajansın kuşkusuz bölgeye sağladığı en önemli katkı projelerdir. RKMDP kapsamındaki projelerin istihdam üzerinde yarattığı etkinin sonuçlarından bahsetmeden önce ajansın 2010-2015 yılları arasında uygulanan tüm projeleri çerçevesinde sağlanan istihdam ve destekler gösterilmiştir.

Tablo 40'dan da anlaşılacağı gibi projeler Bölge illerine istihdam yaratmaktadır. İllere gelen proje başvurularının ortalama yarısından daha azı kabul edilmiştir. İller içerisinde yıllar itibariyle en çok projeye sahiplik yapan Afyonkarahisar iliyken en az proje ise Uşak ilindedir. Projelerin sağladığı istihdam sayısının en yüksek olduğu il, proje sayısı ile 3. sırada yer alan Manisa ilindedir. Proje sayısı ile 4. sırada yer almasına rağmen Uşak ili istihdam sayısı bakımından ikinci sırada yer almıştır. Uygulanan proje sayısı ile sağladığı istihdamın aynı oranda görülmektedir. Bu nedenle projelerin sağladığı istihdam sayısı bölgeye katkısı açısından daha önemlidir denilebilir. Toplam 749 projenin 278'inin Proje Teklif Çağrısı, 70'inin DFD, 401 tanesinin ise TD kapsamında projeler olduğu görülmektedir. 2015 yılına ait TD ve DFD'ye yapılan başvuruların değerlendirilmesi ve desteklenmeye hak kazanan başvuru sahipleri ile sözleşmelerin imzalanması süreçlerinin 2016 yılının ilk yarısında tamamlanacağı öngörülmektedir. Ayrıca, 2015 yılında çalışmalarına başlanan GÜDÜMLÜ Proje Desteği kapsamında hazırlanan fizibilite neticesinde desteklenmeye karar verilen projelerin uygulama sürecinin 2016 yılında da devam edeceği beklenmektedir. İlk kez 2016 yılında sağlanması planlanan faizsiz kredi desteğinde sanayi ve hizmetler sektörünün öncelikli olacağı ön görülmektedir. Sınırlı bir bütçe ayrılabilmesi düşünülen bu destek kapsamında sadece mikro ve küçük işletmelerin desteklenmesi planlanmaktadır. Bu destek türü de 2016 yılından itibaren her yıl düzenli olarak sağlanmaya devam edilebileceği düşünülmektedir.

RKMDP ile bölgedeki küçük işletmelerin desteklenmesi, işletmelerde bölge için yeni istihdam sağlanması ve bu sayede bölge ekonomisinde canlanma yaşanması planlanmaktadır. Ajansın uyguladığı tüm projelerin çalışmada yer alması ve değerlendirilmesi mümkün olmadığından örnek olay olarak seçilen RKMDP kapsamında yapılan projelerden yola çıkarak ajansın genel olarak projelerdeki başarısı ve RKMDP ile sağlanan istihdam incelenmiştir. RKMDP ile toplam 133 proje başvurusu yapılmış fakat bunlardan bağımsız değerlendiriciler tarafından

yalnızca 41 tanesi kabul edilmiştir. Bu projelerden Kasım 2015 itibariyle 29 sonuçlanmıştır. Projelerin değerlendirilmesi açısından gerekli olan Proje Sonrası Değerlendirme Raporları ajans ile yapılan görüşmeler neticesinde elde edilmiştir. Raporlarda, bu proje türünün gerek bölgesel gerekse ulusal anlamda bölgeye ciddi fayda sağladığı görülmüştür. Sonuçlanan projelerle bölgede 100 kişilik bir istihdam yaratıldığı ve sonuçlanacak projeler bu sayının 200'e ulaşacağı tahmin edilmektedir. 2010-2015 yılları arasında yapılan projelerle sağlanan istihdam sayısının tablo 40'da 825 olduğu görülmektedir.

RKMDP ile 2014 yılında kabul edilen ve uygulanan projelerle toplamda 200 kişi istihdam edileceği varsayıldığında bu proje türünün istihdam yaratılmasındaki etkisinin diğer proje türlerinden daha etkili olduğu görülmektedir. 5 yıllık bir süreç içinde elde edilen istihdam sayısının 4'de 1'i, 1 yıllık süreç içerisinde bu proje türüyle gerçekleştirilmiştir. Bu da proje türünün başarısını gösterirken KOBİ'lerin bölge istihdamı üzerindeki etkisini de bir kez daha göstermiştir. Ayrıca bu proje kapsamında ele aldığımız 13 proje tablo 41'de görüldüğü gibi 78 kişi istihdam edilmiş ayrıca 91 makine ve ekipman temin edilmiş ve 64 adet yeni ürünün üretiminin gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. Projeleri gerçekleştiren işletmelerin ortak kanısı, projeler sayesinde bölgedeki kamu ve özel sektörde proje yazma kültürünün gelişme sağlamış olmasıdır. Ayrıca işletmeler, proje uygulama ve sonuçlanma sürecine kadar ajansın İzleme ve Değerlendirme Birimi ile karşılıklı olumlu ve çözüme yönelik davranışlarını da dile getirmişlerdir. Bölge için büyük öneme sahip KOBİ'lere sağlanan bu projeler ile büyük başarılar elde edilmiştir. Rekabet ortamının sağlanması için, işletmelerin eksikliklerinin giderilmesine destek olunarak rekabet güçleri artırılmış ve böylece bölge ekonomisine de olumlu etkileri sağlanmıştır. Sonuçlanan tüm projelerin hedefine ulaştığı hatta proje sürecinden sonra da bu olumlu etkilerin devam edeceği görülmüştür.

Tüm bu olumlu sonuçlara rağmen proje sürecinden sonuna kadar geçen sürede yaşanan bir takım problemler ve yaşanması ön görülen sıkıntılar için proje uygulayıcısı olan işletmelerin proje sonrası değerlendirme raporlarında ajanstan beklentileri olduğu görülmektedir. Bunlar;

- KOBİ'lerin ihtiyaçlarının (Bilgi sistemleri, İnsan kaynakları, Finansal kaynaklar, Fiziksel kaynaklar vb.) neler olduğunun bilmesinde ciddi eksikliklerin giderilmesi,
- Proje başvuru aşamasındaki aşırı prosedür gerektiren işlemlerin giderilmesi,
- Proje sürecinde yaşanan küçük bir değişiklik nedeniyle gerçekleşen olumsuzların kolay revize edilememesinden çıkan sıkıntıların daha kolay çözümlenmesi,
- Özellikle yurtdışından temin edilecek ekipmanlar için mali desteğin yetersizliğinin giderilmesi,
- Sağlanan kaynakların etkin kullanımı için ajansın desteğinin sağlanması gerektiğidir.

Zafer Kalkınma Ajansı'nın, yeni kurulan bir ajans olması sebebiyle yenilikçiğe ve değişime yatkın olduğu görülmektedir. Ayrıca faaliyette bulunduğu kurum ve kuruluşların ajansa karşı pozitif beklenti ve bakış açısı da ajansın gelişimine katkı sağlayacak bir faktördür. Sahip olduğu genç ve dinamik personel yapısı, ajans çalışmalarının daha başarılı ve sürdürülebilir olmasında öneme sahiptir. Ajansın yeni bir yapıya sahip olması ve personelin kuruluşundan bu yana ajanstaki faaliyetlerle deneyim kazanarak uygulaması ajansın lehine bir adımdır. Ayrıca kısa süreli bir geçmişe sahip olmasına rağmen ajansın yatırım destek ofislerinin faaliyette bulunması, ajansın bölge üzerindeki plan proje ve faaliyetleri barındıran mevcut durum analizinin yapılmış olması ve tüm bunların ajansa ait internet ortamında paylaşımında olması ajansa pozitif yönde katkı sağlamaktadır. Bölgenin gelişmeye, yeniliklere açık olması da ajansın destekleyeceği projeler açısından ajansın yararına olduğu görülmektedir. Fakat kurumsallaşma sürecinin tamamlanmamış olması, bina ve araç gibi fiziksel gereksinimlerin henüz yeterli düzeyde sağlanamaması ve özellikle personel sayısının gerekli dokümanların hazırlanmasında yetersiz olması bu nedenle gerekli bilgiye ulaşma aşamasında sıkıntı oluşmasına neden olduğundan ajansın negatif yönleri arasında gösterilebilir. En önemli eksikliklerden biri de bölgenin şimdiye kadar yeterince tanıtımının yapılmamış olması ekstra bir bölge tanıtımını gerekli kılmaktadır. Ajanstan bizzat görüşerek elde ettiğimiz raporlarda birçok işletmenin Proje Sonrası Değerlendirme Raporlarını özenmeden dikkatsizce oluşturmuştur. Bu konuda ajansın işletmelerden raporları daha özverili bir şekilde

hazırlamaları istenebilir ve bunun belli bir formatla kontrolünün yapılması sağlanabilir.

Kalkınma Ajansları'nın RKMDP ile bölgeye sağladığı katkıları şu şekilde özetleyebiliriz:

- KA, bölgede işletmelerin projeleri için maddi katkı sağlamaktadır,
- KA, sağladığı finans desteği ile bölgede yeni işletmelerin kurulmasını teşvik etmektedir,
- KA, işletmelerin makine ve ekipman sayısında artış sağlamasına destek sağlamaktadır,
- KA, sağlanan yeni ekipmanlar ile işletmelerin üretim kapasitesinin artmasını sağlamaktadır,
- KA, artan üretim kapasitesiyle üretim çeşitliliğinin de artmasına destek sağlamış olmaktadır,
- KA, projeler ile çoğu koşullarda üretim maliyetlerinin azalmasını sağlayarak işletmelerin karını artırmaktadır,
- KA, ihracat yapan işletmelerin ihraca kapasitesini artırırken projelerle ilk defa ihracat yapılmasına da olanak sağlamaktadır,
- KA, gerek yurtiçi gerekse yurtdışındaki eğitim ve fuarlarla hem personelinin hem de ürünlerinin kalite standartlarını artırmasını sağlamaktadır,
- KA, proje kapsamında işletmelerin bölgede yeni iş ve istihdam imkanları oluşturarak işsizliğin azalmasında etkili olmasını sağlamaktadır.

Kalkınma Ajansları'nın bölge üzerindeki gerek sosyo-kültürel gerekse ekonomik etkileri çeşitli şekillerde görülmektedir. Çalışmada ajansların bölge üzerindeki ekonomik etkilerinden biri olarak RKMDP ile bölgede yarattığı istihdam incelenmiş ve bölge istihdamı üzerindeki olumlu etkileri rakamsal verilere dayandırılarak açıklanmıştır. Yeni bir kalkınma yaklaşımı olarak görülen ajansların yerel çalışmalara verdiği ağırlık ile gerek bölgede gerekse bölgenin ulusal ve uluslararası statü de rekabet gücünün artmasını sağlamaktadır. Özellikle çalışmada baz alınan ZEKA'ya dayanarak yapılan araştırma ile genel bir yorumlama yaparsak ajansların Türkiye'de ilerideki süreçlerde daha başarılı çalışmalar gerçekleştirip katkılarının artacağı belirtilebilir.

EK 1: Rekabetçi KOBİ Mali Destek Programı Sözleşmeye Bağlanan Proje Listesi

#	Başvuru Sahibi	Projenin Adı	İlçe	İl	Toplam Bütçe (TL)	Ajans Destek Miktarı(TL)	Eş Finansman Miktarı(TL)	Destek Oranı(%)	Süre (Ay)
1	Gürel Mermer San.Tic. A.Ş.	Sürdürülebilir İhracatın Sağlanması Adına Üretim Sürecini Geliştirecek Teknolojik Yatırım	Merkez	Afyon Karahisar	542.289	271.145	271.145	50	9
2	Ağaoğlu Tıbbi Sağlık Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	Kan Durdurucu Ürün Üretimi	Merkez	Uşak	607.565	303.783	303.783	50	9
3	Ercan Cam Mozaik Madencilik Tarım Ve Gıda San. Tic. Ltd. Şti	Mikronize Glass Frit Üretimi Ve Ar-Ge İmkanlarının İyileştirilmesi	Merkez	Kütahya	915.300	387.429	527.871	42,33	9
4	Altın Çini ve Seramik San. A.Ş.	Altın Çini Ve Seramik Kazanıyor Kazandırıyor	Merkez	Kütahya	1.488.241	399.593	1.088.649	26,85	9
5	Eda Otelcilik İnşaat Turizm Maden İth.İht.Ltd.Şti. - Urganlı Şubesi	Termal Kaplıca Turizmde Tarihiyle, Doğal Güzellikleriyle Ve Şifa Kaynaklarıyla Urganlı Kaplıcaları Yeniden Doğuyor	Ahmetli	Manisa	743.886	371.943	371.943	50	9
6	Ferer Dış Ticaret ve Kimyasallar A.Ş. Kütahya Merkez Şubesi	Düz Ve Oto Cam Boyası Üretimi Artık Kütahya'da	Merkez	Kütahya	630.815	315.408	315.408	50	9
7	Lenis Global Plastik ve Kalıp San. Tic. Ltd. Şti.	3d Plastik Şişirme Tekniğinde Çoklu Kavite Uygulaması Projesi	Merkez	Manisa	533.200	266.600	266.600	50	9
8	Batı Mermer Ve Karo İmalatı Sanayi İnşaat Ve İnşaat Malzemeleri Nakliyecilik Gıda Ve Tic. Ltd. Şti.	Batı Mermer İle Tr33 Bölgesinde İlk Kez 0 Atıklı Doğal Taş İşlemesine Başlanıyor	Akhisar	Manisa	606.950	303.475	303.475	50	9
9	Ser-Mak Makine İnş. Cam Seramik Nak. Mad. İth. İhr. San. ve Tic. Ltd. Şti.	Sermak Robotik Makine Üretimine Geçiyor	Merkez	Kütahya	475.471	237.735	237.735	50	9
10	Gediz Ambalaj San. ve Tic. A.Ş.	İnovatif Polipropilen Levha Projesi	Gediz	Kütahya	933.350	393.362	539.988	42,15	9
11	Çapra İnşaat Malzemeleri San. ve Tic. A.Ş.	Atıktan Faydalı Ürüne	Merkez	Manisa	624.830	311.905	312.925	49,92	9
12	İlke Endüstriyel Boyama Sistemleri ve Otomasyon A.Ş.	Boyahane Tesisleri Üretiminde Ulusal Ve Uluslararası Zaferler.	Akhisar	Manisa	849.381	380.572	468.809	44,81	9
13	Egemar Mermer Maden İnşaat Nakliyat San. ve Tic. Ltd. Şti.	Mermere, Katma Değer	Gediz	Kütahya	402.544	201.272	201.272	50	9
14	H.M.F. Mermer Maden İnşaat Pet. Tur. Gid.İth.İhr. Nak. San.Tic. Ltd. Şti.	Mermer Atılımı Çevreye Atmıyoruz, Ekonomimize Katıyoruz.	İscehisar	Afyon	968.200	388.757	579.443	40,15	9

15	Özınarlar Kimya San. ve Tek. Ar-Ge Tem. Ürün. Taş. Pet. Ürün. Oto. İnş. San. ve Tic. Ltd. Şti.	Sanayi Üretiyor Özınarlar Ambalajlıyor	Merkez	Kütahya	774.550	387.275	387.275	50	9
16	Kazıcıoğlu Otomotiv San. ve Tic. Ltd. Şti.	Hassas Kesim, Kaliteli Üretim	Simav	Kütahya	775.100	387.550	387.550	50	9
17	Agrotek İlaçlama Mak. ve Tarım Tekno. İth. İhr. Zirai Ürünler San. ve Tic. Ltd. Şti.	Tarımsal İlaçlama Makineleri İmalatında İthalat Bağımlılığını Azaltmak Ve İhracatı Arttırmak.	Saruhanlı	Manisa	818.040	397.570	420.470	48,6	9
18	Tolga Öner Mermer Dış Tic.San.Ltd.Şti.	Modernizasyon İle Üretim Sürecinin Geliştirilmesi Ve Kapasite İle İhracatın Artırılması	Saruhanlı	Manisa	740.275	370.138	370.138	50	9
19	Vals Elektronik, Mekanik, Makina, Plastik, Kimyevi Ürünler San. ve Tic. A.Ş.	Manisa'dan Tüm Dünyaya Vals Yenilikçi Ürünler Projesi	Merkez	Manisa	810.243	383.891	426.352	47,38	8
20	Tora Makine Kalıp İmalat San. ve Tic. Ltd. Şti.	Tasarım - Üretim Entegrasyonu İle Proses Modernizasyonu Ve İhracata Başlama	Merkez	Manisa	767.840	339.100	428.740	44,16	9
21	Ege Redüktör Makina San. ve Tic. Ltd. Şti.	Bölgemiz Yeni Nesil Monoblok Redüktörlerle Tanışıyor	Turgutlu	Manisa	635.200	317.600	317.600	50	9
22	Lazertek Tasarım Tek. Prj. Müh. Hiz. Oto. Ve Lazer Sist. Mak. İml. İth. İhr. San. Ve Tic. Ltd. Şti.	Yüksek Güçlü Lazer Kaynak Sistemi Kurulumu	Merkez	Manisa	627.760	312.801	314.959	49,83	9
23	Yakamoz Sirke Fermantasyon Ürünleri Gıda Taşımacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.	Yakamoz Teknoloji Yenileme Ve İhracat Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi	Turgutlu	Manisa	409.736	204.868	204.868	50	8
24	Salih Kozlu - Kozlusan	Uluslararası Tanınırlık İle İhracatı Arttırmak Adına, Yenilikçi Üretime Yönelik Teknoloji Odaklı Yatırım Projesi	Akhisar	Manisa	1.075.950	351.058	724.892	32,63	9
25	Semitaş Emprenye ve Sanayi Tesisleri A.Ş.	Yenilikçi Ürünler İçin Yeni Üretim Hattı Projesi	Banaz	Uşak	457.570	228.785	228.785	50	9
26	Bemka Tekstil Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti.	Bemka Tekstil:Yenilikçi Üretim;Yüksek Rekabet Gücü	Merkez	Kütahya	807.420	391.467	415.953	48,48	9
27	Biel Yapı Malzemeleri İnşaat Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	Biel Yapı Malzemelerinde Sağlıklı Klozet Kapağı İle Rekabete Koşuyor	Merkez	Kütahya	209.326	104.663	104.663	50	9
28	Skorpen İnşaat ve San. Tic. A.Ş.	Otomasyona Dayalı Üretim Yüksek Kalite Yüksek Verim	Merkez	Afyon	495.215	247.523	247.692	49,98	9

29	Aras İplik Sanayi ve Dış Ticaret A.Ş.	Uluslar Arası Pazara Yönelik Rejenere İp Sektöründe Ürün Çeşitliliğini Artırma Projesi	Merkez	Uşak	900.360	372.488	527.872	41,37	9
30	Narbay Tekstil San. Ve Tic. A.Ş.	Tekstilde Teknoloji Devrine Geçiş	Merkez	Manisa	748.185	373.539	374.646	49,93	8
31	Skp Makina Bakım İnşaat Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti.	Skp Makine Üretim Teknolojisinin Yenilenmesi Projesi	Merkez	Manisa	159.785	79.892	79.892	50	9
32	Som Pazarlama ve Tekstil San. ve Tic. A.Ş.	Som Tekstil Geotekstil Üretiminde Yenilikçi Ürünler Üretiyor; İhracat'a Başlıyor	Merkez	Uşak	605.920	302.960	302.960	50	9
33	Güven Çelik Makina San. ve Tic. Ltd. Şti.	Daha Çok Ar-Ge Daha Verimli Üretim	Merkez	Uşak	483.272	238.957	244.315	49,45	9
34	Öz-Maltaş Madencilik Kimya Eğitim İnşaat San. ve Tic. Ltd. Şti.	Magnezyum Türevleri Üretim Tesisi Yatırımı	Merkez	Kütahya	920.638	396.037	524.601	43,02	9
35	Özçakmak Mermer San. ve Tic. Ltd. Şti.	Epoksili Bej Plaka Mermer Yüksek Katma Değer	İscehisar	Afyon	705.950	304.577	401.373	43,14	7
36	Uşak Cevahir Deri Tekstil Konfeksiyon San. ve Dış Tic. Ltd. Şti.	Deri İmalatında Ürün Ve Pazar Çeşitliliğinin Artırılması Projesi	Merkez	Uşak	815.956	400.000	415.956	49,02	9
37	Öz Doğanay İnşaat, Madencilik, Turizm, Gıda, Tarım ve Hayvancılık San. ve Tic. Ltd. Şti.	Hafif Çelik Sağlam Yapı	Merkez	Kütahya	752.419	376.210	376.210	50	9
38	Akçinli Kereste Ambalaj İnşaat Hayvancılık Nakliyat Gıda Mermer San. ve Tic. Ltd. Şti.	Üretim Altyapımızı İyileştiriyoruz, Ürünlerimizde Kaliteyi Artırıyoruz	Merkez	Afyon	344.112	172.056	172.056	50	9
39	Kandemiroğlu İnşaat Taahhüt Tekstil Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti.	Rejenere İplik İmalatında Ürün Çeşitliliği Ve Pazar Payı Artırma Projesi	Merkez	Uşak	905.298	372.207	533.091	41,11	9
40	Sami Yakut	Flake (Pul) Alüminyum Tozu Üretimi	Merkez	Uşak	273.700	136.850	136.850	50	9
41	Canerler Geri Dönüşüm - İhsan Sabırlı	Atık Çöp Değildir	Akhisar	Manisa	442.350	221.175	221.175	50	9

KAYNAKÇA

- Akpınar, R. ve Taşcı, K. ve Özsan, M. E. (2011), *Teoride ve uygulamada bölgesel kalkınma politikaları*. Bursa: Ekin Yayıncılık.
- Aktakas, B. G. (2006a). *Bölgesel/yerel kalkınma, bölgesel gelişme için bir model*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana
- Aktakas, B. G. (2005b). Ab ve oecd ülkelerinde bölge planlaması ve adana için gelişme önerisi, *4.İzmir İktisat Kongresi Bölgesel Gelişme Stratejileri Tebliğ Metinleri*, Ankara: DPT Yayınları
- Akşahin, S. B. (2008), *Avrupa birliği'nin bölgesel politikası yapısal araçların koordinasyonu ve türkiye'nin uyumu*, (AB Uzmanlık Tezi) Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara
- Ardıç, Ö. (2007), *Avrupa birliğine uyum sürecinde türkiye'de bölgesel kalkınma politikaları ve bölgesel planlama çalışmaları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Arslan, E. (2010), *Kalkınma ajansları ve kalkınma ajanslarının türkiye ekonomisine beklenen katkıları*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Arslan, G. E. (2005), Türkiye'de bölgesel politikalar yeni uygulama ve öneriler, *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Yorum Bülteni*, 2, 2-5, Ankara
- Arslan, K. (2005), Bölgesel kalkınma farklılıklarının giderilmesinde etkin bir araç; bölgesel planlama ve bölgesel kalkınma ajansları, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 275-294, İstanbul
- Atay, N. (2011), Avrupa birliği bölgesel gelişme politikası, *Fırat Kalkınma Ajansı 1. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı Bildiri Kitabı*, 375-383, Malatya

- Avaner, T. (2005a), Bka siyasal rejim sorunu yaratır mı?, *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir? Ne Değildir?*, 239-262, Menaf Turan(Der.), Ankara: Paragraf Yayınevi
- Avaner, T. (2006b), Kalkınma ajansları bir bölge devlet ya da federalizm adımı mıdır?, *Memleket Mevzuat Dergisi*, 8, 44-46
- Aydemir, C. ve Karakoyun, İ. (2011), *Yeni bölgesel kalkınma yaklaşımı ve kalkınma ajansları (karacadağ kalkınma ajansı örneği)*, Bursa: Ekin Yayınevi
- Aydın, A. (2008), İktisadi açıdan bölgesel dengesizlik: mardin ili örneği, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 24, 304-312
- Aydınlıgil, S. (2009), İnsani gelişme yaklaşımı: iyi yönetim ve sosyal politika için önermeler, *4.Bölgesel Kalkınma Ve Yönetişim Sempozyumu Sosyal Politikanın Yönetişimi Bildiri Kitabı*, 50, 228-240, Ankara: TEPAV Yayınları
- Aydoğdu, Ç. (2008), *Avrupa'da kalkınma ajansları*, İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı Yayınları
- Bakır, H. ve Tuncel, C. O. (2010), Avrupa birliğine üyelik sürecinde türkiye'nin bölgesel politikalarında yaşanan değişim: kalkınma ajansları, (Ed. Birol Akgül ve Nisfet Uzak), *Türkiye'de bölgesel kalkınmanın yeni örgütleri kalkınma ajansları*, Bursa: Ekin Yayınevi
- Bayraktar, F. (2001), *Avrupa birliğine üyelik sürecinde türkiye tarafından kaydedilen gelişmeler ve avrupa birliği ile mali ilişkiler*, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Yayınları
- Bayramoğlu, S. (2005), Türkiye'de bölgesel politikaların gelişimi, 35-120, *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir? Ne Değildir?*, Menaf Turan(Der.), Ankara: Paragraf Yayınevi
- Bildirir, H. N. (2005), *Avrupa birliği ve türkiye bölgesel kalkınma politikaları: uygulamalar ve alınan sonuçlar*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Bilen, Ö. (2003), *Bölgesel ve yerel kalkınmada kullanılacak finansal sistemler aracı kurumlar ve türkiye için önermeler*, (Uzmanlık Tezi) Ankara: DPT Yayınları
- Bostancı, Y. (2010), Kalkınma ajansları personelinin hukuki statüsünün iş mevzuatı açısından değerlendirilmesi, 487-507, *Kalkınma ajansları ve türkiye'de bölgesel kalkınmanın yeni örgütleri*, (Ed. Birol Akgül ve Nisfet Uzak), Bursa: Ekin Yayınevi
- Burak, M. B. (2011), *Kalkınma ajanslarının bölge planlama sürecindeki yeri, izmir kalkınma ajansı 2010-2013 izmir bölge planı örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir
- Can, E. (2004a), *Avrupa birliği bölgesel politikaları ve yapısal fonlar: uyum sürecinde türkiye için bir değerlendirme*, (Doktora Tezi) Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya
- Can, E. ve Akdenizli-Kocagül, D. (2008b), *Avrupa birliği'nde bölgesel politika'nın gelişimi ve yapısal fonlar*, Ankara: TEPAV Yayınevi
- Cihangir-Çamur, K. ve Gümüş, Ö. (2005), İstatistikî bölge birimleri-nuts sistemi, 147-156, *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir? Ne Değildir?*, Menaf Turan(Der.), Ankara: Paragraf Yayınevi
- Chisholm, M. (1990), *Regions in recession & resurgence*, London: Unwin Hyman
- Cilavdaroğlu, A. A. (2008), *Bölgesel kalkınma ajansları - türkiye'de kuruluş ve işleyiş sorunları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Coşkun, A. (2003), Cumhuriyet'in ilk yıllarında türkiye ekonomisi, *Atatürkçü Düşünce Dergisi*,:4, 72-77
- Çağlar, E. ve Acar, O. (2013), *Onuncu kalkınma planı hakkında bir değerlendirme: plan 2023 hedeflerinin yol haritası olabilir ancak sahiplenilmesi şart*, Ankara: TEPAV Yayınları

- Çalt, G. (2005), Bölgeselleşme ve avrupa birliği'nin bir aracı olarak bölge kalkınma ajansları, *VI. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi Bildiri Metinleri*, 1-21, Ankara
- Çavdar, T. (1992), *Türkiye'de liberalizm*, Ankara: İmge Kitabevi
- Çelik, Z. (2005), Planlı dönemde türkiye'deki kırsal kalkınma politika ve uygulamaları üzerine bir değerlendirme, *TMMOB Planlama Dergisi*, 2, 61-71
- Çelikleş, İ. (2006), 2007-2013 mali perspektifi için öngörülen avrupa birliği katılım öncesi fonlarının yapısı, *Sayıştay Dergisi*, 63, 39-49
- Çolak, O. (2009), *Avrupa birliği'nin bölgesel politikaları ve türkiye'nin uyumunun değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Çölkesen, H. G. (2009), *Türkiye'de bölgesel farklılıklar ve kalkınma ajansları: türkiye- ingiltere kalkınma ajanslarının karşılaştırılması*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş
- Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)(2000a), *Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*
- Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)(2003b), *Ön Ulusal Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Stratejileri*, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)(2000c), *Sekizince Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)(2006d), *Dokuzuncu Kalkınma Planı Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar ve Koordinasyon Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)(1963e), *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara

- Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)(1972f), *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)(1985g), *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)(1990h), *Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)(1996ı), *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)(2006i), *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı(DPT)(2013j), *Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara
- Dinçer, B., Özaslan, M. ve Kvasoğlu, T. (2003), *İllerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No:2671
- Dinler, Z. (2008), *Bölgesel iktisat*, Bursa: Ekin Yayınevi
- Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) (2002), *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Ankara
- Durgun, A. (2006), *Bölgesel kalkınmada turizmin rolü: ısparta örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Ecemiş-Kılıç, S. (2004), *Şehirsiz kademelenmenin mekansal boyutta dağılımı ve kademelenmenin ortaya çıkardığı kentsel gruplaşmanın analizi*, (Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir
- Efe, M. ve Akgül, B. (2011), *Türkiye’de bölgelemenin temel veri alanları ve bölgesel kalkınma model çalışmaları*, Bursa: Ekin Yayıncılık
- Erbay, E. R. ve Özden, M. (2013), İktisadi kalkınma kuramlarına eleştirel yaklaşım, *Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri*, 3, 1-30
- Erkaçar, M. E. (2010), Bölgesel kalkınma ajansları ve türkiye uygulaması, *Mevzuat Dergisi*, 153, 1-17
- Erkal, M. E. (1978), *Bölgelerarası dengesizlik ve doğu kalkınması*, İstanbul: Şamil Yayınları

- Erkan, H. (1995a), *Bölgesel gelişme stratejileri ve türkiye'nin bölgesel kalkınma politikası*, İstanbul: Beta Yayınları
- Erkan, H. (1987b), *Sosyo-ekonomik bölgesel gelişme teorik ve uygulamalı bir yaklaşım*, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları İzmir Kavram Matbaası
- Erkut, G. ve Dilcu, G. (2010), Türkiye'de ve dünyada bölge planlama politikalarının evrimi ve izmir kalkınma ajansı deneyiminden yansıyanlar, (Ed. Birol Akgül ve Nisfet Uzay), *Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları*, Bursa: Ekin Yayınevi
- Ersöz, C. (2009), *Küreselleşme sürecinde bölgesel kalkınma yaklaşımları: türkiye'de köylere yönelik bir uygulama (1975-2001)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Eşiyok, B. A. (2002), *Kalkınmada bölgesel farklılıklar, büyüme kutupları ve gap (tespitler ve çözüm önerileri)*, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Yayınları
- Gençkol, M. (2003), *Avrupa birliği mali işbirliği politikaları ve türkiye*, (Uzmanlık Tezi) Yayın No:2679, Ankara: DPT Yayınları
- Göymen, K. (2005), Türkiye'de bölge politikalarının evrimi ve bölgesel kalkınma ajansları, 35-60, *Yerel Kalkınma İçin Ortaklıklar Uluslararası Konferansı*, İstanbul
- Günaydın, O. (2005), Bazı ab ülkelerinde ve türkiye'de bölgesel yönetim, *Türk İdare Dergisi*, 466, 77-100
- Han, E. ve Kaya, A. A. (1997), *Kalkınma ekonomisi*, Eskişehir: Birlik Ofset Yayıncılık
- Hasanoğlu, M. ve Aliyev, Z. (2006), Avrupa birliği ile bütünleşme sürecinde türkiye'de bölgesel kalkınma ajansları, *Sayıştay Dergisi*, 60, 81-103
- Helvacıoğlu-Kuyucu, A. D. ve Tektaş, A. (2010), Bölgesel kalkınma ajansları: etkin fon kullanımı ve çok düzeyli yönetişime geçiş, 535-553, *Kalkınma Ajansları*

ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri, (Ed. Birol Akgül ve Nisfet Uzun), Bursa: Ekin Yayınevi

Ildırar, M. (2004), *Bölgesel kalkınma ve gelişme stratejileri*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

İmge, O. 2003, Türkiye’deki bölge kalkınma projesi deneyimleri, *Türk İdare Dergisi*, 440, 231-254

Karaaslan, G. (2008), *Avrupa birliği ve türkiye’de bölgesel politikalar ve kalkınma ajansları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Karabacak, H. (2004), Avrupa birliği mali yardımları ve türkiye ile işbirliği, *Maliye Dergisi*, 146, 69-106

Karakoyun, İ. (2011), Yeni bölgesel kalkınma yaklaşımı ve kalkınma ajansları: karacadağ kalkınma ajansı örneği, *26.Türkiye Maliye Sempozyumu*, Şanlıurfa

Karasu, K. (2005), İngiltere’de bölge kalkınma ajansları, 197-238, *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir? Ne Değildir?*, Menaf Turan(Der.), Ankara: Paragraf Yayınevi

Kaya, A. (2009), Türkiye’de bölgesel net mali yansıma, *Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı*, Yayın No:395, Ankara

Kaya, K. (2007), *Bölgesel kalkınmada yeni bir model; kalkınma ajansları ve türkiye’de uygulanabilirliği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Kayasü, S., Pınarcıoğlu, M., Yaşar, S. S. ve Dere, S. (2003), *Yerel/bölgesel ekonomik kalkınma ve rekabet gücünün artırılması: bölgesel kalkınma ajansları*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları

Keating, M. (1998), *The new regionalism in western europe*

Keleş, R. (2010a), *Kentleşme politikası*, İstanbul: İmge Kitabevi

- Keleş, R. (1998b), Bölge gerçeği ve avrupa, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 7(2), 3-10, Ankara
- Keleş, R. (1999c), *Avrupa'nın bütünleşmesi ve yerel yönetimler*, Ankara: Türk Belediyecilik Derneği-Konrad Adenauer Vakfı
- Keskin, H. ve Sungur, O. (2010), Bölgesel politika ekseninde yaşanan dönüşüm: türkiye'de kalkınma planlarında bölgesel politikaların değişimi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 271 – 293, Isparta
- Koçak, S. Y. (2005), *Avrupa birliği'nde yapısal fonların bölgesel kalkınmaya etkisi: ırlanda, ispanya ve yunanistan örnekleri*, (Basılı Yüksek Lisans Tezi) İktisadi Araştırmalar Vakfı Ünal Aysal Tez Değerlendirme Yarışma Dizisi, İstanbul
- Koçberber, S. (2006), Kalkınma ajansları ve sayıştay denetimi, *Sayıştay Dergisi*, 61, 37-55
- Koyuncu, E. (2006), *Türkiye'de kalkınma sürecinde bölgesel kalkınma ajanslarının rolü ve bir uygulama*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Köse, S. ve Konur, F. (2011), Avrupa birliği ve türkiye'de bölgesel kalkınma ajanslarının bölgesel farkların azaltılmasındaki rolü ve etkililiği: ülke deneyimlerinin karşılaştırılması, *İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 95-137
- Kulaksız, Y. (2008), *Türkiye'de bölgesel gelişmişlik farkları, istihdam ve kurum hizmetlerinin çeşitlendirilmesi*, (Uzmanlık Tezi) Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara
- Maç, N. (2006), Bölgesel kalkınma ajansları ve türkiye, *Konya Ticaret Odası Araştırma Raporu*, 2006-117/76, Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları
- Milli Güvenlik Kurulu(MGK) (1993), Türkiye'de bölge planlamasının evreleri, *Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yayınlarından*, 2

- Mutlu, S. (2008), Türkiye’de bölge planlama deneyimleri eleştirel bir yaklaşım, *3.Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 227-254, Mersin
- Müftüoğlu, B. (2005), Yerel yönetimin yeniden yapılandırılması ve kobi temelli bölgesel / yerel dinamikler”, 361-388, *Kapitalizm Ve Türkiye II – Emek, Siyasal Yaşam ve Bölgesel Kalkınma*, (Ed. Fuat Ercan ve Yüksel Akkaya), Ankara: Dipnot Yayınları
- Özaslan, M. ve Akpınar, R. (2005), Türkiye’de bölgesel gelişme politikaları, 236-252, *I. Doğu Anadolu Sempozyumu Bölgesel Kalkınmada Yeni Ufuklar*
- Özel, M. (2003), Avrupa birliği’nde bölge, bölgeselleşme, bölge yönetimleri kavramları üzerine, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58(1), 97 – 117
- Özelçi-Ecaral, T. (2005), Bölgesel/yerel ekonomik kalkınma kuramlarının tarihsel süreç içerisindeki gelişmeleri, *Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü Yaklaşım Dergisi*, 16(55), 89-106
- Özen, P. (2005), *Bölge kalkınma ajansları*, Ankara: TEPAV
- Özerdem, F. (2007), *Avrupa birliği bölgesel politikası ve türkiye’nin uyumu -edirne örneği*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Öztürk, A. ve Aslanoğlu, M. (1995), *Ekonomik planlama*, Bursa: Ekin Kitabevi
- Özyücel, M. (2008), *Avrupa birliği uyum sürecinde türkiye’de uygulanan bölgesel kalkınma politikaları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta
- Pala, A. (2003), *Avrupa birliğinde bölgesel politikalar kırsal kalkınma ile ilişkisi ve türkiye*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Parasız, M. İ. (1998), *Türkiye ekonomisi 1923’den günümüze iktisat ve istikrar politikaları*, Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları

- Perroux, F. (1964), *L'economie Du Xx'eme Siecle*, Paris
- Porter, E. M. (1998), *The Competitive Advantages Of Nations, New Edition*, Palgrave. 1998, S.19/25 Aktaran: K.Halil Arıç, **Yeni Bir Dış Ticaret Teorisi Olarak Porter'ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisi'nin Yapısı**, ss.81-97 2013, s.91-92
- Richardson, H.W. (1979), *Regional and urban economics, Second Edition*, Canada
- Sabır, H. (2006), Atatürk'ün ekonomi anlayışı, *Sayıştay Dergisi*, 62, 3-19
- Sağbaşı, İ., Avrupa birliği bölgesel politikası, 261-279, *Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye: Ekonomik, Sosyal ve Siyasal Politikaların Uyumlaştırılması*, (Ed. Muhsin Kar ve Harun Arıkan), İstanbul: Beta Yayıncılık
- Sarıca, İ. (2001a), Türkiye'de bölgesel gelişme politikaları ve projeleri, *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2001/1, 154-204
- Sarıca, İ. (2004), Bölgesel planlamaya genel bakış ve doğu anadolu projesi ana planı, *Pamukkale Üniversitesi Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, 2, 192-217, Ankara: DPT Yayınları
- Savaş, V. (1986), *Kalkınma Ekonomisi*, İstanbul: Beta Yayınları
- Seyman-Oskay, C. ve Kubar, Y. (2007), Avrupa birliği'ne uyum sürecinde türkiye'de bölgesel kalkınmanın finansmanında kalkınma ajansları, *Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi Yerel Ekonomiler Özel Sayısı*, 204-214
- Stilwell, F. J. B. (1980), *Bölgesel iktisat politikası*, (Çev. Sevgi Güran), İstanbul: Akbank Kültür Yayınları
- Şengül, Ü., Eslemian, S. ve Eren, M. (2013), Türkiye'de istatistikî bölge birimleri sınıflamasına göre düzey 2 bölgelerinin ekonomik etkinliklerinin vza yöntemi ile belirlenmesi ve tobit model uygulaması, 75-99, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11(21)

- Takım, A. (2011), Türkiye’de 1960-1980 yılları arasında uygulanan kalkınma planlarında maliye politikaları, *Maliye Dergisi*, 160, 154-176
- Tamer, A. (2008), *Kalkınma ajanslarının türk hukuk sistemindeki yeri*, (Uzmanlık Alan Tezi), Yayın No:2757, Ankara: DPT Yayınları
- Tekeli, İ. (1972), *Bölge planlama üzerine*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları
- Terluin, I. J. (2001), Rural regions in the eu:exploring differences in economic development, *Rijksuniversiteit Groningen*
- Tiftikçigil, B. Y. (2010), *vrupa birliği’ne uyum sürecinde türkiye’de bölgesel kalkınma politikalarında yaşanan dönüşüm ve kalkınma ajansları üzerine bir değerlendirme*, (Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Tokgöz, E. (1985), Türkiye’nin kalkınmasında bölgesel dengesizlikler ve güneydoğu anadolu projesi, *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 3(1-2)
- Turan, S. (2007), *Bölgesel kalkınma ajansları dünyadaki uygulamalar ve türkiye modeli*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- TÜİK (2014a), *Seçilmiş göstergelerle afyonkarahisar*, Yayın No:4204, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası
- TÜİK (2014b), *Seçilmiş göstergelerle kütahya*, Yayın No:4206, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası
- TÜİK (2014c), *Seçilmiş göstergelerle manisa*, Yayın No:4202, Ankara Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası
- TÜİK (2014d), *Seçilmiş göstergelerle uşak*, Yayın No:4208, Ankara Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası
- Tümertekin, E. (1997), *Ekonomik coğrafya küreselleşme ve kalkınma*, İstanbul: Çantay Kitapevi

Uğurlu, A. N. (1992), *Avrupa topluluğu bölgesel politikası, yapısal fonlar ve bu fonlardan türkiye'nin yararlanma olanakları*, (Uzmanlık Tezi) Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara

Uzay, N. (2005), *Bölgesel farklarının giderilmesi ve bölgesel kalkınma ajansları*, Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yavilioğlu, C. (2002), Kalkınmanın anabilimsel tarihi ve kavramsal kökenleri, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1), .59 – 77

Yener, I., N. (2010), Bölgesel ekonomik ve sosyal kalkınma için bölge planlaması ve kalkınma ajansları, 170-179, *Pamukkale Üniversitesi Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, Cilt:III*

ZEKA(2015a), *Kurumsal Stratejik Plan*

ZEKA(2015b), *Tanıtım Dokümanı*

ZEKA(2015c), *2015 Yılı Çalışma Programı*

ZEKA(2015d), *2014 Faaliyet Raporu*

5449 Sayılı, **Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun**, Kabul Tarihi: 25.1.2006

İnternet Kaynakları

‘‘Aday Ülkelere Mali Yardım’’, **Ekonomik Forum Dergisi**, Sayı:9, ss.64-67, Eylül 2006

http://www.europa.eu/legislation_summaries/maritime_affairs_and_fisheries/fisheries_sector_organisation_and_financing/160017_en.html adresinden 20.12.2013 tarihinde alınmıştır.

Girişimciği Teşvik Etmek: AB ve Türkiye’den Uygulamalar, www.euractiv.com.tr/kobi-ve-ab/link-dossier/girisimciligi-tesvik-etmek-ab-ve-turkiyeden-uygulamalar-000190, adresinden 10.04.2014 tarihinde erişilmiştir.

OECD, Regional Development, Directorate For Public Governance And Territorial Development, 2009.

Türkiye Sanayiciler ve İş Adamları Derneği(TÜSİAD), **Türkiye’de Bölgesel Farklar Ve Politikalar**, Tüsiad Yayınları, İstanbul, 2008

www.gap.gov.tr, adresinden 20.02.2015 tarihinde alınmıştır.

<http://www.nufusu.com/il/afyonkarahisar-nufusu> adresinden 14/07/2015 tarihinde alınmıştır.

<http://www.nufusu.com/il/kutahya-nufusu> adresinden 14.07.2015 tarihinde alınmıştır.

<http://www.nufusu.com/il/manisa-nufusu> adresinden 14.07.2015 tarihinde alınmıştır.

<http://www.nufusu.com/il/usak-nufusu> adresinden 14.07.2015 tarihinde alınmıştır.

<http://www.zafer.org.tr/kurumsal/organizasyon-yapisi/organizasyon-semasi.html> adresinden 11.07.2015 tarihinde alınmıştır.

<http://www.zafer.org.tr/jdownloads/Aelanlar%20%20Aehaleler/Aelanlar/Personel%20AlAem%20AelanAe%20-%205/personel-alim-ilani.pdf> adresinden 12.07.2015 tarihinde alınmıştır.

ZEKA; Bütçe Uygulama Sonuçları,

<http://www.zafer.org.tr/kurumsal/hakkimizda/butce-uygulama-sonuclari.html> adresinden 20.07.2015 tarihinde alınmıştır.

<http://www.zafer.org.tr/destekler-tesvikler/ajans-destekleri-hakkinda-genel-bilgi/203-mali-destekler.html> adresinden 22.07.2015 tarihinde alınmıştır.

<http://www.zafer.org.tr/destekler-tesvikler/ajans-destekleri-hakkinda-genel-bilgi/205-teknik-destekler.html> adresinden 22.07.2015 tarihinde alınmıştır.

<http://www.zafer.org.tr/mali-destek-programlari/bphgmdp2010/programa-iliskin-bilgiler.html#sözleşmeye-bağlanan-projeler> adresinden 22.07.2015 tarihinde alınmıştır.

<http://www.zafer.org.tr/mali-destek-programlari/bphgmdp2010/programa-iliskin-bilgiler.html#sözleşme-imzalanan-projelerin-sektör-bazında-savıları>, adresinden 22.07.2015 tarihinde alınmıştır.

<http://www.zafer.org.tr/destekler-tesvikler/ajans-destekleri-hakkinda-genel-bilgi/212-dogrudan-faaliyet-destegi.html> adresinden 22.07.2015 tarihinde alınmıştır.

<http://www.zafer.org.tr/dogrudan-faaliyet-destegi-programlari/dfd2011/programa-iliskin-bilgiler.html> adresinden 22.07.2015 tarihinde alınmıştır.

<http://www.zafer.org.tr/dogrudan-faaliyet-destegi-programlari/dfd2012/programa-iliskin-bilgiler.html> adresinden 22.07.2015 tarihinde alınmıştır.

<http://www.zafer.org.tr/dogrudan-faaliyet-destegi-programlari/dfd-2013/programa-iliskin-bilgiler.html#sözleşmeler> ve <http://www.zafer.org.tr/dogrudan-faaliyet-destegi-programlari/dfd-2014/programa-iliskin-bilgiler.html> adreslerinden 22.07.2015 tarihinde alınmıştır.

<http://www.zafer.org.tr/teknik-destek-programlari/programa-iliskin-bilgiler.html> adreslerinden 22.07.2015 tarihinde alınmıştır.

<http://www.ikg.gov.tr/tr-tr/ipa/ipagenel.aspx> adresinden 23.07.2015 tarihinde alınmıştır.

